
INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
UNIVERZE V LJUBLJANI
Trg Francoske revolucije 7
LJUBLJANA

2. IZVAJALEC PROJEKTA:

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
Trg Francoske revolucije 7 LJUBLJANA

3. FINANCER IN UPORABNIK PROJEKTA:

MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

VLOGA IN POLOŽAJ POSAVSKE REGIJE IN NJENE RAZVOJNE MOŽNOSTI

DIREKTOR

dr. Marjan RAVBAR

LJUBLJANA, februarja 1995

1. NASLOV PROJEKTA:
**VLOGA IN POLOŽAJ POSAVSKE REGIJE IN NJENE
 RAZVOJNE MOŽNOSTI**

PREJLEJ VSEBINE

2. IZVAJALEC PROJEKTA:

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
 Trg Francoske revolucije 7 LJUBLJANA

3. FINANCER IN UPORABNIK PROJEKTA:

MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

4. ODGOVORNI VODJA PROJEKTA:

dr. Marjan RAVBAR

5. RAZISKOVALNA SKUPINA:

dr. Marjan RAVBAR
mag. Mirjam POŽEŠ,
mag Ana MURN,
Angelca RUS,
Iztok SAJKO

DIREKTOR

dr. Marjan RAVBAR

VLOGA IN POLOŽAJ POSAVSKE REGIJE IN NJENE RAZVOJNE MOŽNOSTI

PREGLED VSEBINE

I. ANALIZA RAZVOJNIH GIBANJ V GOSPODARSKEM, SOCIALNEM IN PROSTORSKEM RAZVOJU SPODNJEGA POSAVJA

1. Uvod
2. Splošne značilnosti Spodnjega Posavja
3. Regionalizacije Slovenije in položaj Spodnjega Posavja v njih
4. Značilnosti regionalnega razvoja Spodnjeposavske regije
5. Regionalni razvoj delovnih mest in vpliv na poselitev v Spodnjem Posavju
 5. 1. Zaposlenost, zaposlovanje, brezposelnost
6. Omrežje naselij, prebivalstvo in urbanizacija v funkciji generatorjev razvoja regije
 6. 1. Gibanje števila prebivalstva in starostna struktura
7. Poglavitne značilnosti razvoja gospodarskega v Posavski regiji
8. Gospodarska struktura ter razvojni potenciali v regiji in občinah spodnje posavske regije
 8. 1. Podjetniška struktura tržnih in netržnih dejavnosti
 8. 2. Struktura dejavnosti v obratovalnicah
 8. 3. Poslovanje podjetij v obdobju 1990 - 1993
9. Gospodarska struktura po dejavnostih
 9. 1. Kmetijstvo in ostale primarne dejavnosti
 9. 2. Industrija in gradbeništvo
 9. 3. Turizem, trgovina, promet in ostale storitve
 9. 4. Netržne dejavnosti
10. Sklepne ugotovitve razvojnih teženj na področju gospodarstva v Spodnjem Posavju

II. IZHODIŠČA ZA OBLIKOVANJE REGIONALNE RAZVOJNE STRATEGIJE.

1. Uvod
2. Možnosti gospodarskega razvoja z izhodišči regionalne razvojne strategije
3. Pogoji za oblikovanje regionalne razvojne strategije - slovenske razsežnosti regionalnega razvoja Spodnjega Posavja
4. Regionalni razvoj in aspekti vrednotenja razvojnih potencialov
5. Izhodišča za oblikovanje regionalne razvojne strategije Spodnjega Posavja

I.

ANALIZA RAZVOJNIH GIBANJ V GOSPODARSKEM, SOCIALNEM IN PROSTORSKEM RAZVOJU SPODNJEGA POSAVJA

1. Uvod

S pričujočo raziskavo želimo na primeru Spodnjega Posavja analizirati sodobni regionalni razvoj z vidika spreminjanja regionalnih struktur. Pod pojmom **regionalne strukture** razumemo celovit sklop *prostorskih* in *neprostorskih* pojavov na določenem ozemlju (*regiji*), ki opredeljujejo njegov značaj zlasti v primerjavi z drugimi ozemlji. V zvezi z njenim razvojem nas zanimajo predvsem določene prvine iz celotnega, sicer zelo kompleksnega sklopa, določeni pojavi in njihovi odnosi z ostalimi oz. med seboj. Pričujoči projekt možnega razvoja Posavja pripravljamo v sklopu prostorskega načrtovanja, ker je bila že doslej ugotovljena visoka stopnja ranljivosti in kjer naj bi v bodoče gradili tudi velike infrastrukturne objekte (hidrocentrale na Savi, magistralno železniško progo in avtocesto). Spričo tako velikih posegov v prostoru je zatorej nujno preučiti še naravne in gospodarske potenciale tudi z vidika ekonomskih možnosti, ki jih nudijo lokalnemu prebivalstvu in eventualno tudi v razvoju Slovenije in z vidika ralitete oziroma z vidika učinkov in stroškov, ki bi jih veliki posegi povzročili. Nenazadnje pa naj bi bil smisel projekta tudi začrtati pogloblitve usmeritve, v našem primeru regionalnega razvoja, regije in posameznih občin v regiji ter v določeni meri tudi države ob JV meji.

Prvine regionalne strukture - poleg fizično-geografskih (geoekoloških) komponent, ki so v zvezi s procesom oblikovanja regionalnih sistemov so še posebej važne:

- **prebivalstvo** z ozirom na njegovo prostorsko distribucijo, stopnjo koncentracije in perspektivne razporeditve (kakršne je mogoče predvideti) v različnih območjih zlasti glede razmerij prebivalstva med mesti-centri, urbaniziranimi in podeželskimi-ruralnimi območji;
- **obstoječe omrežje naselij**, bodisi v zaposlitvenih, bodisi v centralnih krajih in njihov relativni pomen v omrežju, zlasti pa seveda obseg gravitacijskih območij in centrov različnega ranga;
- **stopnjo urbanizacije** kot posledico koncentracije prebivalstva v specifičnih oblikah gospodarskega in družbenega razvoja;
- **stopnja gospodarske razvitosti**, pod katerim razumemo pogloblitve značilnosti in gospodarsko strukturo ter njene razvojne potenciale;
- **stanje in perspektive komunikacijskega omrežja** in posameznih omrežij: cest, železnic, letališč, telekomunikacij, ipd. Pri tem je posebej pomembna dostopnost;
- **razporeditev dejavnosti v prostoru** (delovnih mest) in lokacijske povezave ter strukturni deleži sektorjev in panog. Od razporeditve delovnih mest je na ta način posredno mogoče osvetliti regionalnogeografske spremembe regionalnega razvoja in še posebej poseljenosti.

Namen analize je prikazati nekatere značilnosti v prostorskem razvoju regije, ki so lahko izhodišče za usmerjanje nadaljnjega razvoja. Zaradi časovne omejitve naloge smo se omejili na razpoložljive podatke iz popisa leta 1991. Z njimi smo lahko nakazali le okvirne značilnosti in opozorili na smeri razvoja znotraj regije. **Za podrobnejše ugotovitve in zlasti za oblikovanje usmeritev nadaljnjega razvoja Spodnjeposavske regije bi bile potrebne dodatne informacije, več časa in zlasti ustrezna razvojno-regionalna izhodišča na državni ravni.**

Večino izbranih kazalcev smo praviloma analizirali po naseljih. Ker je za obravnavano regijo značilna dokaj razdrobljena poselitev, rezultati niso bili dovolj pregledni. Zato smo naselja združevali v območja KS ali jih na drugačen način združevali in sintezni prikaz obravnavane problematike prikazali na tem nivoju. Menimo, da je območje nekdanjih KS dovolj majhna

skupnost, da ohranja določeno homogenost območja, obenem pa je dovolj velika, da je členitev regije sorazmerno pregledna.

2. Splošne značilnosti Spodnjega Posavja

Posavska regija, imenovana tudi Spodnje Posavje, leži v JV predelu Slovenije na meji s sosednjo državo Hrvaško. Ker je sorazmerno majhna, saj predstavlja komaj 4,47% teritorija Slovenije in šteje le 3,68% prebivalstva Slovenije, so na njenem območju organizirane predvsem uslužnostne dejavnosti nižje ravni, oskrba na višjih ravneh pa je organizirana v močnejših regijah, največ v Ljubljani in Novem mestu.

V Spodnjem Posavju je v ospredju nižji svet ob Savi. Precej visoki in slabo prehodni grebeni Posavskega hribovja Spodnje Posavje ostro ločijo od sosednjega Savinjskega. Po drugi strani pa je nižje Krško hribovje in dolinski svet ob Krki precej manj ostra ločnica v smeri proti Novemu mestu. Pokrajino takorekoč po sredini razpolavlja Sava ob kateri poteka zelo pomembna železniška magistrala skupaj s prav tako pomembno regionalno cesto. Nasploh je pas ob Savi še vedno edina os, kjer se uveljavljajo aktivnejše razvojne težnje. Druga pomembna prometnica je "avtocestna" povezava Ljubljana-Zagreb, ki republiško središče povezuje z mesti v Spodnjem Posavju.

Pomembna značilnost pokrajine so obsežna poplavna območja, ki pomenijo četrtno Vzhodne Krško kotline in skoraj polovico površine njenega ravninskega dela. 87% vseh poplavnih območij je na ravnini. Poplavlja vse tri največje reke: Sava, Krka in Sotla, prav tako pa tudi večina njihovih pritokov, predvsem tistih s Krških in Bizeljskih gor. Ob Krki se poplavno območje vleče vzdolž reke vse do njenega izliva. Znatno se razširi v Zakrakovje in precejšen del Krakovskega gozda (Šifrer, Lovrenčak, Natek, 1981). Ob Savi je poplavno območje urezano med Krško in Brežiško polje, od Brežic dalje pa poteka ob robu Gorjancev in se ob meji s Hrvaško sreča s poplavnim območjem ob Sotli, ki na slovenski strani najbolj poplavlja ob Kapelskih goricah (Šifrer, 1982). (gl. sliko: Poplavna območja).

Tabela 1: Osnovni podatki o regiji po stanju 31.3.199150

	<i>Brežice</i>	<i>Krško</i>	<i>Sevnica</i>	<i>POSAVJE</i>	<i>R SLOV</i>
<i>površina ozemlja v km²</i>	268	344	293	905	20.256
<i>število naselij</i>	109	185	125	419	5.946
<i>prebivalstvo</i>	24.724	28.576	18.958	72.258	1965.986
<i>gospodinjstva</i>	7.682	8.823	5.816	22.321	640.195
<i>kmečka gospodarstva</i>	4.182	4.042	2.620	10.844	156.531
<i>stanovanja</i>	7.982	9.066	6.096	23.144	652.422
<i>št. preb./km²</i>	92,3	83,1	64,7	79,8	97,1
<i>povpr. št. član/gosp.</i>	3,2	3,2	3,3	3,2	3,1

Tako kot pretežno vsa obmejna območja v Sloveniji, tudi Posavje sodi med slabše gospodarsko razvita območja. Ugotovitev niti ne preseneča, saj se regija nahaja na periferiji države, osrednji razvoj pa je vse doslej razvijal pretežno središčna območja. Z utrditvijo državne meje se postavlja zahteva tudi po pospešenem razvoju obmejnih območij. Zamisel o pospešitvi razvoja obmejnih območij - predvsem ob meji s Hrvaško ni nova, saj se je pred leti že pojavila zamisel o projektu z nazivom "Zelena meja", ki pa žal ni zaživel. V zadnjem času pa je v okviru Zakona o skladnejšem regionalnem razvoju, ki je v parlamentarni proceduri, tudi določilo o konkretnih oblikah pospeševanja gospodarskega razvoja obmejnih območij.

Značilnost Posavja je tudi demografsko praznjenje oziroma počasnejša rast prebivalstva, kot je to značilno za Slovenijo. Leta 1948 je v Posavju živel 4,86% slovenskega življa, leta 1991 pa, kot smo že navedli, le še 3,68%.

Število prebivalstva se je v regiji celo absolutno zniževalo v obdobju od popisa leta 1953 do leta 1971, leta 1981 in 1991 pa se je proces absolutnega zniževanja sicer ustavil, vendar je v zadnjih dvajsetih letih prebivalstvo poraslo le za 3,36% (v Sloveniji za 13,83%) zato je znižanje relativno. Zniževanje števila prebivalstva izhaja iz izseljevanja, ki je posledica ekonomsko slabših pogojev za življenje in manjših razvojnih možnosti razvoja predvsem mlajše populacije. Največja posledica takšnih selitev je predvsem v precej ostarelemu prebivalstvu, ki ni sposobno zagotavljati ustrezne samoreprodukcije, prav tako pa takšna populacija ni dovolj sposobna za ustvarjanje razvojnih jeder, ki so osnova gospodarskemu razvoju območja.

Največja je občina Krško s 344 km² ozemlja (1,70 % teritorija Slovenije in 38% teritorija regije in je po popisu 1991 štela 28.576 prebivalcev (1,45% prebivalstva Slovenije in 39,5% prebivalstva regije). Po teritoriju ji sledi občina Sevnica s 298 km² (1,45% teritorija Slovenije in 32,3% teritorija regije), ob popisu pa je imela le 18.958 prebivalcev (0,96% slovenskega življa in 26,2% regijskega) kar pomeni, da je s 64,7% prebivalci na km² precej redkeje poseljena kot znaša slovensko (97,1 prebivalcev/km²) in regijsko (79,8 prebivalcev/km²) povprečje. Teritorialno najmanjša je občina Brežice s 268 km² (1,32% teritorija Slovenije in 29,6% teritorija regije) s 24.724 prebivalci (1,26% slovenskega in 34,2% regijskega prebivalstva). Občina Brežice je s 92,3 prebivalci na km² najgosteje poseljena občina v regiji (83,1 prebivalcev/km²), ki pa je še vedno redkeje poseljena od slovenskega povprečja (97,1 prebivalcev/km²). Gostota prebivalstva se po višinskih pasovih precej razlikuje. Povečevanje gostote v zadnjih desetletjih opazujemo le v pasu od 100 do 150 m nm. V tem pasu je npr. leta 1931 živela polovica prebivalstva Spodnjega Posavja, leta 1991 pa že dve tretjini. V pasu med 200 in 300 m se je v zadnjem tridesetletju prebivalstvo znižalo za dobro desetino, v pasu med 300 in 400 m za četrtno, višje pa celo za tretjino (Perko, 1994).

Demografski trendi v Posavju in občinah Posavja niso ugodni. Kot smo že navedli, se število prebivalstva relativno v primerjavi s Slovenijo močno znižuje tako v regiji kot v občinah regije, intenziteta zniževanja pa je po občinah različna kar kažejo tudi sledeči podatki:

Tabela 2: Prebivalstvo po popisih¹

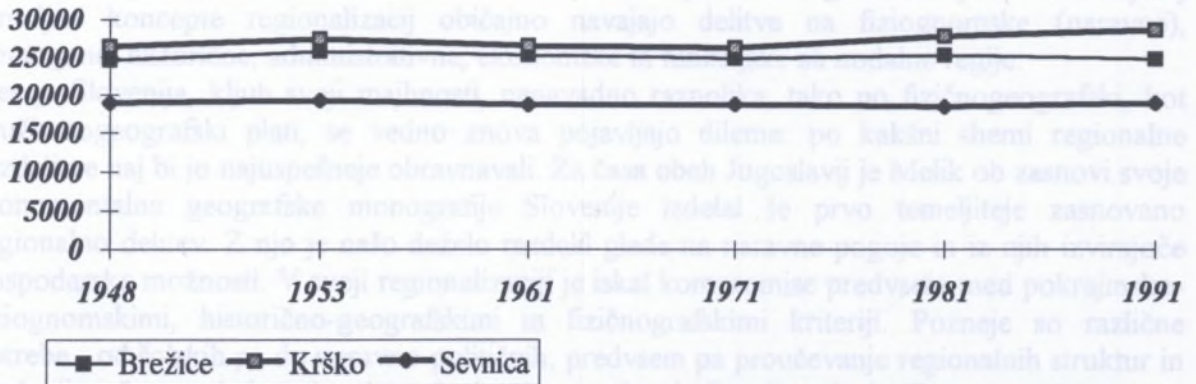
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	1991/48	1991/81
Brežice	24.584	25.754	25.293	24.870	25.238	24.724	100,6	98,0
Krško	26.423	27.391	26.549	26.259	27.774	28.576	108,1	102,9
Sevnica	18.963	19.292	18.719	18.776	18.420	18.958	100,0	102,9
POSAVJE	69.970	72.437	70.561	69.905	71.432	72.258	103,3	101,2
SLOVENIJA	1439.800	1504.427	1591.523	1727.137	1891.864	1965.986	136,5	103,9

Tabela v bistvu ne rabi posebnega komentarja, saj je prav očitno, da so najboljši demografski trendi, ki so še vedno precej pod povprečnimi slovenskimi, v občini Krško in presenetljivo najslabši v občini Brežice. Primerjave populacijskih gibanj s Slovenijo opozarjajo na dejstvo, da se je prebivalstvo v Posavju v zadnjih dobrih štirih desetletjih povečalo za tri odstotke, v Sloveniji pa za dobro tretjino (!?).

V regiji je najmanj razgledano območje, največkrat kot del države ali pokrajine, ki se od ostalih razlikuje glede na posebne naravne in družbene razmere. Analize kažejo, da je regionalna specifičnost največkrat rezultat povezovanja, prepletanja in kombiniranja posameznih naravnih in družbenih pojavov in dejavnikov tako, da dejajo ozenilju določeno svojost in celovitost. Vse to povzroča, da se regija v očeh povprečnega opazovalca ali v dojemanju strokovnjaka razlikuje od sosednjih regij. Zaradi spreminjanja dejavnikov in glede na to, da se ob tem spreminjajo tudi odnosi med dejavniki, ki tvorijo regionalni kompleks, se regije preobrazajo v času in tudi glede na družbeno razvojno stopnjo ekonomске moči.

¹ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije 1993, Zavod RS za statistiko, Ljubljana, 1993.

Graf št. 1: Gibanje prebivalstva po občinah Spodnjeposavske regije po popisih

Po zadnjih razpoložljivih podatkih registra, ki prebivalce Slovenije že deli na državljane in tujce, je stanje prebivalstva Posavja in posameznih občin sledeče:

Tabela 3: Registrirani prebivalci po registru²

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Prebivalci po registru					
31.12.1992 skupaj	24.878	28.766	18.913	72.557	1994.084
– državljani	24.143	28.551	18.888	71.582	1961.977
– tujci	735	215	25	975	32.107

Število prebivalcev po registru je višje od števila po popisu v Sloveniji, regiji in vseh občinah regije, absolutne primerjave s popisnimi podatki pa niso ustrezne. Zanimivo, vendar ne presenetljivo je dejstvo, da v regiji posebno pa v občini Brežice živi precej tujcev.

3. Regionalizacije Slovenije in položaj Spodnjega Posavja v njih

O problemih značaja in obsega tim. funkcijskih regij je bilo doslej izdelanih nekaj raziskav. "Regija" izvira iz latinske besede "regio" in pomeni določen del zemeljskega površja ali pokrajine. Večina leksikonov jo označuje kot teritorialno enoto, ki ima vrsto specifičnih in individualnih potez. Regijo lahko poimenujemo tudi kot administrativno, ekonomsko ali naravno enoto ali ozemlje, na katerem prebiva določena družbena skupnost. Iz te ohlapne definicije se čuti, da vsebina tega pojma nikakor ni jasno opredeljena. Zmešnjava je še toliko večja, ker pojem "regije ali pokrajine" uporabljajo različne stroke in vsaka med njimi razume in tolmači ter uporablja ta termin drugače.

V geografiji pojmujejo regijo največkrat kot del dežele ali pokrajine, ki se od ostalih razlikuje glede na posebne naravne in družbene razmere. Analize kažejo, da je regionalna specifičnost največkrat rezultat povezovanja, prepletanja in kombiniranja posameznih naravnih in družbenih pojavov in dejavnikov tako, da dajejo ozemlju določeno svojskost in celovitost. Vse to povzroča, da se regija v očeh povprečnega opazovalca ali v dojemanju strokovnjaka razlikuje od sosednjih regij. Zaradi spreminjanja dejavnikov in glede na to, da se ob tem spreminjajo tudi odnosi med dejavniki, ki tvorijo regionalni kompleks, se regije preobražajo v času in tudi glede na doseženo razvojno stopnjo ekonomske moči.

² Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije 1993, Zavod RS za statistiko, Ljubljana, 1993.

Členitev pokrajine lahko poteka ob pomoči več različnih kriterijev: po naravnih regijah, glede na ekonomski potencial in homogenost, po zgodovinskih in funkcijskih povezavah, itd. Hkrati tudi ugotavljamo, da idealne, vsestranske in splošno uporabne regionalizacije ni. Kot najbolj temeljne koncepte regionalizacij običajno navajajo delitve na fiziognomske (naravne), homogene, historične, administrativne, ekonomske in funkcijske ali nodalne regije.

Ker je Slovenija, kljub svoji majhnosti, nenavadno raznolika, tako po fizičnogeografski, kot družbenogeografski plati, se vedno znova pojavljajo dileme: po kakšni shemi regionalne razdelitve naj bi jo najuspešneje obravnavali. Za časa obeh Jugoslavij je Melik ob zasnovi svoje monumentalne geografske monografije Slovenije izdelal še prvo temeljiteje zasnovano regionalno delitev. Z njo je našo deželo razdelil glede na naravne pogoje in iz njih izvirajoče gospodarske možnosti. V svoji regionalizaciji je iskal kompromise predvsem med pokrajinsko-fiziognomskimi, historično-geografskimi in fizičnogeografskimi kriteriji. Pozneje so različne potrebe - od šolskih pa do upravno-političnih, predvsem pa proučevanje regionalnih struktur in med njimi še posebej regionalno planiranje - vedno bolj zahtevale kolikor mogoče enotno shemo regionalizacije Slovenije. Najprej je Ilešič zasnoval dvojno delitev Slovenije, in sicer v fiziognomske in funkcijske regije. Pozneje so se z regionalizacijami Slovenije med geografi največ ukvarjali še Cene Malovrh, Igor Vrišer, Vladimir Kokole in Ivan Gams. Med temi prvi trije zgolj z ekonomsko-geografsko regionalizacijo. V teh orisih so uporabljali pokrajinsko-fiziognomske oz. pokrajinsko ekološke in ekonomsko-funcijske metode. Naštete regionalizacije so pozneje služile podlago drugim regionalizacijam, med njimi tudi potrebam po oblikovanju planskih regij oziroma za potrebe družbenega oz. prostorskega planiranja. V njih so se kljub poudarjeni kompleksni pokrajinski členitvi čedalje bolj poudarjali družbenogeografski dejavniki. Poglavitna značilnost regionalnoplanerskih regionalizacij je bila, da so regije oblikovali bolj ali manj na podlagi tvorjenja funkcijskih vezi med mesti in njihovimi vplivnimi območji. Izhajale so torej iz prostorskih povezav, ki so jih določala "*gospodarsko-funcijska*" območja v Sloveniji. Razlikovale so enajst ali dvanajst regij, vendar so bile nekatere vprašljive zaradi šibkosti njihovega središča ali zaradi majhnosti ozemlja. Zaradi gravitacijsko labilnih območij kot npr. Spodnje Posavje, Idrijsko, Notranjsko, Dravska dolina, ipd. so jih posamezni avtorji različno uvrstili ali pa so bili v zadregi, kam jih opredeliti. Ekonomskogeografske regionalizacije so tudi opozorile v hribovitem in goratem svetu na visoko odvisnost od naravnogeografskih enot. V nižinskem in ravninskem svetu pa je soupadanje obojih prej izjema kot pravilo. Pri večini doslej opravljenih ekonomsko-geografskih regionalizacij se največkrat kot zaključene regije ali pokrajine mezoregionalne ravni pojavljajo: Primorje, Notranjsko, Goriška, Gorenjska, Osrednja Slovenija, Dolenjska, Zasavje, Spodnje Posavje, Savinjska, Koroška, Podravje in Pomurje.

Analize so tudi pokazale, da se *posebna* - specifična funkcijska območja (regije) zelo pogosto ujemajo z gravitacijskimi območji v modelih urbanega sistema *vodilnih* urbanih aglomeracij v Sloveniji. Zato je smiselno in upravičeno razpravo navezati tudi na ta vidik premostrvanj.

Ne glede na upravičene pomisleke avtorjev dosedanjih regionalizacij o "(ne) upravičenosti" oblikovanja samostojne planske regije v Spodnjem Posavju, smo v naše premostrvanje vzeli območje regije v dogovorjenih mejah. Spodnje Posavje tako zajema območje občin Brežice, Krško in Sevnica. Nedavna reforma lokalne samouprave je območje te planske regije spremenila le v toliko, da se je KS Bučka (ki je donedavna še pripadala občini Sevnici) priključila občini Škocjan, kar pomeni, da se je območje Spodnjega Posavja zmanjšalo za 1877 ha(?!). Tako Spodnje Posavje obsega 94.650 ha, kar predstavlja 5% slovenskega ozemlja. V njem je ob popisu 1991 v 419 naseljih prebivalo 72.099 prebivalcev, ali 3,6% slovenskega prebivalstva. Gostota prebivalstva za slovenske razmere močno podpovprečna (76 preb/km²). V celoti prebivalstvo Spodnjega Posavja v zadnjem desetletju stagnira. Med njimi je bilo 32.820 zaposlenih (46% od skupnega prebivalstva). Od tega 24% v primarnem sektorju, 40% v sekundarnem, 23% v terciarnem in 13% v kvartarnih dejavnostih. Delež mestnega

prebivalstva v celotnem analiziranem območju je komaj presegel četrtno (26%). Po prikazanih kazalcih sodi Spodnjeposavska regija med najmanjše oz. med "najmanj izrazite regije" v R Sloveniji (gl. tab. št 4).

Tabela 4: Nekaj ekonomsko-geografskih kazalcev razvoja po planskih regijah Slovenije³

Regija	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Dolenjska	5,4	3,5	28207	6,0	303,4	97,7	27,8	7,7
Gorenjska	8,7	5,8	51374	10,7	385,6	97,3	36,6	8,1
Goriška	6,4	9,7	27801	5,8	385,2	97,2	46,4	6,6
Koroška	3,9	1,0	17111	3,6	241,0	60,8	46,8	7,1
Obalno-Kraška	5,2	6,6	20799	4,3	420,9	106,2	71,6	8,6
Osr. slovenska	26,7	47,9	155704	32,6	578,0	145,9	67,2	9,0
Podravska	17,1	10,8	64262	13,4	302,3	76,3	49,8	14,3
Pomurska	6,9	2,6	22893	4,7	236,6	59,7	38,5	10,3
Savinjska	13,6	9,8	63122	13,2	344,6	87,0	38,4	10,0
Sp. Posavska	3,6	1,2	13631	2,8	296,1	74,7	32,1	10,6
Zasavska	2,5	1,1	13409	2,8	360,3	90,9	28,8	8,5
SKUPAJ	100	100	478313	100	396,3	100	51,8	9,7

1. = Delež prebivalstva leta 1993;

2. = Delež bruto dobička v letu 1993;

3. = Število zaposlenih leta 1993;

4. = Delež zaposlenih leta 1993; RS = 100;

5. = Bruto dodana vrednost na prebivalca leta 1993 v 000 SIT;

6. = Bruto dodana vrednost/preb. leta 1993, indeks ravni; RS = 100;

7. = Delež bruto ustvarjene vrednosti v terciarnem in kvartarnem sektorju l. 1993;

8. = Delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu maj 1994.

4. Značilnosti regionalnega razvoja Spodnjeposavske regije

V Sloveniji že od sedemdesetih let spremljamo stopnjo razvitosti stopnjo občin in regij. V ta namen so večkrat analizirali njihove značilnosti. V ta namen so uporabili vrsto kazalcev, ki so v skladu z zakonom o pospeševanju skladnega regionalnega razvoja v Sloveniji. V tabeli št. 5. povzemamo uradne podatke in prikazujemo vrednosti teh kazalcev za obravnavane tri občine v Spodnjem Posavju ter globalne vrednosti sosednjih regij in povprečja za Slovenijo. V nadaljevanju so povzeta še odstopanja od državnega povprečja. Za opredelitev smo prikazali naslednje razpoložljive podatke in sicer:

- skupino kazalcev, ki opredeljuje razvitost proizvodnih sil: delež zaposlenih v delovno sposobnem prebivalstvu, aktivna osnovna sredstva na delovno sposobnega prebivalca in rast prebivalstva;
- skupino kazalcev, ki opredeljuje učinke delovanja proizvodnih sil: družbeni proizvod na prebivalca, delež primarnega sektorja v družbenem proizvodu, promet trgovine drobno;
- skupino kazalcev, ki odraža razvitost družbenega standarda: delež predšolskih otrok v vzgojnih ustanovah, delež študentov in delež zdravnikov na 10.000 prebivalcev.

Upoštevali smo še nekatere prav tako pomembne indikatorje regionalne razvoja kot so npr: delež zaposlenih z visoko in višjo izobrazbo, ki kaže na razvitost *človeškega faktorja*, ki ima v sodobnosti zelo pomembno vlogo. Število podjetij na 1000 delovno sposobnih prebivalcev prikazuje na eni strani velikost podjetij (obremenitev regije s "*socialističnimi mastodonti*"), na drugi strani pa tudi nastajanje množice malih podjetij, ki odražajo prisotnost podjetniške iniciative. Pomembni so tudi podatki o infrastrukturni opremljenosti. Glede na razpoložljive podatke smo vključili dva podatka o opremljenosti cestnega omrežja: gostota ter delež asfaltiranih lokalnih cest in podatke o gostoti telefonskega omrežja.

³ Povzeto po Janja Pečar; Regionalni vidiki razvoja slovenije v obdobju 1990-1994. Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, Delovni zvezki, št.7, letnik III/1994

Tabela 5: Poglavitni kazalniki razvitosti občin Spodnjega Posavja in sosednjih regij

občine regije	indeks rasti prebiv. 1981-91	% kmeč. preb. 1991	št. podj/1000 del. spos. preb.	DP na preb v 1000 SIT	akt. osn sredstva na preb.	% zap. v skup. preb.	% zap. z viš. in visoko izobrazbo	% brez-poselnih
	1	2	3	4	5	6	7	8
Brežice	98	15,6	29,6	50850	152627	24,7	8,9	5,7
Krško	102,9	12,8	24	103517	1874893	36,4	8,7	5,4
Sevnica	97,6	12,1	21,8	57751	162105	31,5	6,5	4,2
SP. POS.	99,8	13,6	25,3	73464	835641	31,1	8,2	5,2
Dolenjska	105,1	11,6	28,1	79343	255775	37,8	9,3	4
Savinjska	104,7	9,4	24,3	79419	320469	38,3	9	4,8
Slovenija	103,9	7,6	29,6	82550	341692	37,3	11,6	5,7

nadaljevanje:

% prim. sekt v DP	% sekund. sekt. v DP	% terc. v DP	DP na zap.	Št. tel. na 1000 preb	št. zdrav. na 100 preb	% študent.	% otrok v VVZ	% asfalt. lok. cest	Dolž mag+reg. cest/100km ²
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
22,7	38,7	38,6	189886	154	17	1,3	47,8	72,7	28,556
5,8	73,6	20,6	270177	179	8	1,7	53,3	67,1	23,614
11,2	67,8	21	174917	156	6	1,4	34,1	50,3	24,908
10,9	64,1	25	222841	164	11	1,5	46,3	64,2	25,497
9,8	66,8	23,4	193777	199	18	1,5	41,1	48,3	23,293
6,7	61,7	31,6	192821	163	17	1,5	47,5	61,5	24,377
6,5	55,7	37,8	201691	211	20	1,8	50,5	57	23,475

Slovenija = 100

	1	2	3	4	5	6	7	8
Brežice	94,3	205,7	99,9	61,6	44,7	66,3	76,9	100
Krško	99	168,3	81,1	125,4	548,7	97,6	75,1	94,7
Sevnica	94	158,6	73,5	70	47,4	84,5	55,9	73,7
SP. POS.	96	178,4	85,6	89	244,6	83,4	70,8	91,2

nadaljevanje

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
346,9	69,5	102,3	94,1	72,9	81,9	75,9	94,8	127,7	121,6
88,9	132,1	54,5	134	84,7	31,9	97,9	105,5	117,8	100,6
171,2	121,8	55,6	86,7	73,9	21,9	79,6	67,5	88,2	106,1
167,2	115,1	66,1	110,5	77,8	51,8	85,5	91,8	112,7	108,6

Analiza gornjih kazalcev kaže, da Spodnje Posavje v večini kazalcev zaostaja za slovenskimi povprečji in povprečji v sosednjih regijah: Dolenjski in Savinjski. Odstopanja od državnih povprečkov in od sosednjih Dolenjske in Savinjske regije so prikazana v spodnjem prikazu ter so pri uporabljenih indikatorjih naslednja : 8,3% (v Sloveniji 35%), v drugih občinah 19,8% (v Sloveniji 18,2%) in v tujini 1,3% (v Sloveniji 0,3%).

Podatki kažejo, da prebivalstvo regije pogosteje emigriralo na delo izven občinskih meja, prafsem zaradi emigracij zaposlenih iz občine Brežice, kjer je delovno emigriralo kar 24,6% zaposlenih.

kazalci regionalnega razvoja v Sp. Posavju	odstopanja od R S	odstopanja od sosed. regij
1. indeks rasti prebivalstva 1981-91	--4	--
2. delež kmečkega prebivalstva l. 1991	+5	+
3. število podjetij na 1000 delovno sposobnih prebivalcev	--	--
4. DP na preb v 1000 SIT	--	--
5. aktivna osnovna sredstva na prebivalca	+	+
6. delež zaposlenih v skupnem prebivalstvu	--	--
7. delež zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo	--	--
8. delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu	--	--
9. delež primarnega sektorja v DP	+	+
10. delež sekundarnega sektorja v DP	+	--
11. delež terciarnega sektorja v DP	--	--
12. DP na zaposlenega	+	+
13. število telefonskih priključkov na 1000 prebivalcev	--	--
14. število zdravnikov na 100 preb	--	--
15. delež študentov	--	--
16. delež otrok v VVZ	--	--
17. delež asfaltiranih lokalnih cest	+	+
18. dolina magistralnih in regionalnih cest/100km ²	+	+

Splošna ocena stopnje razvitosti je, da je Spodnje Posavje v primerjavi s Slovenijo podpovprečno razvito. Podobne ugotovitve veljajo tudi pri primerjavah s sosednjima Dolenjsko in Savinjsko regijo.

5. Regionalni razvoj delovnih mest in vpliv na poselitev v Spodnjem Posavju

5. 1. Zaposlenost, zaposlovanje, brezposelnost v regiji in v občinah regije

Po popisu leta 1991 je bilo v Posavju delovno sposobnih 64,0% prebivalstva, kar je nekoliko manj od državnega povprečja (65,54%).

Tabela 6: Popis prebivalstva 31.12.1991⁶

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Delovno sposobno prebival.	15.845	18.348	12.066	46.259	1288.454
– moški 15–64 let	8412	9655	6462	24.529	670.253
– ženske 15–59 let	7433	8693	5604	21.730	618.201

V delovnem razmerju je bilo 53,3% delovno sposobnega prebivalstva (v Sloveniji 57,1%). Od vseh zaposlenih, jih je bilo v Posavju bilo zaposlenih v kraju stalnega prebivališča 30% (v Sloveniji 46%), v drugem kraju v občini 48,5% (v Sloveniji 35%), v drugih občinah 19,8% (v Sloveniji 18,2%) in v tujini 1,6% (v Sloveniji 0,3%).

Podatki kažejo, da prebivalstvo regije pogosteje emigriralo na delo izven občinskih meja, predvsem zaradi emigracij zaposlenih iz občine Brežice, kjer je delovno emigriralo kar 24,6% zaposlenih.

⁴ znak -- pomeni zaostajanje.

⁵ znak + pomeni ugodnejšo vrednost glede državih povprečkov ali primerjav s sosednjima regijama.

⁶ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

Tabela 7: Popis prebivalstva 31.12.1991⁷

Obdobje	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Zaposleni					
– SKUPAJ	8142	9848	6701	24.691	735.584
– v naselju stalnega prebiv.	2110	3523	1769	7402	338.755
– v drugem naselju v občini	4005	4932	3033	11.970	258.095
– v drugi občini	1644	1352	1886	4882	134.551
– v YU	354	26	7	387	2041
– v tujini	3	1	–	4	404

Število delovnih mest (zaposlenih v podjetjih in pri obrtnikih) se je od leta 1988 do leta 1992 spreminjalo v sledečih okvirjih:

Tabela 8: Delavci zaposleni v podjetjih in pri zasebnikih⁸

		Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
zaposleni skupaj	1992	6055	9765	5051	20.871	682.988
	1988	7146	11.674	6020	24.840	859.148
	1992/88	85	84	84	84	79
– v podjetjih skupaj	1992	5597	9263	4684	19.544	649.831
	1988	6639	11.207	5811	23.657	828.341
	1992/88	84	83	81	83	78
– v gospodarstvu	1992	4176	8146	3942	16.264	519.738
	1988	5161	10.046	5035	20.242	691.143
	1992/88	81	81	78	80	75
– v negospodarstvu	1992	1421	1117	742	3280	130.093
	1988	1478	1161	776	3415	137.198
	1992/88	96	96	96	96	95
– pri zasebnikih	1992	458	502	367	1327	33.157
	1988	507	467	209	1183	30.807
	1992/88	90	107	176	112	108

Od leta 1988 do leta 1992 se je število delovnih mest zmanjšalo tako v Posavju kot v Sloveniji. Zmanjšanje delovnih mest je v Posavju nekoliko manjše kot v Sloveniji. Največje zmanjšanje je bilo v gospodarskih podjetjih, malenkostno tudi v zavodih. Pri obrtnikih pa se je število delovnih mest povečalo.

Delež brezposelnih se je v delovno sposobnem prebivalstvu gibal v različnih odstotkih. Do leta 1993 je v Posavju, z izjemo občine Brežice, brezposelnost naraščala počasneje kot v državi. V letu 1993 je v občinah Brežice in Krško dosegla 13% delovno sposobnih prebivalcev in s tem presegla povprečno brezposelnost v državi. V letu 1994 se je nekoliko znižala, vendar je v Posavju ter občinah Krško in Brežice še vedno nadpovprečna in ima posebno v občini Brežice tendenco ponovne hitre rasti.

V septembru 1994 je bila v Posavju brezposelnost 15,5% večja kot v državnem povprečju, med posameznimi občinami pa v Krškem 23,6% večja, v Brežicah 22,6% večja in v Sevnici 6,1% manjša kot v povprečju države. Glede na gospodarsko strukturo in rezultate poslovanja podjetij lahko pričakujemo, da se v Posavju brezposelnost še ne bo umirila.

⁷ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

⁸ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1989 in 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1990 in 1994.

Tabela 9: Delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu⁹

Obdobje	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
XII 90	4,2	3,6	3,3	3,7	4,3
XII 91	7,5	6,7	5,0	6,5	7,1
XII 92	10,2	8,6	7,2	8,8	9,2
XII 93	13,0	13,1	9,5	12,1	10,6
III 94	11,9	12,0	9,1	11,2	10,1
VI 94	10,9	11,5	8,6	10,5	9,5
IX 94	12,0	12,1	9,2	11,3	9,8

Zaposlovanje prebivalstva bo tudi v bodoče problematično, zaradi občutno nižjih izobrazbenih struktur prebivalstva, starejšega od 15 let, ki je bilo po popisu leta 1991 sledeče:

Tabela 10: Popis prebivalstva 31.12.1991¹⁰

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
SKUPAJ	20.082	22.555	14.952	57.589	1561.628
- brez šolske izobrazbe	120	128	114	362	9909
- 1-3 razrede OŠ	257	433	318	1008	17.810
- 4-7 razredov OŠ	3556	4604	3529	11.689	238.885
- osnovna šola	6463	7178	4631	18.272	466.782
- poklicne šole	3972	4233	2836	11.041	303.198
- srednje šole	4142	4314	2665	11.121	365.960
- višje šole	658	743	418	1819	70.779
- visoke šole	581	465	235	1281	67.233

in zaradi manjšega števila potencialne delovne sile, ki jo predstavljajo učenci srednjih šol in študentje.

5. 2. Delovna mesta in zaposlitvena središča

Podatki popisa leta 1991 kažejo, da je bilo v regiji nekoliko manj delovnih mest kot je bilo aktivnega prebivalstva, ki opravlja poklic. Presežek, čeprav skromen, je imela Krška občina, ostali pa primanjkljaj. Če pogledamo razmerje med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom, ugotovimo, da je v regiji primanjkljaj delovnih mest predvsem v terciarnih in kvartarnih dejavnostih, minimalen presežek pa v primarnih. Največji primanjkljaj terciarnih in kvartarnih dejavnosti ima Sevniška občina, najmanjši pa Krška, ki ima sploh najbolj uravnoteženo strukturo med delovnimi mesti in aktivnim prebivalstvom.

Tabela 11: Delovna mesta po sektorjih dejavnosti, popis 1991

občina	delovna mesta	aktivno preb.	dm/akt	delovna mesta					
				I	%	II	%	III+IV	%
Brežice	9879	11380	87	3163	32	2831	29	3846	39
Krško	13762	12972	106	2995	22	7464	54	3256	24
Sevnica	7383	8607	86	1837	25	3781	51	1757	24
Sp. Posavje	31024	32959	94	7995	26	14076	45	8859	29

V strukturi delovnih mest regije prevladujejo sekundarne dejavnosti. Med občinami izstopa Brežiška, kjer sta deleža dejavnosti terciarnega in primarnega sektorja višja kot sekundarnega. Čeprav bi lahko rekli, da je Brežiška občina delno usmerjena v terciarne dejavnosti, je obseg teh dejavnosti preskromen, da bi zaposlil vse aktivne prebivalce.

⁹ Vir podatkov: Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, interni podatki.

¹⁰ Vir podatkov: Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, interni podatki.

Kot zaposlitvena središča v regiji smo izločili tista, ki imajo presežek delovnih mest nad številom v kraju bivajočih aktivnih prebivalcev in imajo hkrati več kot 66,6% delovnih mest v neagrarnih dejavnostih. V Brežiški občini so to Brežice (4336 delovnih mest), Dobova in Čatež (500 - 1000 delovnih mest), manjši pa še Cerklje in Jesenice. Brežice so pretežno usmerjene v III. in IV. dejavnosti, Čatež in Cerklje izrazito, Dobova in Jesenice pa sta industrijski. Več kot 100 delovnih mest je še v Krški vasi. V Krški občini sta pomembni zaposlitveni središči Krško (7256) in Senovo (1282). Med 300 in 500 delovnimi mesti sta imeli še Kostanjevica in Brestanica. V vseh krajih izrazito prevladuje industrija, najnižji je delež v Krškem (63%). Več kot 100 delovnih mest imata še Leskovec in Drnovo. V Sevniški občini je največje zaposlitveno središče Sevnica (3805 delovnih mest), nato Krmelj (712) ter Radna in Boštanj (250-350). V vseh močno prevladuje industrija, najnižji je delež v Sevnici (62%).

V krajih s pretežno neagrarnimi delovnimi mesti je 74,5% vseh delovnih mest in 92,9% neagrarnih delovnih mest in v njih živi 42,9% vseh aktivnih prebivalcev. V regiji torej obstaja določena koncentracija delovnih mest, precej manjša pa je koncentracija prebivalcev. Vprašanja, ki se pojavljajo za nadaljnji razvoj, so:

- v kolikšni meri še nadaljevati koncentracijo prebivalcev v centrih (zaposlitvenih središčih),
- v kolikšni meri je možna dekoncentracija delovnih mest (ta je verjetno možna ob visoki infrastrukturni opremljenosti območja (cestna, komunalna in oskrbna) in posameznih naselij, za kar pa je vprašanje, če jo je regija že dosegla oz. jo je le v določenih območjih, obenem pa je odvisna tudi od gospodarske usmerjenosti in moči regije).

Struktura aktivnega prebivalstva se v veliki meri ujema s strukturo delovnih mest vendar so v socioekonomski strukturi prebivalstva opazne veliko manjše prostorske razlike (karta 8). Pretežno v terciarnih dejavnostih so zaposleni le prebivalci Brežic in KS Čatež. V sekundarnih in terciarnih/kvartarnih dejavnostih so zaposleni prebivalci ostalih dveh občinskih središč, in prebivalci KS na Brežiško-Krškem polju. Kot kažejo podatki, zaposlovanje v Brežicah in Čatežu kot zaposlitvenih središčih, usmerjenih v terciarne dejavnosti, ne seže daleč v zaledje. Pretežno agrarne so Bizeljske gorice in spodnje Posotelje. Industrijsko prebivalstvo živi v okolici industrijskih krajev, v bolj oddaljenih, hribovitih območjih pa se prepleta zaposlenost v industriji in kmetijstvu. Demografsko "ogrožena" območja se večinoma ujemajo z agrarnim in industrijsko-agrarnim prebivalstvom. Sklepamo lahko, da je ekonomska moč teh prebivalcev sorazmerno nizka in niso sami sposobni vzpostavljati in vzdrževati ustrezne bivalne (in tudi gospodarske) infrastrukture na tem delu podeželja.

Bolj enakomerno socioekonomsko sestavo prebivalstva kot jo kaže razporeditev delovnih mest, omogoča dnevna migracija. Posredno lahko obseg dnevne migracije prikažemo z razmerjem med številom v kraju zaposlenih in v kraju bivajočih aktivnih prebivalcev (karta 9). presežek delovnih mest ima pet KS (Krško, Brežice, Čatež, Sevnica in Krmelj), dokaj uravnano razmerje med aktivnim prebivalstvom in številom delovnih mest imajo industrijski zaposlitveni kraji, manjša pa je migracija še na pretežno agrarnih območjih. Največji presežek bivajočih aktivnih prebivalcev nad številom delovnih mest je v "prehodnih" območjih, območjih na robu ožjih gravitacijskih območij središč neagrarnih dejavnosti. Od nadaljnega zagotavljanja komunalne infrastrukture in oskrbnih dejavnosti (torej zagotavljanja ustrezne kvalitete bivalnega okolja) bo odvisno, kakšni bodo razvojni trendi teh območij.

5.3. Pregled razvoja zaposlenosti v zadnjem desetletju

V priloženem pod poglavju želimo na primeru Spodnjega Posavja analizirati je sodobni razvoj zaposlenosti z vidika spreminjanja strukture delovnih mest ter na ta način posebej osvetliti

Tabela 12: Aktivno prebivalstvo po sektorjih dejavnosti, popis 1991

občina	aktivno preb.	I	%	II	%	III+IV	%
Brežice	11380	3080	27,1	3860	33,9	4352	38,2
Krško	12956	2994	23,1	6698	51,7	3242	25,0
Sevnica	8607	1842	21,4	4354	50,6	2398	27,9
Sp. Posavje	32943	7916	24,0	14912	45,3	9992	30,3

Zanimive so razlike v razmerjih med delovnimi mesti in aktivnim prebivalstvom med občinskimi središči. Najmanjši presežek imajo Brežice (koeficient 143), Sevnica 168, Krško pa 227. Tudi če računamo skupno razmerje v vseh zaposlitvenih središčih, je najnižji v Brežiški občini (169), najvišji pa v Krški (195, v Sevnici 179). Podatki opozarjajo, da je koncentraciji neagrarnih delovnih mest v Brežiški občini sledila tudi koncentracija prebivalcev, kar nam lahko pojasni upadanje števila prebivalcev v širšem in ožjem zaledju mesta. Kar 2,3 -x več delovnih mest v mestu Krško kot je v njem bivajočih aktivnih prebivalcev kaže, da so prebivalci ostajali v kraju bivanja in raje dnevno migrirali na delo. To kažejo tudi demografska gibanja, ki so drugačna kot v Brežiški občini. Podobno, čeprav v manjši meri, velja to tudi za Sevnico. Kakšni so prostorski učinki, prednosti in pomanjkljivosti enga in drugega trenda razvoja (če je ugotovitev sploh pravilna), bi pokazale šele podrobnejše analize (kvaliteta bivalnega okolja, stroški opremljanja prostora, gospodarska učinkovitost, kvaliteta okolja itd.). Vprašanje je tudi, ali je bil razvoj spontan (in kateri so vzroki) in koliko je k temu morda pripomogla specifična (urbanistična) politika ene ali druge občine.

Določeno koncentracijo neagrarnih delovnih mest prikazuje tudi karta gospodarske usmerjenosti krajevnih skupnosti glede na aktivno prebivalstvo po kraju dela (gre v bistvu za delovna mesta) (karta 7). Velik del regije je izrazito agraren, zlasti velik del Brežiške občine. Veliko manjša je izrazita usmerjenost v neagrarni dejavnosti: KS Senovo, Krmelj in Krška vas so izrazito usmerjene v sekundarne dejavnosti. V ostalih območjih se prepletata usmerjenost v primarne in sekundarne dejavnosti ali prevladuje zmerna usmerjenost v neagrarni dejavnosti.

Kljub ugotovljeni koncentraciji delovnih mest napram razporeditvi prebivalcev ne moremo govoriti o izraziti prostorski koncentraciji delovnih mest. V občinskih središčih je 63% neagrarnih delovnih mest (najmanj v Brežiški občini, 59%). Sekundarna središča - Senovo, Brestanica, Kostanjevica, Dobova, Čatež, Krmelj, Boštanj v veliki meri "pokrivajo" območje regije. Od njihovega nadaljnega razvoja bo odvisen tudi razvoj njihovega zaledja. "Belo liso" predstavljajo v tem primeru le Bizeljske gorice. Centralni kraj predela, Bizeljsko ni prevzel vloge tudi razvojnega središča, zato so morda tudi demografski kazalci tako neugodni.

Od leta 1991, iz katerega izvirajo uporabljeni podatki, se je v gospodarskem razvoju, predvsem v industrijskih območjih, kot je obravnavano, veliko spremenilo. Zato smo število zaposlenih v neagrarnih dejavnostih preverili še po registru organizacij in skupnosti ter obrtnikov. Čeprav obstajajo določene razlike, ki so posledica tudi drugačnega zajemanja podatkov, lahko še vedno ugotovljamo pojavljanje neagrarnih delovnih mest v podeželskih krajih. Ta naselja so lahko eno od izhodišč oblikovanja nadaljnje razvojne politike poselitve na podeželju. Med temi naselji sta tudi naselji Bizeljsko in Globoko, ki bi lahko bili jedri (zlasti Bizeljsko) nadaljnega razvoja tega sicer demografsko ogroženega območja.

5. 3. Pregled razvoja zaposlenosti v zadnjem desetletju

V pričujočem podpoglavju želimo na primeru Spodnjega Posavja analizirati še sodobni razvoj zaposlenosti z vidika spreminjanja strukture delovnih mest ter na ta način posredno osvetliti

regionalnogeografske spremembe regionalnega razvoja in še posebej poseljenosti Spodnjega Posavja¹¹.

Število aktivnih prebivalcev je znašalo leta 1971 48%, leta 1981 49%, leta 1991 pa je padlo na 46%. Od vseh aktivnih se je v zadnjem obdobju število zaposlenih v primarnem sektorju razpolovilo, število zaposlenih v sekundarju se je od leta 1981 povečalo za petino, v terciarnem in kvartarnem sektorju pa za četrtno. Pomembno je tudi to, da je v pokrajini za desetino manj delovnih mest od števila zaposlenih.

Naš pregled začinjamo z obdobjem, ko je Slovenija in z njo tudi ta del Spodnjega Posavja dosegla polno zaposlenost svojega prebivalstva in je bila stopnja rasti zaposlenosti še sredi osemdesetih let med najvišjimi v Evropi in na svetu (delež zaposlenih od vseh aktivnih prebivalcev je leta 1981 znašal 83%, oziroma 42% v skupnem številu prebivalcev). V brežiški občini je ta delež znašal 40%, v krški 48% ter sevniški 39% od skupnega števila prebivalcev. Tudi mesta ob spodnji Savi so bila, tako kot vsa slovenska mesta, tedaj v razmerah enostranske gospodarske usmerjenosti v industrijo, nedvomno središča gospodarskega življenja. V njih se je še do nedavna ustvarjalo več kot štiri petine družbenega proizvoda. Število delovnih mest v mestih pa je praviloma visoko presegalo število aktivnega prebivalstva¹² kar je sprožalo obsežne dnevne migracije delavcev. Čas gospodarske recesije pa je poleg zmanjšanja zaposlenosti za slabo desetino (v obdobju 1981-1991) in opazne brezposelnosti, sprožil še vrsto premikov v strukturi zaposlenosti. Medtem ko je bila do leta 1986 še zaznavna znatna rast zaposlovanja v vseh treh občinah in v vseh dejavnostih, pa beležimo po tem letu splošen upad zaposlenosti za skoraj šestino. Najvišji padec je v sevniški občini. Edina dejavnost, ki v obeh obdobjih beleži nadpovprečno rast je obrt. V krški občini se je število zaposlenih na račun zasebnih obratovalnic po podatkih republiške statistične službe povečalo za petino, v sevniški občini pa za tretjino. (gl. tabelo št. 6 in grafikon št. 2). Delež zaposlenih v obrti in privatnih obratovalnicah se je v zadnjem desetletju (od 1981-91) na Spodnjem Posavju povzpел od 4% na 6%. Pri čemer velja poudariti, da je ta delež do leta 1986 celo rahlo upadal.

	UKUPAJ		GOSPOD. ARISTVO		NEGOSPOD. ODAJSTI		OBRT	
	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91
BREŽICE	106%	87%	107%	81%	103%	99%	109%	104%
KRŠKO	108%	86%	108%	82%	111%	100%	100%	122%
SEVNICA	110%	84%	111%	78%	109%	99%	97%	134%
SP. POS.	108%	86%	108%	81%	107%	93%	101%	116%

vir: Zavod R. Slovenije za statistiko, Statistični letopis

Večina družbenih geografov pri ekonoško-geografski analizi zaposlenosti opira svoje proučitve na strukturo aktivnega prebivalstva po dejavnostih bodisi po naselju dela¹³ bodisi po domicilnem principu¹⁴. Pri tem uporabljajo različne metodološke pristope, ki se med seboj razlikujejo predvsem glede na načine analiziranja. Med številnimi možnostmi, kako opredeliti gospodarsko viogo delovnih mest, njen vpliv na okolico in regionalni razvoj nasploč, smo se odločili za pogosto uporabljeno metodo členitve števila zaposlenih in delovnih mest v mestih, urbaniziranih območjih oz. območjih¹⁵ in na ostalem podeželju po sektorjih dejavnosti

¹³ kar z drugimi besedami pomeni število delovnih mest, kot jim jih podajajo popisni podatki: "aktivni po dejavnosti po kraju dela"

¹⁴ kar pomeni število zaposlenih kot jim jih podajajo statistični podatki: "aktivni, ki opravljajo poklice".

¹¹ Pri tem smo se opirali le na podatke popisa 1991 in na ta način zavestno zanemarili vse akutnejši problem brezposelnih delavcev, ki jih je bilo v maju 1994 v vseh treh občinah že 10,6%.

¹² V Krškem znaša količnik med številom delovnih mest in številom aktivnega prebivalstva 2,27, v Sevnici 1,68 in v Brežicah 1,43.

GRAF št. 2: Dinamika zaposlenosti v gospodarstvu, negospodarstvu in obrti v obdobju 1986/91 po občinah Spodnje Posavske regije

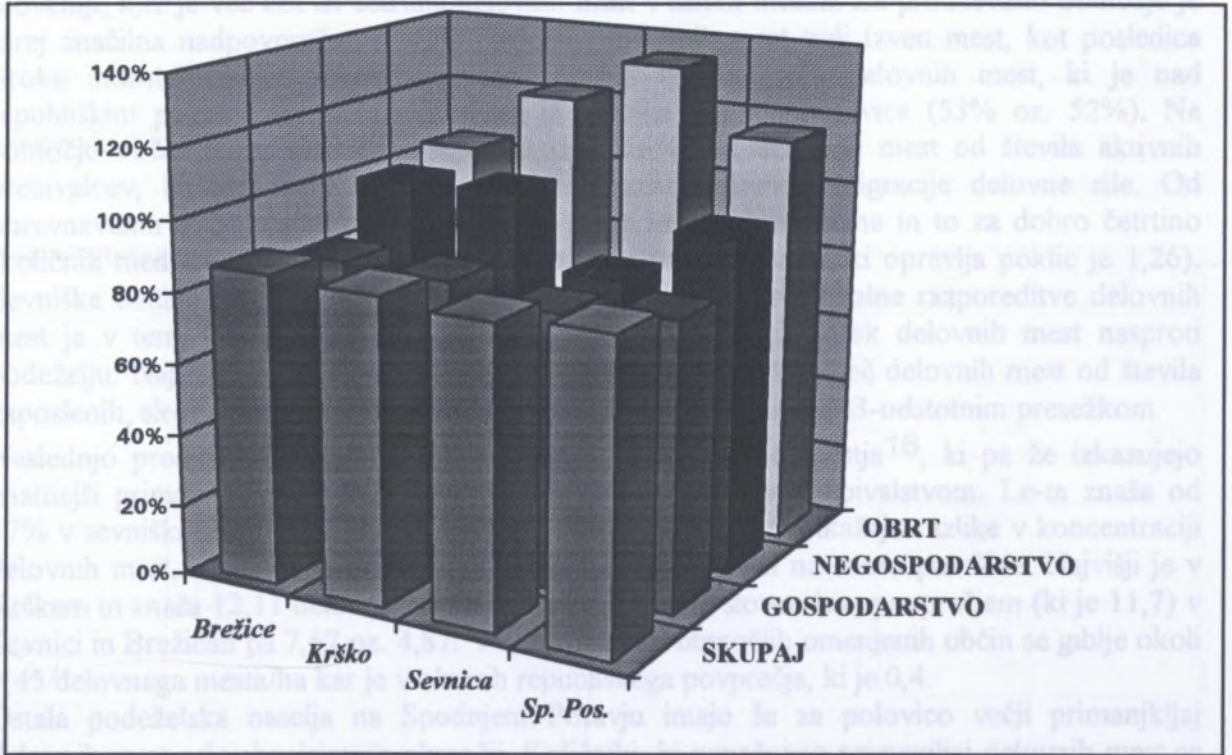

TABELA št. 13: Indeks gibanja zaposlenosti v gospodarstvu, negospodarstvu in obrti v obdobju 1981/86 in 1986/91 po občinah

	SKUPAJ		GOSPOD ARSTVO		NEGOSP ODARST		OBRT	
	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91	1981/86	1986/91
BREŽICE	106%	87%	107%	83%	103%	99%	109%	104%
KRŠKO	108%	86%	108%	82%	111%	100%	100%	122%
SEVNICA	110%	84%	111%	78%	109%	79%	87%	134%
SP. POS.	108%	86%	109%	81%	107%	95%	101%	116%

vir: Zavod R Slovenije za statistiko, Statistični letopisi

Večina družbenih geografov pri ekonomsko-geografski analizi zaposlenosti opira svoje proučitve na strukturo aktivnega prebivalstva po dejavnostih bodisi po naselju dela¹³ bodisi po domicilnem principu¹⁴. Pri tem uporabljajo različne metodološke pristope, ki se med seboj razlikujejo predvsem glede na načine analiziranja. Med številnimi možnostmi, kako opredeliti gospodarsko vlogo delovnih mest, njen vpliv na okolico in regionalni razvoj nasploh, smo se odločili za pogosto uporabljeno metodo členitve števila zaposlenih in delovnih mest v mestih, urbaniziranih območjih oz. obmestjih¹⁵ in na ostalem podeželju po sektorjih dejavnosti.

¹³ kar z drugimi besedami tudi pomeni število delovnih mest, kot nam jih podajajo popisni podatki: "aktivni po dejavnostih po kraju dela"

¹⁴ kar pomeni število zaposlenih kot nam jih podajajo statistični podatki: "aktivni, ki opravlja poklic".

¹⁵ Urbanizirana območja nam v pričujoči raziskavi pomenijo gosteje poseljena območja intenzivnih stikov med mestom in podeželjem in je hkrati tudi območje intenzivnih sprememb v demografski, zaposlitveni in socialni sestavi prebivalstva. K obmestju prištevamo bolj ali manj zaključena območja, na katere se vežejo centrifugalni in/ali centripetalni populacijski tokovi med mesti in podeželjem. Najintenzivnejše povezave so zaradi prostorskih razlik med krajem zaposlitve, ki je povečini v mestu, in krajem bivanja.

V Spodnjem Posavju je bilo leta 1991, kot je že bilo omenjeno, 31.024 delovnih mest. Od tega jih je bila v samih mestih razporejena dobra polovica (50% kar je manj kot je povprečje v Sloveniji, kjer je več kot tri četrtine delovnih mest v samih mestih. Za proučevano območje je torej značilna nadpovprečna stopnja disperzije delovnih mest tudi izven mest, kot posledica široke industrializacije pokrajine. Nadpovprečna koncentracija delovnih mest, ki je nad republiškim povprečjem je le v Krškem in Sevnici - dobra polovica (53% oz. 52%). Na območju občin ob spodnji Savi je za okroglo 26% več delovnih mest od števila aktivnih prebivalcev, ki opravljajo poklic kar pomeni znatne dnevne migracije delovne sile. Od obravnavanih občin sta izkazovali presežek krška in brežiška občina in to za dobro četrtino (količnik med številom delovnih mest in aktivnim prebivalstvom, ki opravlja poklic je 1,26). Sevniska občina izkazuje primanjkljaj. Nadaljnja značilnost regionalne razporeditve delovnih mest je v tem, da vsa obravnavana mesta izkazujejo izraziti višek delovnih mest nasproti podeželju. Najvišji je zopet pri Krškem, kjer je več kot še enkrat več delovnih mest od števila zaposlenih, sledita Sevnica s 68-odstotnim presežkom in Brežice z 43-odstotnim presežkom.

Naslednjo prostorsko kategorijo predstavljajo urbanizirana območja¹⁶, ki pa že izkazujejo znatnejši primanjkljaj delovnih mest v primerjavi z aktivnim prebivalstvom. Le-ta znaša od 17% v sevniški občini do 11% v brežiški. Še bolj drastično se prikažejo razlike v koncentraciji delovnih mest, če uporabimo kazalce gostote delovnih mest na enoto površine. Najvišji je v Krškem in znaša 12,11 delovnih mest na hektar in je nad slovenskim povprečjem (ki je 11,7) v Sevnici in Brežicah pa 7,67 oz. 4,87. V urbaniziranih območjih omenjenih občin se giblje okoli 0,45 delovnega mesta/ha kar je v okvirih republiškega povprečja, ki je 0,4.

Ostala podeželska naselja na Spodnjem Posavju imajo še za polovico večji primanjkljaj delovnih mest od urbaniziranih območij. Količniki, ki označujejo primanjkljaj delovnih mest se gibljejo od 0,39 pri "sevniskem" podeželju do 0,46 pri brežiškem in krškem. S tem se potrjuje teza, da je (ne)prisotnost delovnih mest pogoj za oblikovanje bodisi depopulacijskih con le v primeru, če so le-ta v zmernem radiju (npr. do 30') dnevne dostopnosti na delo.

Če je politika regionalnega razvoja podpirala koncentracijo delovnih mest in so lokacijski pogoji v polpreteklih razmerah zaposlovanja v pretežno industrijskih obratih in "družbeni infrastrukturi" pogojevali zaposlovanje skoraj izključno v mestih, potem so nove oblike "samozaposlovanja" lokacijske pogoje iz temeljev spremenile. "Drobna obrt" se se v pogojih "potrošniške družbe" namešča praviloma v urbaniziranih in gosteje naseljenih območjih z ugodno dostopnostjo do urbanih središč, kar tudi ustreza načelom sodobne postindustrijske družbe. Na ta način lahko smatramo nastajanje tega "tipa" razvoja delovnih mest kot odgovor na oblikovanje trga "lastništva" v zemljiški politiki in prav tako kot odgovor na spremembe v ponudbi in povpraševanju. Takšen tok pa brez dvoma vodi proti novi bolj uravnoteženi distribuciji delovnih mest in stanovanj. Obrtne - oskrbne dejavnosti prevzemajo vlogo "urbane armature" (Cosinschi - Cunha, 1988). Tako se je indeks rasti števila delovnih mest na podeželju v času med 1986-93 povzpел, ob tem da prebivalstvo še vedno rahlo upada.

V urbaniziranih območjih na Spodnjem Posavju, kjer je prebiva okrog tretjine tamkajšnjega prebivalstva je bilo tudi približno toliko delovnih mest (med 30% v sevniški in 35% v brežiški). Povprečje za območja R Slovenije je le 17,6%. Povsod v širšem gravitacijskem zaledju Krškega, Brežic in Sevnice so se sočasno, kot "antipod" nekdanjim in sedanjim občinskim centrom razvijala močna zaposlitvena središča: Senovo, Čatež, Dobova, Kostanjevica, Brestanica, Krmelj, Leskovec, (Cerklje, Jesenice), Radna, Boštanj, Bizeljsko, Drnovo, Globoko, Krška vas, Blanca, itd. z več kot 100 delovnimi mesti. Z izjemo Čateških Toplic in Dobove v vseh teh naseljih prevladujejo delovna mesta v industriji. Gornji primeri naselij prav

¹⁶ Urbanizirana območja nam predstavljajo tista naselja, katerih količnik demografskih, fiziognomskih in funkcijskih kriterijev presega državno povprečje (podrobnosti glej: Ravbar, 1994). Teh naselij je v občini Brežice 33, v krški občini 58 in sevniški 33.

tako predstavljajo "kondenzacijska jedra", ki predstavljajo razvojne nastavke za preobrazbo bližnje okolice. Tako so zaposlitvena središča eden izmed pomembnejših sooblikovalcev suburbanizacije.

Na vsem ostalem podeželju kjer je prebivala šestina prebivalstva Savinjske pa je bila le dvanajstina delovnih mest in tudi tu je proučevana pokrajina odstopala od slovenskega povprečja, kjer je bilo le 5% delovnih mest.

TABELA št. 14: Struktura delovnih mest (d.m.) in zaposlenosti (zap.) v Spodnjem Posavju po sektorjih dejavnosti v mestih, urbaniziranih obmestjih ter ostalem podeželju leta 1991.¹⁷

		primar	sekundar	terciar	kvartar	SKUPAJ
mesta	% d.m.	6%	56%	19%	18%	12
	% zap.	6%	42%	28%	24%	4
	količnik	<u>1,0</u>	<u>1,33</u>	<u>0,68</u>	<u>0,75</u>	<u>3,0</u>
urbaniz.	% d.m.	27%	47%	12%	14%	33
	% zap.	22%	43%	23%	11%	16
	količnik	<u>1,23</u>	<u>1,09</u>	<u>0,52</u>	<u>1,27</u>	<u>2,0</u>
ostalo	% d.m.	81%	11%	5%	3%	17
	% zap.	38%	37%	19%	6%	8
	količnik	<u>2,13</u>	<u>0,30</u>	<u>0,26</u>	<u>0,50</u>	<u>2,1</u>
SKUPAJ	% d.m.	26%	45%	14%	14%	62
	% zap.	21%	44%	21%	13%	28
	količnik	<u>1,24</u>	<u>1,02</u>	<u>0,66</u>	<u>1,08</u>	<u>2,21</u>

Gornja tabela in graf imata namen osvetliti razmerja med številom delovnih mest in številom aktivnih zaposlenih in na ta način opozoriti na (ne)uravnoteženost "zaposlitvenih bilanc" med mesti in podeželsko okolico. Analize kažejo, da je razprostranjenost industrijskih delovnih mest enakomernejša od terciarnih in kvartarnih dejavnosti. Na splošno je izrazitejši primanjkljaj delovnih mest na podeželju, iz katerega približno polovica delavcev dnevo potuje na delo v industrijska središča. Preseneča pa, da obmestja izkazujejo izrazit primanjkljaj delovnih mest v terciarnih dejavnostih, kar je glede bližine državne meje še toliko bolj presenetljivo. Storitvene dejavnosti, kot so trgovina, obrt, ipd. so bile še leta 1991 v obmestjih očitno zaradi bližine mestnih "uslug" še ne dovolj interesantna "ponudba" v okoljih "ruralno-urbanega" okolja. Dejavnosti kot npr. osnovno šolstvo, varstvo predšolskih otrok ipd., so se bolj približale bivanjskim območjem, medtem ko večina ostalega aktivnega prebivalstva še vedno dnevno migrira proti "industrijskim" zaposlitvenim središčem. V obravnavanem območju med občinami ni izrazitejših odstopanj. Okvirno velja, da je bil primanjkljaj delovnih mest v terciarnih in kvartarnih dejavnostih glede na "potencial aktivnega prebivalstva" v urbaniziranih območjih za polovico, na ostalem podeželju pa za štiri petine.

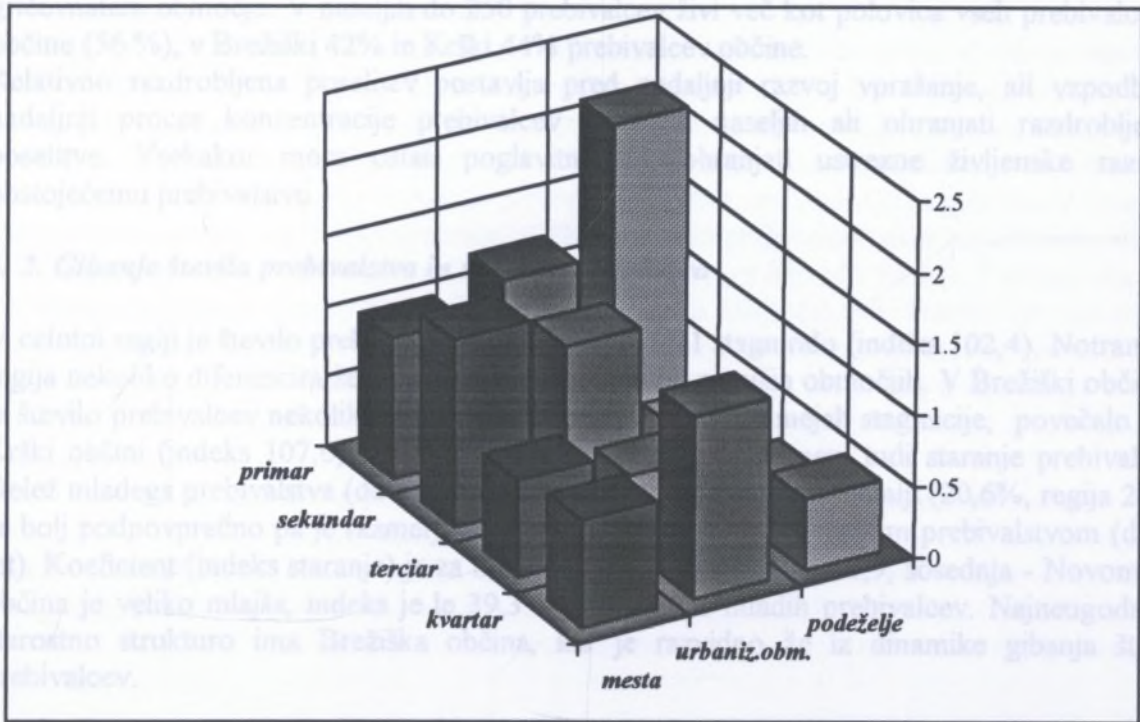
Sp. Praznje | 419 | 100,0 | 72238 | 100,0 | 102,4 | 99,8

Gibanje števila prebivalcev v obdobju po letu 1960 kaže na enake procese kot drugod v Sloveniji: nastala so (v povprečju) le večja naselja, npr. ki imajo več kot 500 prebivalcev, najmanjša pa imajo manj kot 5000 prebivalcev. V manjših naseljih je število prebivalcev upadalo, najbolj v najmanjših. Tudi v zadnjem desetletju je proces enak.

Kot kažejo podatki, proces vendar ni bil zelo intenziven, saj v naseljih s manj kot 500 prebivalci živi še vedno 61% vseh prebivalcev. Stagnacija števila prebivalcev v zadnjem

¹⁷ vir: Zavod R Slovenije za statistiko, popis prebivalstva in gospodinjstev 1991.

GRAF št. 3: Strukturne spremembe razmerij (količnikov) med delovnimi mesti in zaposlenostjo v Spodnjem Posavju po sektorjih dejavnosti v mestih, urbaniziranih obmestjih ter ostalem podeželju leta 1991.

6. Omrežje naselij, prebivalstvo in urbanizacija v funkciji generatorjev razvoja regije

6. 1. Omrežje naselij

V regiji živi 72258 prebivalcev v 419 naseljih. Med njimi so štiri naselja z več kot 2000 prebivalci in jih obravnavamo kot mestna. V njih živi 29,8% regijskega prebivalstva. Stopnja urbanizacije je torej sorazmerno nizka in regijo lahko označimo kot podeželsko. V naseljih, ki imajo manj kot 250 prebivalcev, živi skoraj polovica prebivalcev Spodnjeja Posavja (46,7%), kar pomeni dokaj razdrobljeno poselitev.

Tabela 15: Razporeditev prebivalstva po velikostnih skupinah naselij

	št. nas	%	P 1991	%	I 91/61	I 91/81
do 100	238	56,8	11927	16,5	73,5	90,4
101-250	134	32,0	21830	30,2	88,7	96,7
251-500	34	8,1	10254	14,2	91,0	96,9
501-1000	8	1,9	5643	7,8	124,1	107,1
1001-5000	2	0,5	3623	5,0	118,1	108,9
nad 5000	3	0,7	18981	26,3	174,8	108,6
Sp. Posavje	419	100,0	72258	100,0	102,4	99,8

Gibanje števila prebivalcev v obdobju po letu 1960 kaže na enake procese kot drugod v Sloveniji: rastle so (v povprečju) le večja naselja, tista, ki imajo več kot 500 prebivalcev, najintenzivneje tri mesta z več kot 5000 prebivalci. V manjših naseljih je število prebivalcev upadalo, najbolj v najmanjših. Tudi v zadnjem desetletju je proces enak.

Kot kažejo podatki, proces vendar ni bil zelo intenziven, saj v naseljih z manj kot 500 prebivalci živi še vedno 61% vseh prebivalcev. Stagnacija števila prebivalcev v zadnjem

desetletju v manjših naseljih morda pomeni, da se razdrobljena (agrarna) poselitev ohranja in je proces koncentracije v mestih zaenkrat upočasnen.

Najbolj je poselitev razdrobljena v Sevniški občini, kar je razumljivo, saj leži v hribovitem in gričevnatem območju. V naseljih do 250 prebivalcev živi več kot polovica vseh prebivalcev te občine (56 %), v Brežiški 42% in Krški 44% prebivalcev občine.

Relativno razdrobljena poselitev postavlja pred nadaljnji razvoj vprašanje, ali vzpodbujati nadaljnji proces koncentracije prebivalcev v večjih naseljih ali ohranjati razdrobljenost poselitve. Vsekakor mora ostati poglavitni cilj, ohranjati ustrezne življenske razmere obstoječemu prebivalstvu.

6. 2. Gibanje števila prebivalstva in starostna struktura

V celotni regiji je število prebivalcev v obdobju 1961-91 stagniralo (indeks 102,4). Notranje se regija nekoliko diferencira že po občinah, še bolj pa po manjših območjih. V Brežiški občini se je število prebivalcev nekoliko zmanjšalo, čeprav še vedno v mejah stagnacije, povečalo pa v Krški občini (indeks 107,6). Stagnacija števila prebivalcev pomeni tudi staranje prebivalstva. Delež mladega prebivalstva (do 14 let) je nižji kot v povprečju v Sloveniji (20,6%, regija 20,3), še bolj podpovprečno pa je razmerje med starim (nad 65 let) in mladim prebivalstvom (do 14 let). Koeficient (indeks staranja) je za Slovenijo 53,1, za regijo pa 61,9, sosednja - Novomeška občina je veliko mlajša, indeks je le 39,3 in ima 22,7% mladih prebivalcev. Najneugodnejšo starostno strukturo ima Brežiška občina, kar je razvidno že iz dinamike gibanja števila prebivalcev.

6. 2. 1. Demografska območja

Gibanje števila prebivalcev v posameznih časovnih obdobjih še najnazorneje pokažejo dogajanje v pokrajini. Rast števila prebivalcev je običajno povezana z gospodarskim razvojem, vsekakor pomeni določene potenciale in razvojne možnosti v tem območju. Nasprotno je upadanje števila prebivalcev v veliki meri povezano z nazadovanjem gospodarske moči in sploh vitalnosti območja. Zato v nadaljevanju opredeljujemo osnovne demografske tipe in njihovo prostorsko razširjenost. Območja z različno demografsko dinamiko predstavljajo različna izhodišča za nadaljnji razvoj in zahtevajo, vsaj v grobem, različno razvojno politiko.

Demografska območja smo ločili s kombinacijo dveh kazalcev. Osnova je gibanje števila prebivalcev v obdobju 1961-91. Ta kazalec pokaže na intenzivnost procesa spreminjanja poselitvenih sistemov, ki je bil posledica industrializacije v šestdesetih in sedemdesetih letih. V zadnjem desetletju, po letu 1981, pa so se razmere nekoliko spremenile. Za Slovenijo v grobem velja, da se je proces intenzivne rasti mest ustavil in so opazni že nasprotni procesi, večje rasti območij v okolici mest. Zato smo kot poseben kazalec uporabili še ta podatek, ki nekoliko bolje kaže novejša procesa in opozarja na morebitne spremembe preteklih trendov.

Ločili smo demografska območja z naslednjimi značilnostmi:

- demografsko najbolj ogrožena¹⁸ območja: število prebivalstva se je v obdobju 1961-91 močno zmanjšalo (indeks pod 75), zmanjšuje pa se tudi v zadnjem desetletju,
- demografsko ogrožena območja: število prebivalcev se je zmanjšalo v obeh obdobjih (indeks med 75,1 in 95),
- območja "umirjanja": število prebivalcev je v obdobju 1961-91 sicer nazadovalo, vendar pa v obdobju po letu 1981 stagnira,

¹⁸ pojma "najbolj ogrožena" in "ogrožena" območja imata v tem besedilu le pomen, ki jim ga dajejo uporabljeni demografski podatki, nimajo povezave in pomena, ki se uporabljata v dokumentih o "razvoju demografsko ogroženih" oz. manj razvitih območij

- območja stagnacije: število v obeh obravnavanih obdobjih stagnira (indeks 95,1-105),
- območje rasti: število prebivalcev je v obeh obdobjih naraščalo.

a) demografsko najbolj ogrožena območja

Demografsko najneugodnejše razmere so na območju petih KS (karta 1). V njih je leta 1991 živelo 4849 ljudi ali 6,7% regijskega prebivalstva. To so tri KS v Bizeljskih gorah in dve v vzhodnem Krškem hribovju. Nazadovanje števila prebivalcev ne velja samo za območje kot celoto, ampak tudi za naselja. Izjeme so le nekatera naselja: na Bizeljskem je to največji in centralni kraj - Bizeljsko, kjer je število prebivalcev v celotnem obdobju stagniralo. V Sromljah kot lokalnem središču je v tridesetletnem obdobju število prebivalcev sicer nazadovalo, vendar se po letu 1981 število zopet dviga. V KS Veliki Trn izstopa največje naselje, Dolenja vas (191 prebivalcev), kjer je število prebivalcev stagniralo. Na območju KS Primož so vsa naselja majhna, z manj kot 100 prebivalci. Med njimi izstopa Primož, kjer je število prebivalcev v zadnjem desetletju porastlo. Omenjena naselja so tista, ki so lahko jedra bodočega razvoja območja, saj so to, glede na gibanje števila prebivalcev, naselja, ki ohranjajo neko razvojno dinamiko.

Glede na gibanje števila prebivalstva je razumljivo, da je tudi starostna struktura dokaj neugodna. Vrednost indeksa staranja se v štirih KS giblje med 94 in 123, delež mladega prebivalstva pa med 15,3 in 16,6%. Izjema je KS Primož z nekoliko boljšo, a še vedno neugodno starostno strukturo. Med naselji je starostna struktura dokaj izenačena, prej omenjena naselja z ugodnejšo prebivalstveno dinamiko imajo prav tako ostarelo prebivalstvo kot ostala naselja.

b) Demografsko ogrožena območja

To so območja, kjer prebivalstvo še vedno nazaduje in bo z nadaljevanjem trenda razvojna dinamika vedno manjša, razvojne možnosti skromnejše. V obravnavani regiji živi v teh območjih kar 13413 prebivalcev, kar je 18,6% prebivalcev regije (13 KS). Sem se uvrščajo predvsem obrobna območja regije. To je obrobje Bizeljskih gor, območje ob Sotli, gričevnato predgorje Gorjancev, delno pa sodi sem tudi Krško - Brežiško polje. V Sevniški občini sta v to skupino uvrščeni dve KS v Krškem hribovju in dve na obrobju Posavskega hribovja. V Sevniški in deloma Krški občini so "demografsko ogrožena" sklenjena območja v više ležečih in slabše dostopnih predelih, ki so tudi za kmetijstvo manj ugodna. Manj so razumljiva demografska gibanja v Brežiški občini, kjer so "demografsko ogrožena" tudi območja v neposredni bližini in dostopnosti do občinskega središča (na obrobju Brežiško - Krške kotline).

Kljub enakim osnovnim značilnostim glede gibanja števila prebivalcev se območja med seboj razlikujejo in imajo zato tudi različne razvojne možnosti. Starostna sestava opozarja na najneugodnejše razmere v naseljih krajevnih skupnosti Globoko, Mrzlava vas, Šentlenart in Bukošek. V teh KS ima indeks staranja vrednosti nad 85, delež mladega prebivalstva pa je manjši kot 17%. V teh območjih in v KS Skopice ni nobenega večjega naselja, ki bi s pozitivnejšo demografsko dinamiko izstopalo iz splošnih značilnosti območja. V vseh ostalih območjih je vsaj eno ali več večjih naselij, kjer je število prebivalstva vsaj stagniralo ali celo rastlo. S pozitivnimi značilnostmi starostne strukture izstopajo tri KS v Sevniški občini: Studenec, Šentjanž in Tržišče. V teh KS je delež mladega prebivalstva 21 in več %, indeks staranja pa pod 67. V teh območjih se je proces izseljevanja ali že ustavil ali se še ni razmahnil v taki meri kot v območjih Brežiške občine. Vsekakor obstajajo demografski potenciali, ki bi jih z aktivno razvojno politiko lahko zadržali v naseljih.

c) območja "umirjanja"

Tako smo poimenovali območja, kjer je v celotnem tridesetletnem obdobju število prebivalcev sicer nazadovalo, vendar je v zadnjem desetletju število stagniralo ali celo naraščalo. Sklepamo

lahko, da se je izseljevanje ustavilo in se območje postopno stabilizira. Število prebivalcev je sicer manjše kot je bilo pred desetletji, vendar to še ne pomeni, da območje izumira. V današnjih razmerah sorazmerno hitre in enostavne dostopnosti, ko so družine manjše, zahtevajo pa več stanovanjskih površin kot nekoč, lahko "obvladuje" prostor manjše število ljudi. Naslednja desetletja bodo pokazala, ali se bodo območja postopno razvijala ali bodo prevladali negativni trendi. V tem je pa tudi priložnost aktivne razvojne politike, ki bi omogočila stabilizacijo.

Na območjih t.i. umirjanja živi 11071 prebivalcev ali 15,3% prebivalcev regije. Prostorsko so to KS v zaledju občinskih centrov, dostopnost do teh centrov in zaposlitvenih središč je ugodnejša kot v prejšnji skupini naselij. Starostna struktura je bolj ali manj izenačena, vrednosti indeksa staranja se gibljejo med 70 in 80, mladega prebivalstva je med 19 in 20%, oba kazalca sta še vedno pod povprečjem regije. V negativni smeri izstopajo KS Velike Malence, Bučka in Koprivnica. Višji indeks staranja jih bolj približuje demografsko ogroženim območjem.

d) območja stagnacije

Četrto območje predstavljajo KS, kjer je v obeh oravnanih obdobjih število prebivalcev stagniralo. To so KS večjih naselij - zaposlitvenih središč: Kostanjevica, Dobova - Jesenice, Senovo in Boštanj ali v neposrednem zaledju občinskih centrov: Dolenja vas, Krško polje, Senuše in Artiče. V teh območjih je živel leta 1991 17253 prebivalcev, kar je 23,9% prebivalcev regije. Iz stagnacije števila prebivalcev lahko sklepamo, da se območja razvijajo brez intenzivnih pretresov, vzdržujejo neko uravnoteženo razvojno raven. Kakšna je ta raven, bi pokazali še drugi kazalci (o kvaliteti bivalnega okolja, gospodarski učinkovitosti itd.). O razvojnih trendih lahko nekaj malega pove starostna struktura prebivalcev. KS, kjer je mladega prebivalstva manj kot 18,5% in je indeks staranja višji kot 75, se že bolj nagibajo k nazadovanju. V nadaljnjem razvoju bo verjetno potrebno določeno prestrukturiranje, nove razvojne vzpodbude, sicer se bo stagnacija prevesila v nazadovanje. KS s temi značilnostmi so: Artiče, Dobova, Jesenice in Dolenja vas.

e) območja naraščanja števila prebivalstva

Prostorsko najmanjše, vendar po številu prebivalstva največje je območje, kjer je tako v celotnem tridesetletnem obdobju kot tudi v zadnjem desetletju število prebivalcev naraščalo. Poleg občinskih središč so to še KS Leskovec in Veliki Podlog v Krški občini in Krmelj v Sevniški. V teh KS živi 25672 prebivalcev, kar je 35,5% prebivalcev regije. O teh območjih lahko govorimo kot o zgoščenih, saj se je v njih koncentriralo deagrarizirano prebivalstvo regije. Od nadaljnjih razvojnih tokov bo odvisno, ali se bo proces koncentracije nadaljeval.

Naraščanje števila prebivalcev je tudi zagotovilo ustrezne starostne sestave. Vsa območja imajo nadpovprečen delež mladega prebivalstva (nad 22%, z izjemo Sevnice - 21,6%).

V regiji živi dobrih 18000 prebivalcev (četrtnina vseh) v območjih, ki smo jih označili kot ogrožena. V veliki meri gre za redkeje poseljena območja v hribovitem in gričevnatem svetu s slabšo medsebojno povezanostjo naselij in dostopnostjo do oskrbnih in zaposlitvenih središč. Kot drugod v Sloveniji je območjem potrebna najprej pomoč pri zagotavljanju osnovne infrastrukture (ceste, oskrba z vodo, kanalizacija, ko je potrebna), nato pa pomoč pri oblikovanju lokalnih delovnih mest (obrt, manjša podjetja, osnovna oskrba prebivalcev ipd.). Katero pomoč in v kakšni obliki potrebujejo posamezna območja, je odvisno od lokalnih razmer, ki so v določeni meri odvisne od objektivnih razmer (dosedanje opremljenosti, dostopnosti itd.), v določeni meri pa tudi od samoiniciative prebivalcev. V kolikšni meri pa je regija sposobna nuditi pomoč tudi manj perspektivnim območjem, ki se v demografskih kazalcih kažejo kot ogrožena, je odvisno od njene "razvojne moči" in "sposobnosti". Razvojna moč regije pa je odvisna od razvoja njenih metnih središč. Pogled na karto demografskih območij kaže, da so (demografsko) najneugodnejše razmere v Brežiški občini in to tudi v

neposrednem zaledju mesta (tako v gibanju števila prebivalcev kot starostni strukturi). Kot da mesto ni imelo dovolj moči, da bi svoje razvojne potenciale preneslo še na podeželje. Kot kažejo demografski podatki, je bilo drugače v Krški občini, kjer se pozitivnejši trendi že kažejo tudi v centru bolj oddaljenih območjih. V manjši meri, pa vendar, so ti procesi zaznavni tudi v Sevniški občini.

6. 2. 2. Gibanje števila hiš (1981 - 90)

Dinamiko razvoja prikazujejo tudi spremembe števila hiš v določenih obdobjih. V obdobju 1980 - 91 je v regiji število hiš porastlo le za 107 indeksnih točk, najmanj v Krški občini (103), čeprav je v tem desetletju edino tu število prebivalcev minimalno porastlo, najviša pa je bila rast v Sevniški občini. Število hiš v Sevniški občini ni rastle samo v mestu, temveč tudi v tistih KS, ki smo jih uvrstili med demografsko "ogrožena" (Tržišče, Loka, Studenec, Bučka). Kljub upadanju števila prebivalcev rast števila hiš (v KS Tržišče in Studenec pa tudi ugodna starostna struktura) kažejo na določeno razvojno dinamiko, ki bi jo bilo potrebno izkoristiti v nadaljnjem razvoju.

V Krški in Brežiški občini je rastle število prebivalcev le v mestih in njihovem neposrednem zaledju.

6. 2. 3. Izobrazbena sestava

Izobrazbena raven, merjena z deležem nad 15 let starega prebivalstva z najmanj srednjo izobrazbo, je nizka, pod slovenskim povprečjem. Najnižji je delež v Sevniški občini.

Tabela 16: Delež nad 15 let starih prebivalcev z dokončano najmanj srednjo šolo ter delež dijakov in študentov v starostni skupini 15-24 let, popis 1991

	% preb. z najmanj srednjo izobr.	% dijakov in študentov
Brežice	46,6	42,8
Krško	43,2	41,9
Sevnica	41,2	39,8
Sp. Posavje	43,9	41,6
Slovenija	51,7	45,3

Tudi po deležu dijakov in študentov v starostni skupini 15 do 24 let regija zaostaja za republiškim povprečjem. Zopet je v najslabšem položaju Sevniška občina. Državno povprečje v stopnji izobrazbe presegajo prebivalci Brežic in dveh manjših, najbližjih KS (Krška vas in Velike Malence) ter Krškega. Delež prebivalcev z najmanj srednjo šolo med regijskim in slovenskim povprečjem dosegajo KS nekaterih (ne vseh) zaposlitvenih središč (Dobove - Jesenic, Čateža, Brestanice, Leskovca, Sevnice in Krmelja). Najnižjo izobrazbo imajo območja, kjer je prebivalstvo aktivno v primarnih in sekundarnih dejavnostih, še nižjo kot izrazita agrarna območja Bizeljskega. Podobno sliko predstavlja delež dijakov in študentov: območja z višjim deležem prebivalcev z izobrazbo imajo tudi višji delež dijakov in študentov. Opozorimo pa lahko le na pozitivni premik, ki se kaže v nadpovprečnem deležu šolajoče mladine (nad slovenskim povprečjem) v KS Sevnica, Brestanica, Gora. V okviru regijskega povprečja so tudi nekatera območja, ki imajo sicer zelo podpovprečno izobrazbeno sestavo: Senuše, Veliki Trn. Obratno pa imajo Bizeljsko, Globoko, Velika dolina, Cerklje z doseženo izobrazbeno ravnijo blizu regijskemu povprečju, zelo podpovprečen delež dijakov in študentov.

6. 3. Sodobni urbanizacijski tokovi

Med 419 naselji jih je več kot polovica v gričevju, kar govori v prid temu, da je bila ta geokološka enota v preteklosti zaradi boljših naravnih pogojev gosteje poseljena od ravnine. V skladu s stagnacijo prebivalstva se tudi povprečna velikost naselja v tem stoletju ni bistveno

spremenila in danes znaša 171 ljudi. Na slemenih leži 11% naselijo, na pobočjih 37%, na vznožjih 12%, v dolinah 4% in na ravnini 36% vseh naselij.

Prebivalstvo Spodnjeposavske regije v zadnjih desetletjih stagnira navzlic razmeroma močnemu gospodarskemu razvoju. Depopulacija je seveda znatno močnejša povsod na podeželju, predvsem v hribovskih delih regije. Deagrarizacija se je zaradi znatnega dela neagrarnih zaposlitev in kljub dosedanjim usmeritvam v agrarno proizvodnjo približala reubliškim povprečkom, čeprav je še vedno za 78% nad njim. Urbanizacija je v sodobnem smislu v Spodnjem Posavju razmeroma mlada. Spremembe v tradicionalnem prostorskem vzorcu mest (Krško, Brežice, Kostanjevica) ali trgov (Brestanica - Rajhenburg, Sevnica) kot storitvenih središč manjših naselij je najprej sprožil razvoj premogovništva (Senovo, Krmelj). Krško in Brežice pa si ves povojni čas izmenično delita funkcije središča Spodnjega Posavja, čeprav v zadnjih desetletjih Sevnica pridobiva na pomenu. Danes lahko trdimo, da so se vsi trije občinski centri razvijali vsak po svoje, ne da bi pri tem prišlo do oblikovanja enega samega močnejšega centra za celotno regijo, četudi Brežice oziroma Krško opravljata funkcije za več kot obe domači občini.

Danes v Spodnjem Posavju razlikujemo tri glavna žarišča urbanizacije: Sevnico (sevniško-boštanjska "aglomeracija in deloma Spodnja Mirenska dolina s Tržiščem in Krmeljem), Senovo z Brestanico in Krško-brežiško polje (prevsem levi breg Save med Starim Gradom in Dobovo). Vsa so tipične majhne urbane aglomeracije: na Krško-brežiškem polju je nekaj nad 25.000 prebivalcev, v sevniški okoli 10.000 in senovsko-brestaniški okoli 5.000 prebivalcev. Vsa tri območja že daljšo dobo izkazujejo znatno dinamiko, kar je očitno posledica ugodne prometne lege ob Savi oz ob pomembni železniški progji. Gotovo pa tudi zaradi njihove historične urbane tradicije in z njo pogojene lokalne iniciativnosti.

Geografi Spodnje Posavje uvrščamo kot del makroregije Subpanonska Slovenija med mezoregije, torej pokrajine srednjega nivoja. To pa delimo še na submezoregije in še več mikroregij. Nekaj primerov: Bizeljsko gričevje na severovzhodu Vzhodne Krške kotline delimo na nižjo in položnejšo mikroregijo Bizeljske gorice na jugu in na višjo, bolj strmo mikroregijo Bizeljsko hribovje na severu. Zahodno od tod, na drugi, desni strani doline Save je podobna submezoregija Krško hribovje, ki je sestavljena iz mikroregij Krške gorice na jugu in Krško hribovje na severu. Južno od submezoregij Krško gričevje in Bizeljsko gričevje je submezoregija Krško-Brežiška ravan, ki se na zahodu začne z mikroregijami Zakrakovje, Krakovski gozd in Gaj. V kotu med Savo in Krko je mikroregija Krško polje, ob Savi mikroregija Vrbina, na drugi, levi strani Save pa Brežiško polje, Dobrava in Kapelske gorice. Zaradi svojih posebnosti lahko izločimo še svet neposredno ob Krki, Savi in Sotli kot mikroregije Obkrška ravnica, Obsavska ravnica in Obsotelska ravnica. Južno od submezoregije Krško-Brežiška ravan leži še Prigorjansko gričevje, ki se proti jugu dvigne v Gorjance, ti pa so že druga mezoregija. Našteti primeri so lahko dobra podlaga za nadaljnjo podrobnejšo pomensko, urbanistično in krajinsko vrednotenje ter smiselni naravno-geografski pogoj za oblikovanje centralnih naselij.

Centralna naselja (središča) sta doslej proučevala Kokole (1971) in Vrišer (1968 in 1988). Kokole je slovenska naselja zlasti na podlagi upravnih, oskrbnih in prometnih načel uvrstil v **devet stopenj** opremljenosti s centralnimi dejavnostmi. Te pa je še naprej združeval v tri temeljne skupine: v naselja z nižjo, srednjo in višjo stopnjo centralnosti. Vrišer pa ločuje **šest hierarhičnih stopenj** in sicer: (1) lokalna ali krajevna središča, (2) ruralna ali industrijska, (3) komunalna ali občinska, (4) distriktna ali okrožna, (5) kantonalna ali okrajna ter (6) pokrajinsko in republiško središče. Izsledki obeh avtorjev so temeljili največ na podlagi opremljenosti z določenimi dejavnostmi. Vrišer je Krško in Brežice razvrstil med okrožna središča, Sevnico pa med občinska. Hkrati pa je za prvoimenovani mesti ugotovil, da sta glede svoje vloge v prostoru podpovprečno razviti. Regijska (okrajna) središča naj bi imela v primerjavi z drugimi središči nižjih ravni kvalitativno in kvantitativno raznovrstnejšo ter

specializirano ponudbo storitvenih in drugih gospodarskih dejavnosti. Središča srednje ravni so hkrati pomembna zaposlitvena središča skupine medobčinskih območij. Zanje sta značilna tudi raznovrstnost delovnih mest in visoka diferenciacija gospodarskih področij oz. branž. Regijska središča se med sabo zaradi različne velikosti gravitacijskega zaledja, števila delovnih mest, itd. razlikujejo po svojem pomenu. Njihovo gravitacijsko zaledje obsega do 100.000 prebivalcev. Z raznovrstnostjo in "zmogljivostjo" svojih funkcij ter infrastrukturno opremljenostjo morajo regionalna središča pospeševati razvoj na podeželju in biti hkrati nosilec (generator) razvoja pri ostalih centralnih krajih nižje ravni.

Vrišer (1988) je s primerjavo omrežja centralnih krajev med obdobji 1967 in 1987 tudi ugotovil, da se je število naselij na nižjih ravneh pomnožilo. Nazadovale so tudi nekatere nekdanje "centralne vasi". Temeljna oskrba se je v minulih letih znatno izboljšala, zgostilo se je omrežje trgovin, gostišč, bančnih ekspozitur, bencinskih servisov, itd., kar vse je pripomoglo k zmanjšanju razlik med mesti in podeželjem. V obravnavanem območju je v skupino ruralnih središč razvrstil Bizeljsko in Dobova v brežiški občini, Kostanjevica, Senovo, Brestanica in Raka v krški ter Krmelj v sevniški občini. Centralni kraji te ravni imajo poglavitno nalogo pri izenačevanju življenjskih in delovnih pogojev. Prav zato je njihova optimalno razporejena mreža oz. gostota odločujočega pomena za oskrbo prebivalstva in hkrati za skladen regionalni razvoj. Ustrezna oprema centralnih krajev je tudi temeljni predpogoj za pozitivni prebivalstveni razvoj. Poleg dovoljšnjega števila prebivalcev (kot kritične mase) in specializiranih oskrbnih dejavnosti, je za oblikovanje mreže centralnih dejavnosti v sodobnosti pomembna sodobna prometna infrastruktura. Pravzaprav je prometna mreža neobhodni predpogoj za oblikovanje kakršnegakoli koncepta mreže centralnih krajev. Le-ta prihaja na podeželju še bolj do izraza kot v obmestjih. Po naših ugotovitvah bi bilo v prihodnje, če želimo zaustaviti negativna populacijska gibanja na podeželju, potrebno krepiti prav to raven centralnih središč.

Tudi najnižja lokalna (krajevna) središča imajo nalogo, da z osnovno oskrbo pokrivajo splošne potrebe prebivalstva v socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu. To pa pomeni, da imajo ta središča šolske in športno-igralne kapacitete, osnovno zdravstveno opremo ter trgovinske kapacitete. Po Vrišerju so to: Artiče, Cerklje, Globoko, Pišce, Velika Dolina - Jesenice in Kapele v brežiški, Podbočje, Leskovec, Koprivnica in Veliki Podlog v krški ter Blanca, Boštanj, Tržišče, Šentjanž, Loka/Zidanem Mostu in Studenec v sevniški občini (gl. tab. št. 16). Krajevna ali lokalna raven oskrbe je najnižja in zaradi majhnosti teh lokalnih središč opravlja le pomožno oskrbno funkcijo. Za popolnejšo oskrbo jim npr. manjka nudenje zdravstvene pomoči, popolna osnovna šola in poštni urad. V povprečju so v Sloveniji zajela okoli 1300 prebivalcev v gravitacijskem območju (Vrišer, 1990, 149). Ta središča pomenijo osnovne gradbene elemente celotne zgradbe ekonomsko-funkcijskih regij in njihovega pomena še zlasti na podeželju ne bi smeli podcenjevati. V obravnavani regiji so lokalna središča dokaj enakomerno razporejena, manjkajo le v neposrednem zaledju središča višje stopnje, kar je razumljivo in pa v mejnih področjih. Taka so KS Zabukovje, Veliki Trn, Zdole, Mrzlava vas - Velike Malence. Te KS ne dosegajo velikosti, ki v povprečju veljajo za gravitacijsko območje teh lokalnih središč, vendar so v določeni oddaljenosti od oskrbnega centra in imajo svoje gravitacijsko območje.

Na drugi oskrbni stopnji, na ravni sošeske, govorimo o ruralnih in industrijskih središčih. Tako ruralno središče je Bizeljsko, industrijska pa so Krmelj, Senovo, Brestanica in Kostanjevica ter Raka, ki pa ni industrijski kraj. Med industrijskimi kraji te oskrbne stopnje nista dosegla Boštanj in Leskovec. Razlog je verjetno v bližini občinskega središča in sploh populacijski šibkosti krajev in zaledja.

Problemi, ki se odpirajo v zvezi z implementacijo urbanega sistema na območju Spodnjega Posavja so dvojni. Taki, ki so v zvezi z oblikovanjem "vodilne urbane aglomeracije" in taki, ki so povezani z urbanim sub-sistemom na območju regije. Prvič gre za problem, kako udejanjiti že dalj časa prisotne planerske cilje, ki naj bi z ustrezno superstrukturo vzpodbudile dvig

močnejše urbane aglomeracije na Krško-brežiškem polju in na ta način zapolnile vrzel na labilnem območju med gravitacijskimi vplivi Celja in Novega mesta. Predvsem naj taka močnejša aglomeracija tudi ustrezneje "valorizirala" nekatere potencialne možnosti, ki se nakazujejo ob pomembni političnogeografski legi in prometno komunikacijskih poteh. Relativno skromno gravitacijsko zaledje ne omogoča naglih sprememb. Zato pa velja računati na pomembno lego na obrobju velike zagrebške urbane aglomeracije. Takšne okoliščine govore v prid predvidevanjem celo o forsirani urbanizaciji. To pa lahko pomeni dokaj ambiciozen, predvsem pa usklajen sveženj razvojnih projektov, da bi zadovoljili potencialne možnosti, ki bi jih bilo možno izkoristiti. Za uspešen in pospešen gospodarski razvoj na tem območju manjka ena ali več propulzivnih panog ali generatorjev razvoja. Državna meja za nekatere družbene službe oz. koncentracijo teh dejavnosti gotovo pomeni bariero, zato pa so azaradi ekonomskih nujnosti realnejše težnje po koncentraciji zahtevnejših storitvenih centrov na katere je v bodočnosti mogoče računati. Kljub omejenim možnostim zagrebške aglomeracije (meja, kupna moč, ...) bi vseeno kazalo dolgoročno zastaviti ponudbo v smeri specializirane trgovske ponudbe.

Nosilno ogrožje ekonomske moči Spodnjega Posavja predstavlja okoli šestdeset krajev z več kot 50-timi delovnimi mesti, ki skupaj pomenijo več kot štiri petine vseh delovnih mest v regiji in hkrati zaposlitvenih kapacitet. Izrazito dominirata naselja na Krško-brežiškem polju z obema osrednjima mestoma, pri čemer Krško po številu delovnih mest izrazito prednjači. Obe mesti skupaj po številu delovnih mest skoraj trikrat presegata Sevnico, ki je na tretjem mestu. Krško in Sevnica sta izraziti industrijski središči z okvirno dvema tretjinami delovnih mest v industriji, medtem ko je v Brežicah preko polovice delovnih mest v terciarnih in kvartarnih dejavnostih, torej v uslužnostnih dejavnostih. Tudi sicer prevladuje zaposlitveni bazen na Krško-brežiškem polju. Tem osrednjim zaposlitvenim središčem pa si potem po vrstnem redu sledijo še druga središča: Senovo, Dobova, Brestanica, Krmelj, Kostanjevica, Čatež, Cerklje, Radna, Leskovec, Boštanj, Bizeljsko, Drnovo, Globoko, Jesenice, Krška vas, Blanca, Stara vas, Šentjanž, Loka pri Zidanem Mostu, Pišece, Dolnje Brezovo, Sela, Mihalovec, Podbočje, Bojsno, Veliki Podlog, Videm, Raka, Velika vas, Tržišče, Bregansko selo, Obrežje, Artiče, Orešje, Župelevec, Artom Kapele, Velika Dolina, Vrhje, Arnovo Selo, Veliko Mraševo, Zdole, Mali Kamen, Vrbina, Trebež, Mrtvice, Zabukovje nad Sevnico, Slogonsko, Veliki Obrež, Jereslavec, Dečno selo, Piršebreg, Loče, Mali Vrh. Vsa imajo več kot 50 delovnih mest.

Prijavnika k tabeli:

1 = stopnja centralnosti po Vidlerju	19 = šolski servis	18 = lekarna
2 = trajna skopnost	20 = ATC	19 = banka
3 = nepopolna osnovna šola	21 = književni svet	20 = hotel
4 = popolna osnovna šola	22 = pošljilna postaja	21 = kino
5 = trgovina	23 = specializirana trgovina	22 = knjižnica
6 = gostilna	24 = sedež občine	23 = avtošola
7 = PTT	25 = srednja šola	24 = tiskarna
8 = zdravstvena ustanova	26 = zdravstveni dom	25 = javna hiša
9 = PZ		

V zvezi z regionalnim razvojem in razvoje urbanizacije se hkrati zastavlja vprašanje, kakšen je lahko spontan ali celo minimalen razvoj, ki bi mogli pričakovati. Ni mogoče pričakovati, da bi se industrializacija zaustavila, pač pa je pričakovati selektivno le-to. Zato se v Spodnjem Posavju kot možne strategije regionalnega razvoja ponujajo naslednji scenarij: V industrijskih središčih največ pridejo v poštev "neo-fordistični" razvojni virgibi, ki naj na starih "fordističnih" tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. Za vrsto majhnih in srednjevelikih središč, čigar proizvodnja je valžno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigmska "flexibilna specializacije". Takšen razvoj bo tudi podčrtnim, krivovitim in kraškim območjem zagotavljal energetske možnosti razvoja. Takšen razvoj hkrati tudi ne prinese nadaljnjih prostorskih in operativnih izzivov pač pa modernizacijo državo.

Tabela št. 17: Seznam centralnih krajev po Vrišerju (1992) z oznakami nekaterih tipičnih dejavnosti, pomembnih za oblikovanje središčne vloge

kraj	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Brežice	-4	x		x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Bizeljsko	2	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						x						
Dobova	2	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x					x		x				
Artiče	1	x		x	x	x	x		x			x													
Cerklje	1	x		x	x	x	x		x		x	x		x											
Globoko	1	x		x	x	x	x		x		x	x		x											
Pilece	1	x		x	x	x	x		x			x		x											
V. Dol. - Jesenice	1	x		x	x	x	x		x			x													
Kapele	1	x	x		x	x	x				x	x		x											
Krško	-4	x		x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Kostanjevic	2	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					x	x						
Senovo	2	x		x	x	x	x	x	x		x	x		x				x	x						
Brestanica	-2	x		x	x	x	x		x	x		x		x					x						
Podbočje	1	x		x	x	x	x		x		x	x													
Raka	-2	x		x	x	x	x	x	x		x	x		x											
Leskovec	1	x		x	x	x	x		x			x		x											
Koprivnica	1	x		x	x		x																		
Vel. Podlog	1	x	x		x				x		x														
Sevnica	3	x		x	x	x	x		x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Krmelj	2	x		x	x	x	x	x	x		x	x		x				x	x						
Boštanj	1	x		x	x	x	x		x	x		x		x											
Trzilče	1	x		x	x	x	x		x	x		x													
Šentjanž	1	x		x	x	x	x		x			x													
Loka/Zid. M	1	x	x		x	x	x		x		x	x		x											
Blanca	1	x		x	x	x	x				x			x											
Studenc	1	x	x		x	x					x	x													
Bučka	1	x	x		x	x																			

Pojasnila k tabeli:

1 = stopnja centralnosti po Vrišerju

2 = krajevna skupnost

3 = nepopolna osnovna šola

4 = popolna osnovna šola

5 = trgovina

6 = gostilna

7 = PTT

8 = zdravstvena ambulanta

9 = VVZ

10 = bencinski servis

11 = ATC

12 = krajevni urad

13 = policijska postaja

14 = specializirana trgovina

15 = sedež občine

16 = srednja šola

17 = zdravstveni dom

18 = lekarna

19 = banka

20 = hotel

21 = kino

22 = knjižnica

23 = sodišče

24 = tiskarna

25 = proj.biro

V zvezi z regionalnim razvojem in razvoje urbanizacije se hkrati zastavlja vprašanje, kakšen je lahko spontan ali celo minimalen razvoj, ki bi mogli pričakovati. Ni mogoče pričakovati, da bi se industrializacija zaustavila, pač pa je pričakovati selekcijo le-te. Zato se v Spodnjem Posavju kot možne strategije regionalnega razvoja ponujaj naslednji scenarij: V industrijskih središčih najbrž pridejo v poštev "neo-fordistični" razvojni vzgibi, ki naj na starih "fordističnih" tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. Za vrsto majhnih in srednjevelikih središč, čigar proizvodnja še vedno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigma "fleksibilne specializacije". Takšen razvoj bo tudi podeželskim, hribovitim in kraškim območjem zagotavljal sinergetske možnosti razvoja. Takšen razvoj hkrati tudi ne prenese nadaljnjih prostorskih in upravnih drobitev pač pa moderno zasnovano državo.

Spremembe gospodarskega razvoja, ki jih oblikuje razvoj delovnih mest in z njimi povezane strukturne spremembe v začetku devetdesetih let vodijo ne le znotraj mest, marveč znotraj celotnega Spodnjega Posavja do prerazporeditev v prebivalstvu. Istočasno prihaja do sprememb v funkcijah podjetij (lastništvo) in tudi do funkcionalnih sprememb v funkcioniranju samih urbanih aglomeracij. Z družbenim razvojem se menja tudi značaj urbanizacije. Globalne civilizacijske in tehnološke spremembe druge polovice dvajsetega stoletja imajo svoj odsev spremenjenem vrednotenju delovnih mest, načinu življenja in hkrati tudi v sistemu poselitve. Klasični lokacijski faktorji, ki so bili še do nedavna odločujoči pri nameščanju človeških bivališč stopajo v ozadje, oziroma dobivajo nove vzgibe. Spremembe v zaposlitveni in socialnogeografski strukturi prebivalstva, odločilno spreminjajo tudi motivacijo ljudi, ko se odločajo o bivalnih razmerah, ki jim jih nudijo bodisi mesta bodisi bližnja obmestna naselja. Nove življenjske razmere podpirajo disperzijo poselitve. Pogojujejo jih spremembe v sistemu vrednot med mestom in podeželjem. Rast prebivalstva v obmestjih, povezana s premeno strukture gospodinjstev in spremenjenih bivanjskih navad, je najpomembnejše pomensko gibalno te preobrazbe. Spremembe gospodarske strukture, ki tudi v Spodnjega Posavju prehaja od industrializacijske k terciarni, prav tako podpira disperzijo "človekovih aktivnosti". Prometna sredstva, predvsem avtomobilizem, so dokončno pripomogla k disperziji prebivalstva v "plasteh" okrog mest. Poimenovali bi jo lahko tudi kot "pokrajino razblinjene poselitve". Obmestna naselja imajo še praviloma fiziognomijo kmečkih naselij. Vanje se poleg stanovanj nekmetov "vrivajo" tudi "neoklasične" dejavnosti. Takšna naselja lahko označimo tudi kot naselja, ki nimajo ne mestnega značaja ne urbane fiziognomije, pač pa ljudje žive na način, ki je podoben mestnemu. Nova družbena merila, spremenjene bivanjske razmere, drugačne prometne razmere (in komunikacijske tehnologije nasploh) vodijo k novim oblikam poselitve, k "pomestenju" in na ta način prispevajo k razvoju suburbanizacije. Povezanost pospešuje dnevna migracija delovne sile, oskrbni tokovi in tudi selitvena mobilnost prebivalstva. Empirični primeri tudi v Spodnjem Posavju kažejo, da so različni razvojni tipi obmestnih območij poleg razvoja delovnih mest odvisni še od lege, reliefnih značilnosti, prometne infrastrukture, cene zemljišča, konjunkturalnih faz in/ali stopnje (ne)liberalizacije urbanistične (ne)regulative. Na samem podeželju pa se v sodobnosti oblikuje več različnih tipov, ki imajo svoj odraz v pokrajini in načinu življenja. Na eni strani razlikujemo koncentracijo prebivalstva in zgoščevanje ekonomskih aktivnosti. Prebivalstvo v njih živi način življenja, ki postaja identičen mestno naravnemu. Na drugi strani pa razlikujemo dekoncentracijo prebivalstva in razkroj klasičnih ekonomskih gibal agrarne pokrajine. Prebivalstvo živi način življenja, ki ostaja podoben klasičnemu agrarnemu.

Na Krško-brežiškem polju se zelo jasno nakazujejo naslednje podskupine območij:

- urbanizirana območja v zaledju mest (predvsem Krškega in Brežic) s težiščem po hkratni (mešani) porabi stanovanjskih - naselitvenih in uslužnostno-proizvodno-poslovnih površin, kar z drugimi besedami pomeni povečevanje "obremenitev" pokrajine;
- urbanizirana območja v zaledju mest z izrazito izraženimi zahtevami po dodatnih rekreacijskih površinah (predvsem obrežja ob Krki in vinorodne gorice);
- urbanizirana območja v zaledju mest s težiščem po porabi proizvodnih-industrijskih površin (predvsem Krškega).

Območja koncentracije gospodarskih aktivnosti in socialnogeografskih - strukturnih sprememb zajemajo v vseh treh občinah slabo tretjino občinskih površin in prav tolikšen delež naselij. Štiri petine¹⁹ teritorija pa je podvrženega zaostajanju ali stagnaciji v razvoju. V teh območjih upada tudi pomen podeželja za razvoj sodobnih industrijskih dejavnosti. Gostote poseljenosti - z vsemi relevantnimi problemi v Spodnjem Posavju v urbaniziranih območjih dosegajo 300

¹⁹ v Brežicah in Krškem znaša delež 69% oz. 70% v Sevnici pa je višji od povprečja regije.

preb./km², kar hkrati že pomeni poziv k zavestnejšemu usmerjanju obmestnih in suburbaniziranih območij in tudi "alarm" za tim. "zdržljivo okolje. V podeželskih območjih krške in sevniške občine pa dosegajo komaj 30 preb./km². Le na ravninskem delu Krško-brežiškega polja v brežiški občini komaj dosežejo 50 preb./km² (gl. tab. 18).

Tabela 18: Tipi prostorskih območij poseljenosti v Spodnjem Posavju glede na izbrane kazalce

kazalci	zgostitvena območja		urbanizirana območja		stagnirajoče podeželje		depresijsko podeželje	
	N	%	N	%	N	%	N	%
prebivalci l. 1991 (x000)	29403	43%	7072	10%	16883	25%	15319	22%
indeks rasti preb. 1961/91	158%		104%		95%		71%	
indeks rasti preb. 1981/91	111%		104%		99%		87%	
število naselij l. 1991	48	15%	28	7%	93	28%	160	49%
delovna mesta l.1991 (x000)	19818	67%	2898	10%	3421	12%	3431	12%
gostota (preb./km ²)	339		102		58		31	
delež površja	9%		9%		31%		53%	

Tudi sicer so v Spodnjem Posavju, tako kot drugod po Sloveniji, oblikovali dve skupini naselij. Urbanizacija in industrializacija sta postopno oblikovali dvoje območij s povsem specifičnimi razvojnimi problemi. Na eni strani razlikujemo "sorazmerno močno urbanizirana ravninska in dolinska območja, čigar teritorij se na obrobju območij gospodarske in populacijske koncentracije postopno širi proti hribovju". Na drugi strani pa so "periferna območja, ki vse bolj zapadajo depopulaciji in razkroju kulturne pokrajine" (Klemenčič, 1991). Ta diferenciacija je bila spontana, pa najsi gre za depopulacijo perifernih in hribovitih vasi ter zaselkov ali pa za stihijsko koncentracijo prebivalstva v obmestnih naseljih, ki jo spremlja razpršena stanovanjska gradnja individualnih stanovanjskih hiš, pogojena z liberalnim nakupom zemljišč in premalo selektivno urbanistično politiko. Prvo se dogaja v odročnih, prometno slabše dostopnih in hribovitih območjih, drugo pa v radiju ugodne dostopnosti do delovnih mest. V zaledju zgostitvenih območij imajo podeželska območja vsestransko ugoden gospodarski razvoj in relativno napredno tržno usmerjeno kmetijstvo. Na drugi strani pa so periferna in strukturno šibka podeželska območja brez gospodarskih razvojnih nastavkov. Prebivalstvo živi način življenja, ki ostaja podoben klasičnemu agrarnemu.

Na tem mestu želimo le opozoriti na nekatere pglavitne globalne regionalnogeografske procese Spodnjega Posavja: V petdesetih naselji, pretežno v okolici vseh treh občinskih središč, prebiva slaba polovica prebivalstva regije. Gostota poseljenosti je zgostitvenih območjih petkrat večja od povprečne. Poglavitna značilnost teh, urbaniziranih naselij je, da se je njihovo število v zadnjih treh desetletjih povečalo za polovico ter da se je v njihova socialno-ekonomska struktura zaradi velikega števila priseljenih prebivalcev spremenila in, da je prebivalstvo v "dnevem kontaktu" z osrednjim mestom, ki je po pravilu istočasno tudi zaposlitveno središče. Dobrih trideset tisoč prebivalcev prebiva v podeželskih naseljih, čigar življenjske navade so si podobne. Ločujemo dve skupini, ki sta približno enako obsežni. V prvi so tista s stagnirajočim demografskim razvojem, vendar s še zadovoljivo socialno in ekonomskogeografsko strukturo - šteje dobro četrtino naselij in tretjino površja. Zaskrbljujoče razmere pa so v slabi polovici naselij, ki so v obravnavanem obdobju izgubile tretjino prebivalstva v zadnjem desetletju pa osmino. V vseh podeželskih naseljih je zaradi pomanjkanja števila delovnih mest - ki jih je le dobra desetina - značilna izrazita in močno nadpovprečna dnevna migracija. Gostota poseljenosti je na podeželju šestkrat nižja od tiste v zgostitvenih območjih, v perifernih podeželskih območjih pa celo desetkrat.

7. Poglavitne značilnosti gospodarskega razvoja v Posavski regiji

Posavska regija je, kljub ugodnim pogojem kmetovanja v Sloveniji po razvitosti posameznih regije pred desetletji (leta 1980) na podlagi signifikantnih kazalnikov²⁰ zavzemala predzadnje mesto razvitosti regij v Sloveniji, saj je leta 1980 dosegla komaj nekaj nad 80 % povprečja ponderiranih signifikantnih kazalnikov slovenskih regij. NORMAL.DOT Ugotovljene stopnje razvitosti slovenskih regij, ki so jih strokovnjaki izvedli s ponderiranjem vrednosti različnih kazalnikov na skupni kazalnik, so bile sledeče²¹:

Tabela št. 19: Stopnje razvitosti slovenskih regij

Regije	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Pomurska regija	1	1	1	1	1	1	1	1
Sp. Posavska	2	6	5	6	6	6	4	5
Podravska regija	3	4	3	5	4	2	5	4
Dolenjska regija	4	2	2	2	2	3	2	2
Koroška regija	5	3	6	4	3	4	6	6
Kraška regija	6	5	4	3	5	5	3	3
Savinjska regija	7	7	7	7	7	7	7	7
Zasavska regija	8	10	10	9	8	8	8	8
Goriška regija	9	8	8	8	9	9	9	10
SLOVENIJA	10	9	9	10	10	10	10	9
Gorenjska regija	11	11	11	11	11	11	11	11
Obalno kraška regija	12	12	12	12	12	13	13	13
Osrednje slovenska	13	13	13	13	13	12	12	12

pri čemer predstavljajo vrednosti za Slovenije povprečje, kar pomeni, da so regije, ki so dosegle najmanjšo vrednost najmanj razvite

Po letu 1980 je za regijo značilen hiter razvoj, veliko hitrejši od slovenskega povprečja, saj je Posavje doseglo leta 1987²² 8 mesto razvitosti regij (vseh je 13), k čemur je prispevala v veliki meri izgradnja jedrske elektrarne, ki je bila državni projekt in na razmere v regiji, z izjemo zaposlovanja in energetske oskrbe ni bistveno vplivala; močno pa je izboljšala predvsem kazalnike opremljenosti dela (investicija je kapitalno zelo intenzivna).

Položaj posavske regije se je na podlagi signifikantnih kazalnikov razvoja občin in regij v Sloveniji, pričel izboljševati po izgradnji jedrske elektrarne, saj se je z investicijo zelo spremenila gospodarska struktura in z njo povečano zaposlovanje. Razumljivo je, da so bili leta

²⁰ Signifikantni kazalniki razvitosti so bili: stopnja rasti prebivalstva, delež zaposlenih v delovno sposobnem prebivalstvu, aktivna osnovna sredstva na delavno sposobnega prebivalca, družbeni proizvod na prebivalca, korigiran družbeni proizvod na prebivalca, delež sekundarnega in terciarnega sektorja, promet trgovine na drobno, delež otrok v vzgojno-varstvenih zavodih, delež študentov, število zdravnikov v osnovni zdravstveni mreži na 10.000 prebivalcev, število zdravnikov in zobozdravnikov na 10.000 prebivalcev

²¹ Pospeševanje skladnejšega razvoja v SR Sloveniji, (Rezultati, problemi in nadaljnje usmeritve), Institut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1989, stran 28.

²² Raziskava je bila ponovno izvedena s pomočjo signifikantnih kazalnikov po katerih je posavska regija dosegla naslednje ravni v primerjavi s Slovenijo (raven Slovenije = 100) v letu 1987:

Kazalnik	POSAVSKA REGIJA	SLOVENIJA
1. Stopnja rasti prebivalstva 1980 - 1987		7,69
2. Delež zaposl. v delovno sposob. preb.		79,95
3. Aktivna osnov. sred. na del. spos. preb		166,20
4. Družbeni proizvod na prebivalca		98,41
5. Korigiran družb. proizvod na prebivalca		101,23
6. Delež sekund. in terciarnega sektorja		96,96
7. Promet v trgovini na drobno		83,18
8. Delež otrok v VVZ		87,75
9. Delež študentov		79,72
10. Delež zdrav. v osnov. zdrav. mreži na 10.000 prebivalcev		82,22
11. število zdrav. in zobozdrav. na 10.000 prebiv.	63,3	100,00

1987 po investiciji v jedrsko elektrarno vsi kazalniki, povezani z osnovnimi in poslovnimi sredstvi, nad slovenskim povprečjem, čeprav so bile v drugih dejavnostih razmere glede zastarelosti opreme slabše kot v slovenskem povprečju. Po izvozni naravnosti, kjer pa izgradnja jedrske elektrarne ni vplivala, je regija sodila med manj uspešne, prav tako tudi uspešnost posameznih gospodarskih dejavnosti ni bila ugodna. Po uspešnosti gospodarjenja so bile najuspešnejše dejavnosti: gozdarstvo, promet, obrt in osebne storitve, finančne, tehnične in poslovne storitve ter stanovanjsko-komunalne dejavnosti, torej dejavnosti primarnega in terciarnega sektorja, medtem ko se sekundarne dejavnosti niso ustrezno razvijale.

Za razvoj posavske regije ob koncu 80 let in v začetku devetdesetih let, ko je država doživela drastične ekonomske spremembe, je še značilno postopno izboljševanje izobrazbene strukture zaposlenih; tehnična opremljenost je še vedno, po zaslugi jedrske elektrarne, nadpovprečna, v letih 1988–1990 pa se je zmanjšal delež ustvarjenega dohodka, tudi izvozna intenzivnost je zaostajala za dosežki na ravni Slovenije. Po izvozu so v letu 1990 na prvem mestu strojna industrija, proizvodnja bazičnih kemičnih proizvodov, proizvodnja končnih tekstilnih proizvodov ter proizvodnja in predelava papirja. Problematična so nekatera industrijska podjetja s slabo perspektivo, v katerih je bilo leta 1990 14 % vseh zaposlenih.

Predvsem po letu 1990 so strokovnjaki posavsko regijo uvrščali med srednje razvite regije s problematično gospodarsko strukturo in pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali.²³ V osemdesetih letih je regiji zviševala stopnjo razvitosti in tudi izobrazbeno strukturo zaposlenih predvsem jedrska elektrarna, sicer pa je njena gospodarska struktura slabše perspektivna. Regija je po letu 1991, ko je bila na tretjem mestu po deležu izgub v celotnem prihodku, le-te zmanjšala, vendar so bile izgube v letu 1993 še vedno nad slovenskim povprečjem. V letu 1993 se je močno povečal delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu, ki je zelo visok, saj je bila regija v maju 1994 na drugem mestu med slovenskimi regijami po brezposelnosti. Po ekonomski moči²⁴ je regija na zadnjem mestu, tako po vplačanih prispevkih, davkih in drugih prihodkih na prebivalca, kot tudi po razporejenih prihodkih javnega sektorja na prebivalca. Zaradi velikih in v zadnjih letih še naraščajočih razlik v stopnji razvitosti in razvojnih možnosti med posameznimi regijami Slovenija potrebuje posebno regionalno politiko in regionalne razvojne spodbude. Regionalna politika mora zajeti vse tri tipe posebnih območij kot so:

- strukturno zaostala, ekonomsko (razvojno) šibka območja z nizkim dohodkom na prebivalca in z izrazito neugodnimi demografskimi gibanji,
- ekonomsko in socialno nestabilna območja s staro strukturo industrije, kjer je visoka in/ali naraščajoča brezposelnost
- in obmejna območja — zlasti ob južni meji.

Sevnica	8	10	8	11	6	12	14	17
---------	---	----	---	----	---	----	----	----

Od dvainšestdesetih občin v Sloveniji so bile občine Posavja uvrščene na sledeča mesta:

A. Brežice: Leta 1980 je bila občina na 11 mestu po nerazvitosti, od leta 1980 do leta 1986 je položaj nekoliko izboljševala, v letu 1987 pa močno poslabšala, saj je pristala kot črna najmanj razvita občina v Sloveniji.

B. Krško: Celotno obravnavano obdobje je občina sodila med gornjo polovico razvitejših občin, stopnja razvitosti pa je pogojena z izgradnjo jedrske elektrarne. V letih 1983 in 1984 je bila celo druga najbolj razvita občina v Sloveniji, po teh letih pa med sedmimi najbolj razvitimi občinami.

²³ J. Pečar, *Regijski in lokalni razvoj Slovenije v obdobju 1980–1994*, Zvezek 23 za strokovnjake, učitelje in razvijalce, Ljubljana, 1994.

²³ S. Kukar, *Razvojne možnosti slovenskih regij, Naše gospodarstvo, Maribor, 1993 (39)*.

²⁴ *Indikatorji ekonomske moči regij in občin v letu 1993*.

Tabela št 20: Indikatorji ekonomske moči²⁵

Regija, občine	Vplačani prispevki na prebivalca skupaj		Vplačani davki in drugi prihodki na prebivalca skupaj		Vplačani prihodki javnega sektorja na prebivalca skupaj		Od tega: razporejeno na občine na prebivalca	
	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven
Pomurska	122,0	76,6	46,3	69,6	168,3	74,5	19,8	78,7
Podravska	129,7	81,4	51,1	76,8	180,8	80,0	21,2	84,6
Koroška	119,5	75,0	45,4	68,3	164,9	73,0	19,5	77,5
Savinjska	141,0	88,5	51,0	76,7	192,0	85,0	21,8	86,7
Sp. Posavska	94,9	59,5	42,3	63,6	137,2	60,7	18,2	72,5
Dolenjska	159,8	100,3	56,0	84,3	215,8	95,6	23,0	91,5
Goriška	148,0	92,9	65,9	99,2	213,9	94,7	24,6	98,1
Obalno kraška	166,6	104,5	77,1	116,0	243,7	107,9	30,2	120,2
Kraška	111,9	70,2	50,8	76,4	162,7	72,0	21,8	86,7
Gorenjska	143,9	90,3	59,1	88,9	203,1	89,9	26,9	107,3
Zasavska	161,3	101,2	52,3	78,7	213,6	94,6	23,3	92,9
Osrednja slovenska	222,8	139,8	101,2	152,2	323,9	143,4	31,7	126,1
SLOVENIJA	159,4	100,0	66,5	100,0	225,8	100,0	25,1	100,0

Opredeljena izhodišča bodoče regionalne politike so zajeta tudi v novem institucionalnem predpisu (zakonu), ki je v parlamentarni proceduri.

Na teritoriju Posavja lahko najdemo vse tri tipe posebnih območij. Regija meji na Hrvaško, ima veliko manj razvitih območij z izrazitimi depopulacijskimi trendi, stara struktura industrije pa je predvsem v Krškem (tovarna celuloze in papirja).

Gospodarska struktura v regiji je, kot smo že ugotovili, manj perspektivna in tudi drugi razvojni potenciali so slabše izkoriščeni. Regija ima dobre naravne pogoje za povečanje zaposlovanja v storitvenih dejavnostih (turizem, trgovina, obrt, promet), ter v primarnem sektorju v povezavi s prehransko industrijo in turizmom. Obmejna lega je nova osnova za razmislek o prihodnem razvoju regije.

Gospodarski razvoj občin posavske regije je bil različen. Kot smo že v prejšnji točki navedli, je bilo Posavje po zbiru signifikantnih kazalnikov leta 1980 druga najmanj razvita regija v Sloveniji, leta 1987 pa 5. Strokovnjaki pa niso opravili analize le za regije, temveč tudi za posamezne občine:

Tabela št 21: Ugotovljene stopnje razvitosti slovenskih občin — občine Sp. Posavja²⁶:

Regije	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Brežice	11	13	12	12	13	14	16	8
Krško	40	59	58	61	61	58	55	55
Sevnica	8	10	8	11	6	12	14	17

Od dvainšestdesetih občin v Sloveniji so bile občine Posavja uvrščene na sledeča mesta:

- Brežice:** Leta 1980 je bila občina na 11 mestu po nerazvitosti, od leta 1980 do leta 1986 je položaj nekoliko izboljševala, v letu 1987 pa močno poslabšala, saj je pristala kot osma najmanj razvita občina v Sloveniji.
- Krško:** Celotno obravnavamo obdobje je občina sodila med gornjo polovico razvitejših občin, stopnja razvitosti pa je pogojena z izgradnjo jedrske elektrarne. V letih 1983 in 1984 je bila celo druga najbolj razvita občina v Sloveniji, po teh letih pa med sedmimi najbolj razvitimi občinami.

²⁵ J. Pečar, *Regionalni vidiki razvoja Slovenije v obdobju 1990–1994*, Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, Delovni zvezek, Ljubljana, julij 1994

²⁶ *Pospeševanje skladnejšega razvoja v SR Sloveniji, (Rezultati, problemi in nadaljnje usmeritve)*, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1989, stran 28.

C. **Sevnica**: do leta 1984 je občina sodila med deset najmanj razvitih občin v Sloveniji. Po tem letu se je njen položaj izboljševal in v letu 1987 je že dosegla 17. mesto po stopnji razvitosti in s tem prebila spodnjo četrtino najmanj razvitih občin v Sloveniji.

Od leta 1980 do leta 1987 so za posamezne občine značilni sledeči trendi v razvoju, izraženi s signifikantnimi kazalniki in ravni (razvoj v slovenskem povprečju je 100):

Tabela št 22: Ravni razvoja Posavja in občin Posavja v primerjavi s slovenskim povprečjem²⁷

Kazalnik	POSAVSKA REGIJA	Brežice	Krško	Sevnica	SLOVENIJA
1. Stopnja rasti prebivalstva 1980-1987	7,69	-18,46	53,85	-24,62	100,00
2. Delež zaposlenih v delovno sposobnem prebivalstvu	79,95	64,36	96,38	75,88	100,00
3. Aktivna osnovna sredstva na delovno sposobnega prebival.	166,20	56,37	314,92	87,16	100,00
4. Družbeni proizvod na prebivalca	98,41	56,88	155,59	66,69	100,00
5. Korigiran družbeni proizvod na prebivalca	101,23	59,71	156,72	72,08	100,00
6. Delež sekundarnega in terciarnega sektorja	96,96	83,96	101,54	95,45	100,00
7. Promet v trgovini na drobno	83,18	102,60	77,43	66,09	100,00
8. Delež otrok v VVZ	87,75	91,86	98,61	66,74	100,00
9. Delež študentov	79,72	78,91	79,72	80,80	100,00
10. Delež zdravnikov v osnovni zdravstveni mreži na 10.000 preb.	82,22	79,36	102,05	55,96	100,00
11. Število zdravnikov in zobozdravnikov na 10.000 prebiv.	63,30	101,50	48,21	35,38	100,00

Na podlagi ugotovljenih rezultatov je bila opravljena tudi klasifikacija občin po ravni razvitosti in po dinamiki razvoja v obdobju 1980-1987. Občine Posavja so bile razporejene v naslednje skupine:

1. Slabše razvite občine v ekspanziji: **Sevnica**
2. Slabše razvite občine s povprečno razvojno dinamiko: **Brežice**
3. Povprečno razvite občine v ekspanziji: **Krško**

Po letu 1990 se je težišče ugotavljanja razvitosti slovenskih regij in mest preneslo na ugotavljanje stopnje brezposelnosti ter na ugotavljanje ekonomske moči.

Ob rasti brezposelnih v Sloveniji²⁸ je bila regija dolgo v boljšem položaju, v zadnjem obdobju pa se stanje zaostre, in občina Brežice sodi zže v skupino občin z najvišjimi stopnjami brezposelnosti (8,2 % delovno sposobnega prebivalstva v letu 1992 in 31,6 % glede na zaposlene junija 1993). Novih iniciativ za zaposlovanje, kot kažejo podatki o nastajanju novih organizacij in podjetij, v regiji primanjkuje.

	skupaj		prebivalca skupaj		skupaj		prebivalca	
	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven
POSAVSKA REG.	54,9	29,5	42,3	63,6	117,3	67	18,2	72,5
Brežice	78,0	49,0	43,3	68,1	113,5	54,7	18,5	73,8
Krško	110,7	69,3	47,3	65,1	154,0	68,2	19,4	77,1
Sevnica	92,9	58,3	36,7	55,2	129,6	57,4	16,0	63,9
SLOVENIJA	159,4	100,0	56,3	100,0	225,8	100,0	25,1	100,0

²⁷ Vir podatkov: Pospeševanje skladnejšega razvoja v SR Sloveniji, (Rezultati, problemi in nadaljnje usmeritve), Institut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, 1989

²⁸ Brezposelnost v R Sloveniji po regijah in občinah v letih 1986, 1990, 1991, 1993 in junija 1993.

Tabela št 23: Brezposelnost v R Sloveniji po regijah in občinah v letih 1986, 1990, 1991, 1993 in junija 1993²⁹

Regije, občine	število brezposelnih					Količnik povečanja števila brezposelnih			Stopnja brezposelnosti (brezposelni/zaposleni)		
	1986	1990	1991	1992	VI 1993	91/86	92/91	93/92	1991	1992	VI 1993
Dolenjska regija	410	1613	2683	3570	4741	6,5	1,3	1,3	6,8	9,5	13,7
Goriška regija	680	2113	3039	3806	5422	4,4	1,3	1,4	7,0	9,4	14,6
Obalno-kraška	834	2689	4913	6396	6927	5,8	1,3	1,1	13,9	20,2	23,2
Kraška regija	373	961	1723	1998	2388	4,6	1,2	1,2	10,4	12,6	16,2
Gorenjska regija	798	3521	7085	10454	11593	8,8	1,5	1,1	9,8	17,2	18,8
Zasavska regija	176	935	2123	2946	3019	12,0	1,4	1,0	11,9	17,7	19,2
Pomurje	2335	4027	6883	7669	8695	2,9	1,1	1,1	18,3	21,4	26,5
Podravje	4263	11204	16342	21963	27431	3,8	1,4	1,2	14,3	20,8	29,1
Koroška	385	1498	2118	2816	3655	5,5	1,3	1,3	8,1	11,4	15,9
Savinjska	1313	5499	8152	11120	16020	6,2	1,4	1,4	8,2	12,7	19,4
Sp.Posavska	583	1539	2435	3418	4797	4,1	1,4	1,4	10,8	16,2	25,3
Osrednje slovenska	2043	9020	17833	26539	33206	8,7	1,5	1,2	8,0	13,3	18,0
SLOVENIJA	14192	44623	75079	102695	127896	5,2	1,4	1,2	10,1	14,9	20,6

Stopnja brezposelnosti je bila v Posavju do leta 1991 še v državnem povprečju, po tem letu pa je povprečje presegla.

Tabela št 24: Stanje brezposelnosti v občinah posavske regije³⁰

Regije, občine	število brezposelnih					Količnik povečanja števila brezposelnih			Stopnja brezposelnosti (brezposelni/zaposleni)		
	1986	1990	1991	1992	VII 1993	91/96	92/91	93/92	1991	1992	VI 1993
POS. REG.	583	1539	2435	3418	4797	4,1	1,4	1,4	10,8	16,2	25,3
Brežice	256	619	916	1308	1772	3,5	1,4	1,4	14,7	21,5	31,6
Krško	218	547	1007	1363	2062	4,6	1,4	1,5	9,7	13,8	24,4
Sevnica	109	373	512	747	965	4,6	1,5	1,3	8,6	14,4	19,7

Med posameznimi občinami regije je bila največja brezposelnost v občini Brežice in po številu brezposelnih se občina nahaja v vrhu slovenskih občin. V občini Krško se je večje število brezposelnih pojavilo predvsem v letu 1992, nadaljuje pa se tudi še sedaj. V občini Sevnica je vsa obravnavana leta število brezposelnih nižje od slovenskega povprečja.

Ekonomska moč posameznih občin, izražena z zmožnostjo plačevanja davkov in prispevkov ter drugimi prihodki javnega sektorja, kaže da so vse posavske občine močno pod republiškim povprečjem, še najmočnejša je občina Krško, občini Sevnica in Brežice pa sta precej na repu ekonomske moči slovenskih občin.

Tabela št 25: Indikatorji ekonomske moči regij in občin v letu 1993³¹

Regija, občine	Vplačani prispevki na prebivalca skupaj		Vplačani davki in drugi prihodki na prebivalca skupaj		Vplačani prihodki javnega sektorja na prebivalca skupaj		Od tega: Razporejeno na občine na prebivalca	
	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven	v 000 SIT	Raven
POSAVSKA REG.	94,9	59,5	42,3	63,6	137,2	60,7	18,2	72,5
Brežice	78,0	49,0	45,5	68,4	123,5	54,7	18,5	73,8
Krško	110,7	69,5	43,3	65,1	154,0	68,2	19,4	77,2
Sevnica	92,9	58,3	36,7	55,2	129,6	57,4	16,0	63,9
SLOVENIJA	159,4	100,0	66,5	100,0	225,8	100,0	25,1	100,0

²⁹ Vloga države v spodbujanju skladnejšega regionalnega razvoja, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, december 1993.

³⁰ Vloga države v spodbujanju skladnejšega regionalnega razvoja, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana, december 1993.

³¹ J. Pečar, Regionalni vidiki razvoja Slovenije v obdobju 1990–1994, Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, Delovni zvezek, Ljubljana, julij 1994.

Vse navedbe v tej točki potrjujejo tudi že nekateri najnovejši kazalniki, iz katerih je moč razbrati, da se ekonomski položaj Posavja še poslabšuje. Med posameznimi občinami Posavja je najslabša situacija v občini Brežice, vse slabša pa tudi v občini Krško.

Tabela št. 26: Nekateri kazalniki po občinah in regijah³²:

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
INDEKSI RAVNI (RS = 100)					
- bruto dodana vrednost na prebivalca 1993	44,4	108,5	63,2	74,7	100,0
- prihodki javnega sektorja na prebivalca I-X 1994	53,7	74,9	58,8	63,4	100,0
- neto plače na zaposlenega I-VIII 1994	89,5	96,6	81,8	90,8	100,0
- delež brezposel. v delovno spos. preb. sept. 1994	122,6	123,6	93,9	115,5	100,0
KAZALNIKI EKONOMSKE MOČI I-X 94					
- prispevki na prebivalca	49,7	78,4	60,2	63,8	100,0
- davki in drugi prihodki na preb.	62,0	67,6	56,0	62,7	100,0
- vsi prihodki javnega sektorja na prebivalca	53,7	74,9	58,8	63,4	100,0
- prihodki JS razporejeni na občine na prebivalca	67,2	74,0	62,8	68,7	100,0

8. Gospodarska struktura ter razvojni potenciali v regiji in občinah Spodnjeposavske regije

V zadnjih letih, to je po letu 1990, smo v Sloveniji pričali velikim spremembam, ki jih pogojujeta predvsem nastanek države ter prehod od tržno-planske k tržni ekonomiji, zato se spreminja celoten gospodarski sistem in z njimi tudi pokazatelji razvoja. Eden najpomembnejših pokazateljev razvojne dinamike in razvojne stopnje je nedvomno podjetništvo, ki se kaže v hitrosti nastajanja novih podjetij in obratovalnic. Po letu 1990 je bila dinamika podjetništva v Posavju sledeča:

Tabela št. 27: Dinamika rasti novih malih podjetij³³:

		Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
A. ABSOLUTNE VREDNOSTI						
1. število podjetij skupaj	1991	137	115	81	333	13.309
	1993	324	270	144	738	27.902
2. število malih podjetij	1993	308	250	132	690	26.165
3. število zaposl. v podj.	1990	3.953	7.144	5.432	16.529	620.426
	1991	3.486	6.657	4.901	15.044	593.625
	1992	3.080	4.371	4.196	11.647	505.002
	1993	2.915	4.918	4.315	12.148	480.625
4. štev. zap. v malih pod.	1992	719	524	386	1.629	63.049
	1993	889	1.409	686	2.984	85.990
B. INDEKSI RASTI						
1. število podjetij skupaj	1993/91	236,5	234,8	177,8	221,6	209,6
2. število zaposl. v podj.	1991/90	88,2	93,2	90,2	91,0	95,7
	1992/91	88,4	65,7	85,6	77,4	85,1
	1993/92	94,6	112,5	102,8	104,3	95,2
3. štev. zap. v malih pod.	1993/92	123,6	268,9	177,7	183,2	136,4

Podatki kažejo, da je v Posavju podjetništvo v večjem razmahu kot v slovenskem povprečju, kar je verjetno tudi posledica večje stopnje brezposelnosti in s tem nuje po lastnem preživetju, delno pa je podjetništvo tudi posledica bližine hrvaške meje in podjetništvo v tem primeru predstavlja predvsem razvoj obmejne trgovine. Delež malih podjetij v gospodarski strukturi je bil v Posavju v letu 1993 še vedno nižji od slovenskega povprečja zaradi neugodnega stanja v letu 1990. Z nadaljevanjem intenzitete podjetniškega razvoja pa lahko pričakujemo, da bo

³² Vir podatkov: Agencija RS za plačilni promet, Zaključni računi, Obrazec B-2 Republiški zavod za zaposlovanje Zavod RS za statistiko.

³³ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

gospodarska struktura z vidika velikosti podjetij v regiji ugodnejša od slovenskega povprečja. Za podjetništvo regije je značilna tudi večja stopnja zaposlovanja v malih podjetjih, kot v Sloveniji.

Od leta 1991 do leta 1993 je število podjetij v Posavju poraslo za 121,6 % (v Sloveniji 109,5 %), od tega največ v občini Brežice (136,5 %), v občini Krško za 134,8 %, v občini Sevnica pa le za 77,8 %. Število zaposlenih v malih podjetjih je v obdobju 1992–93 poraslo v Posavju kar za 83,2 % (v Sloveniji le za 36,4 %), med posameznimi občinami pa v občini Krško kar za 168,9 %, v občini Sevnica za 77,7 %, v občini Brežice pa za manj kot v slovenskem povprečju (23,6 %). Število vseh zaposlenih v podjetjih v gospodarstvu se je v obdobju 1990–1992 v Posavju zniževalo bolj kot v Sloveniji, v obdobju 1993–92 pa je v Posavju že zabeležena rast, v Sloveniji pa še vedno padec. Med posameznimi občinami je po gibanju zaposlenih najslabše stanje v brežiški občini, saj se v vsem analiziranem obdobju zaposlenost znižuje hitreje od slovenskega povprečja. Občina Krško je najhujše znižanje zaposlenosti doživela v letu 1992, ko se je število zaposlenih v gospodarstvu znižalo kar za 34,3 % (razpad podjetja celuloze in papirja Videm), v letu 1993 pa dosegla že 12,5 % rast. Občina Sevnica je doživela v obdobju 1990–1992 v podjetjih gospodarstva znižanje zaposlenosti med regijo in državo, v letu 1993 pa beležila že ugoden porast.

Od leta 1990 do 1993, to je v treh letih, je število obratovalnic obrtnikov v Posavju raslo s precej intenzivno dinamiko, saj se je povečalo za 11,5 % (v Sloveniji za 1,2 %). Med občinami Posavja so dinamike rasti različne, in sicer je število obratovalnic v občini Krško poraslo za 16,2 %, v Sevnici za 20,6 % in v občini Brežice za komaj 0,9 %. V občinah Krško in Sevnica je število obratovalnic od leta 1990 neprestano raslo, v občini Brežice pa se je njihovo število v letu 1992 močno znižalo, v letu 1993 pa ponovno poraslo, vendar še vedno ne doseglo števila iz leta 1991. Eksaktnije podatke kaže sledeča tabela:

Tabela št. 28: Dinamika rasti obratovalnic obrtnikov:³⁴

Občina	OBRATOVALNICE ŠTEVILO			OBRATOV. INDEKSI RASTI			
	1990	1991	1992	1993	1991/90	1992/91	1993/92
Brežice	681	724	663	687	106,3	91,6	103,6
Krško	574	592	615	667	103,1	103,9	108,5
Sevnica	499	528	559	602	105,8	105,9	107,7
POSAVJE	1.754	1.844	1.837	1.956	105,1	99,6	106,5
SLOVENIJA	53.001	51.341	52.048	53.635	96,9	101,4	103,0

Po številu obratovalnic na 1000 prebivalcev v letu je občina Brežice s 27,6 obratovalnicami presegla državno povprečje (27,0) za 2,5 %, občina Krško s 23,2 obratovalnicami dosegla 86,1 % državnega povprečja in občina Sevnica s 31,9 obratovalnicami, presegla povprečje države za 18,4 %.

8.1 Podjetniška struktura tržnih in netržnih dejavnosti

Podjetniško strukturo tržnih in netržnih dejavnosti lahko ugotovljamo na podlagi strukture zaposlenih v podjetjih. V Sp. posavski regiji je v primerjavi s Slovenijo bila septembra 1992 evidentna sledeča struktura:

	1988	1991	1992	1992/88	1992/91
trgovina	698	753	825	118,2	109,5
gostinstvo in turizem	282	208	171	60,7	82,2
obrt in uslužne dejavnosti	287	721	9	3,1	0,1

³⁴ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Regionalni vidiki razvoja Slovenije, v obdobju 1990–1994, Ljubljana, julij 1994

Dejavnost	POSAVJE		SLOVENIJA	
	število	%	število	%
industrija in rudarstvo	10.578	54	285.069	44
kmetijstvo in ribištvo	647	3	11.139	2
gozdarstvo	109	1	4066	1
vodno gospodarstvo	-	-	1149	0
gradbeništvo	591	3	31.821	5
promet in zveze	1141	6	38.616	6
trgovina	1441	7	62.690	10
gostinstvo in turizem	478	2	18.435	3
obrtni in osebne storitve	370	2	16.805	3
stanov. komunalne dejavnosti	292	1	10.467	2
finan. in posl. storitve	572	3	39.658	6
izobr., znanost, kultura	1047	5	49.082	8
zdravstvo in socialna varnost	1422	7	52.912	8
državna uprava	811	4	27.922	4
SKUPAJ	19.499	100	649.831	100

Tabela 29: Struktura zaposlenih v podjetjih leta 1992³⁵

V Posavski regiji je bilo še leta 1992 več kot 50% vseh zaposlenih v industrijskih podjetjih, kar je precej več kot v slovenskem povprečju. Število zaposlenih nad slovenskim povprečjem je bilo še v kmetijstvu, enako pa v prometu in državni upravi. V vseh ostalih dejavnostih je bilo zaposlenih manj od slovenskega povprečja, kar kaže na to, da ostale dejavnosti v regiji niso ustrezno razvite.

Od leta 1989 se je število zaposlenih v regiji zmanjšalo manj kot v slovenskem povprečju. Še največje zmanjšanje je evidentno v dejavnostih gozdarstva in trgovine. Zmanjšanje števila zaposlenih po občinah regije in dejavnostih podrobneje izkazuje sledeči prikaz:

Področja dejavnosti	Leto	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
industrija, rudarstvo	1988	2311	6347	3746	12.404	376.522
	1992	1941	5714	2923	10.578	285.069
	1992/88	84	90	78	85	76
kmetijstvo, ribištvo	1988	317	317	146	780	13.916
	1992	304	271	72	647	11.139
	1992/88	96	85	49	83	80
gozdarstvo	1988	325	-	33	358	6912
	1992	55	26	28	109	4066
	1992/88	17	-	85	30	59
vodno gospodarstvo	1988	-	-	-	-	1470
	1992	-	-	-	-	1149
	1992/88	-	-	-	-	78
gradbeništvo	1988	303	582	144	1029	58.610
	1992	89	400	102	591	31.821
	1992/88	29	69	71	57	54
promet in zveze	1988	548	537	325	1410	49.411
	1992	485	369	287	1141	38.616
	1992/88	88	69	88	81	78
trgovina	1988	698	755	429	1882	77.504
	1992	609	507	325	1441	62.690
	1992/88	87	67	76	77	81
gostinstvo in turizem	1988	282	208	112	602	27.755
	1992	240	171	67	478	18.435
	1992/88	85	82	60	79	66
obrtni in osebne storitve	1988	283	721	9	1013	28.793
	1992	278	83	9	370	16.805
	1992/88	98	12	100	37	58

³⁵ Vir podatkov: Statistični letopis Republike Slovenije 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

stanov., komun. dejavnosti	1988	31	236	34	301	13.527
	1992	41	222	29	292	10.467
	1992/88	132	94	85	97	77
finance in dr. posl.	1988	63	343	57	463	36.850
	1992	134	383	100	572	39.658
	1992/88	213	112	175	124	108
izobraževanje in kultura	1988	366	472	260	1098	52.462
	1992	380	423	244	1047	49.082
	1992/88	104	90	94	95	94
zdravstvo in soc. varstvo	1988	860	362	348	1570	55.831
	1992	669	385	368	1422	52.912
	1992/88	78	106	106	91	95
družb. org. in skup	1988	252	337	168	757	28.778
	1992	372	309	130	811	27.922
	1992/88	148	92	77	107	97

Tabela 30: Spremembe števila zaposlenih v podjetjih v obdobju od leta 1988–1992³⁶

Seveda je prišlo tudi v letih 1993 in 1994 do določenih sprememb, saj se je število zaposlenih tako v državi kot regiji še zniževalo, vendar to bistveno ne vpliva na gospodarsko strukturo regije, ki je posledica izgradnje v preteklih desetletjih.

8.2 Struktura dejavnosti v obratovalnicah

Po stanju 31.12.1992 je bila struktura obrtnih dejavnosti v regiji in Sloveniji sledeča:

Dejavnost	POSAVJE		SLOVENIJA	
	število	%	število	%
SKUPAJ	1837	100	52.048	100
obrt in osebne storitve	849	46	25.880	50
gradbeništvo	216	12	5584	11
promet	327	18	7195	14
trgovina	159	9	4026	8
gostinstvo in turizem	205	11	6905	13
poslovne storitve	73	4	1951	4
kmetijstvo, ribištvo	8	0	507	1

Tabela 31 : Struktura obrtnih dejavnosti³⁷

Med obrtnimi dejavnostmi so bile ob koncu leta 1992 nekoliko slabše zastopane obrti proizvodnje in storitev, dobro obrti prevoznitva, presenetljivo slabo pa obrti gostinstva in turizma.

Od leta leta 1988 do leta 1992, se je, kot smo že navedli, število obrti v Posavju povečalo manj kot v Sloveniji. Tako v regiji kot v Sloveniji, vendar v regiji bistveno bolj, se je zmanjšalo število proizvodnih obrti in storitev, zelo poraslo pa število obratovalnic trgovine in poslovnih storitev, kar kaže na dejstvo, da je bila regija s trgovino in poslovnimi storitvami deficitarno opremljena. Porast je zaznati tudi v gostinstvu in turizmu, kar je posledica naravnih potencialov, in gradbeništva, kar je verjetno posledica sesutja gradbenih podjetij.

Podrobnejši podatki sprememb v obdobju 1988–1992 so navedeni v tabeli 24. V letih 1993 in 1994 je verjetno prišlo do sprememb (v letu 1993 se je število obratovalnic povečalo v regiji za 6%, v Sloveniji za 3%), ki verjetno še niso bistveno spremenile obstoječe strukture.

Področja dejavn.	Leto	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
SKUPAJ	1988	632	630	459	1721	46.766
	1992	663	615	559	1837	52.048
	1992/88	105	98	122	107	111
obrt in osebne storitve	1988	376	371	231	978	26.989
	1992	321	279	249	849	25.880
	1992/88	85	75	108	87	96

³⁶ Vir podatkov: Statistična letopisa Republike Slovenije 1989 in 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1990 in 1994

³⁷ Vir podatkov: Statistični letopis Republike Slovenije 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

gradbeništvo	1988	68	66	68	202	5144
	1992	59	71	86	216	5584
	1992/88	87	108	126	107	109
promet	1988	112	117	110	339	7242
	1992	112	112	103	327	7195
	1992/88	100	96	94	96	99
trgovina	1988	6	11	4	21	677
	1992	61	46	52	159	4026
	1992/88	1017	418	1300	757	595
gostinstvo, turizem	1988	59	55	37	151	5511
	1992	79	77	49	205	6905
	1992/88	134	140	132	136	125
poslov, tehn. storitve	1988	11	9	9	29	802
	1992	28	25	20	73	1951
	1992/88	255	278	222	252	243
kmetijstvo, ribištvo	1988	–	1	–	1	401
	1992	3	5	–	8	507
	1992/88	–	500	–	800	126

Tabela 32: Spremembe števila obratovalnic po dejavnostih v obdobju od leta 1988–1992³⁸

8.3 Poslovanje podjetij v obdobju 1990–1993

Poslovanje vseh podjetij (gospodarstva in negospodarstva) smo ocenjevali na podlagi kazalnikov od leta 1990–1993 v primerjavi s Slovenijo. Ugotovitve so sledeče:

- Po bruto dodani vrednosti na zaposlenega** regija v obdobju dosegla boljše rezultate od Slovenije, vendar so rezultati iz leta v leto slabši. Med posameznimi občinami regije, sta občini Brežice in Sevnica krepko pod državnim povprečjem.
- Izgube na zaposlenega** so bile v letih 1990–1991 v regiji krepko nad državnih povprečjem, nato so se 1992 močno znižale, v letu 1993 pa ponovno narasle. Izgube so bile največje v občini Krško, naraščajo pa tudi v Brežicah.
- Delež izgub v celotnem prihodku** je bil v regiji, z izjemo leta 1992, močno nad državnim povprečjem. Večino izgub je bilo v Krškem, iz leta v leto pa naraščajo tudi v občini Brežice.
- Delež izvoza v celotnem prihodku** je bil v regiji v letih 1990 in 1991 pod državnim, v sledečih pa nad državnim povprečjem kot posledica obravnavanja trgovanja z državami nekdanje YU kot tujine.
- Kazalnika bruto in neto plač v celotnem prihodku** kažeta identične rezultate. Po obeh kazalnikih je regija blizu državnega povprečja. Nad državnim povprečjem sta občini Brežice in Sevnica, pod njim pa občina Krško, kar ne izhaja iz višine plač, temveč iz gospodarske strukture.

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izgub v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	92,4	92,8	82,4	80,8	12,2	9,3	19,9	63,9	15,1	11,6	24,2	74,6
Krško	161,6	207,3	212,0	162,5	284,8	378,9	51,6	155,7	225,4	316,9	38,9	139,3
Sevnica	70,7	88,5	81,3	71,4	31,7	24,7	13,9	25,8	56,3	43,0	25,2	50,8
REGIJA	141,1	139,8	128,8	109,1	130,7	170,1	29,2	86,4	142,3	189,7	32,1	102,9

³⁸ Vir podatkov: Statistična letopisa Republike Slovenije 1989 in 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1990 in 1994

INDEKS RAVNIDElež izvoza v celot. prihod.	Delež izvoza v celot. prihod.				Delež bruto plač v CP				Delež neto plač v CP			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	29,5	37,9	50,0	39,2	105,6	115,0	108,9	103,1	102,9	112,1	109,8	104,7
Krško	90,8	51,1	153,0	168,6	77,1	80,7	75,8	82,8	75,0	76,6	74,3	81,6
Sevnica	128,9	151,6	143,8	152,4	128,0	144,3	145,7	146,9	130,5	146,0	148,9	150,4
REGIJA	83,5	68,1	123,4	128,9	93,8	101,6	99,1	101,7	92,4	98,9	99,2	102,2

Tabela 33: Kazalniki poslovanja gospodarstva in negospodarstva v obdobju 1990–1993³⁹

Za preučevanje gospodarske strukture regije je posebej zanimiv tudi podatek o deležu terciarnega in kvartarnega sektorja v bruto dodani vrednosti.

Tabela 34: Delež ustvarjene bruto dodane vrednosti v terciarnem in kvartarnem sektorju v %⁴⁰

Leto	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
1990	64,6	15,6	17,1	26,7	50,7
1991	64,1	12,0	12,7	21,4	44,9
1992	68,9	16,6	23,6	28,1	49,9
1993	71,8	19,2	29,2	32,1	51,8
Struktura (RS = 100)					
1990	0,8	0,5	0,2	1,6	100,0
1991	0,9	0,6	0,2	1,7	100,0
1992	0,8	0,6	0,3	1,7	100,0
1993	0,8	0,6	0,3	1,7	100,0

Iz navedenih podatkov izhaja, da ima Posavje slabo gospodarsko strukturo z zelo šibko zasedbo terciarnega in kvartarnega sektorja. Izjema je le občina Brežice, ki pa nima ugodnih rezultatov zaradi nadpovprečno razvitih storitvenih dejavnosti, pač pa zaradi podpovprečno razvitega sekundarnega sektorja (industrija, gradbeništvo).

Iz bilanc stanja izhaja, da v regiji raste pasiva hitreje od rasti trajnega kapitala (takšna rast je evidentna tudi v Sloveniji, vendar ne s takšno intenziteto), kar pomeni, da obstoječa podjetja vse bolj tonejo v likvidnostne težave. Posebno pereče je v občini Krško.

Iz navedenih podatkov in iz podatkov samo gospodarstva (podatki so identični podatkom gospodarstva in negospodarstva) izhaja, da lahko Posavje z gospodarsko strukturo, ki jo ima, pričakuje tudi v sledečih letih manjše ali večje težave in nadaljevanje rušenja obstoječih podjetniških struktur. Rešitev je v izgradnji novih bolj perspektivnih dejavnosti.

9. GOSPODARSKA STRUKTURA PO DEJAVNOSTIH

9.1 Kmetijstvo in ostale primarne dejavnosti

a) Kmetijske površine, njihova struktura in spremembe zemljiških kategorij

Posavska regija ima po podatkih katastra 44.292 ha kmetijskih površin (48,9% teritorija regije), kar je približno toliko kot Slovenija. Večji delež kmetijske zemlje od skupnih površin ima le občina Brežice, bistveno manj pa občina Sevnica.

Struktura rabe zemljišč na območju regije se razlikuje od povprečja Slovenije, nad povprečjem so njivske površine ter površine pod sadovnjaki in vinogradi. Seveda pa ugotovitev ne velja za celoten teritorij regije, saj lahko rečemo, da so strukture rabe zemljišč izrazito ugodne v občini Brežice, sorazmerno ugodne v občini Krško in zelo neugodne v občini Sevnica.

³⁹ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994.

⁴⁰ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994.

Tabela 35: Kmetijska površina po katastru⁴¹

Področja dejavnosti	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
SKUPAJ	15.450	17.434	11.408	44.292	2025.083
njive in vrtovi	6030	6659	3199	15.888	248.307
sadovnjaki	551	769	525	1845	35.692
vinogradi	1139	1088	479	2706	21.516
travniki, pašniki	7711	8908	7203	23.822	558.384
ribniki, trst., močvirja	29	–	2	31	2333

Tabela 36: Uporabljena površina zemljišč⁴²

Regija	Občine	Skupnaj v ha	K M E T I J S K A Z E M L J I Š Č A v ha				
			skupaj	njive in vrtovi	travniki	sadovnjaki	vinogradi
SPODNJE- POSAVSKA	Brežice	14.406	9701	4391	3103	297	833
	Krško	18.078	10.620	4036	3855	214	680
	Sevnica	17.278	8165	2581	3642	137	344
	SKUPAJ	49.762	28.486	11.008	10.600	648	1857
SLOVENIJA	SKUPAJ	919.892	501.126	173.918	190.443	12.440	14.039
Delež Posavja v Sloveniji v %		5,4	5,7	6,3	5,5	5,2	13,2

Ker so podatki katastra močno zastareli, lahko tudi iz popisa prebivalstva in kmetijskih fondov ugotovljamo strukturo kmetijskih površin pri gospodinjstvih. Iz pregleda obdelanih podatkov lahko ugotovimo, da tudi ti podatki kažejo na večji delež njiv in vinogradov, kar pomeni, da je teritorij Posavja (z izjemo sevniškega dela) primeren za poljedelstvo in vinogradništvo, verjetno pa tudi za sadjarstvo.

Za območje Posavske regije smo po katastrskih občinah naredili podrobno analizo strukture zemljiških kategorij. Zavedamo se, da je sporočanje sprememb posameznih kategorij v zemljiško knjigo sorazmerno slabo. Zato smo se pri analizi poslužili podatkov, ki jih vsako leto zbere Zavod za statistiko preko svojih cenilcev. Preverjenja na terenu so v glavnem dokaj korektna in je zato ta podatek zanesljivejši, oziroma bližje stanju, kot pa jih kažejo uradni katastrski podatki.

Največji delež **kmetijskih površin** je na Krško-Brežiškem polju in v območju ob Sotli, kjer so tudi najboljše talni pogoji za kmetovanje. Na tem območju znaša delež kmetijskih površin preko 70 %. Nekoliko slabši pogoji za kmetovanje so na severni strani Krškega in Brežic, v sevniški občini pa so najboljše pogoji v sami Sevniški kotlini in okrog Senovega.

Največji delež **obdelovalnih površin** je razporejen v podobnih območjih kot kmetijske površine. V območjih, kjer gre za intenzivno obdelovanje, to je predvsem vinogradništvo ali kjer je intenzivnejša pridelava krmnih rastlin, znaša delež obdelovalnih površin preko 70 %. Taka območja so: večina katastrskih občin ob Posotelju, območje v neposredni bližini vzhodnega dela Brežic (Trnje, Zakot, Artiče itd). Bistveno manj obdelovalnih površin je na območju sevniške občine.

Zaradi ugodnih klimatskih in talnih razmer, je na območju severnega dela brežiške in krške občine večina prisojnih pobočij zasajeno z **vinogradi**, kjer sta najbolj poznana vinogradniška rajona Bizeljsko in Sremiško območje. Še pred 50 leti je bilo sorazmerno veliko vinogradniških površin na območju sevniške občine ter desnem bregu Save okrog Leskovca. V povojnem obdobju je bilo v teh območjih opuščeno preko 25 % vinogradov, ponekod celo nad 50 % in območja so se nekontrolirano zarasla v hosto. Bolj intenzivno obdelovanje oziroma celo povečevanje vinogradniških površin pa je sledilo na Bizeljskem in Sremiškem območju, zadnje čase tudi na pobočjih južno od Brežic.

V Posavju je več kot 50 % površin pod gozdovi. Podatki katastra sicer kažejo v zadnjih desetletjih rahel porast gozdov. Dejansko pa je zaraščenih površin mnogo več zlasti na račun

⁴¹ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1989, Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1990

⁴² Vir podatkov: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 18 Statistika prebivalstva, Ljubljana, 10.VIII.1992, št. 219.

spontanega zaraščanja nekdanjih senožeti in pašnikov, katere površine se uradno še vedno vodijo pod kmetijskimi površinami.

Strukturo in spremembe posameznih zemljiških kategorij si lahko ogledamo iz priloženih kartografskih prikazov.

Razpredelnica: Kmečka gospodarstva in uporabljena zemljišča:

	Število kmečkih gospodarstev	Uporabljena zemljišča v ha					
		skupaj	%	kmetijska	%	obdelovalna	%
Gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom:							
SKUPAJ:							
Brežice:	4182	14406	100	9701	67,3	8625	60,0
Krško:	4043	18078	100	10620	58,7	8725	48,2
Sevnica:	2620	17278	100	8165	47,2	6705	38,8
Posavska regija:	10845	49762	100	28486	57,2	24115	48,5
ČISTA KMEČKA GOSPOD.:							
Brežice:	529	2089	100	1388	66,4	1220	58,4
Krško:	472	2414	100	1360	56,3	1130	46,8
Sevnica:	302	2360	100	1061	44,9	879	37,2
Posavska regija:	1303	6863	100	3809	55,5	3229	47,0
MEŠANA GOSPODINJSTVA:							
Brežice:	1542	7600	100	5172	68,0	4630	60,9
Krško:	1599	10668	100	6280	58,9	5249	39,8
Sevnica:	987	9048	100	4201	46,4	3486	38,5
Posavska regija:	4128	27316	100	15653	57,3	13365	48,9
NEKMEČKA GOSPODINJSTVA:							
Brežice:	2069	4657	100	3111	66,8	2746	59,0
Krško:	1948	4943	100	2943	59,5	2380	48,1
Sevnica:	1317	5826	100	2882	49,5	2322	40,0
Posavska regija:	5334	15426	100	8936	57,9	7448	48,2
BREZ DELOVNE SILE:							
Brežice:	42	61		30		29	
Krško:	24	54		36		26	
Sevnica:	14	44		21		18	
Posavska regija:	80	159		87		73	
Slovenija:	950	2426		1382		1121	

b) Socio-ekonomske značilnosti prebivalstva s kmečkimi gospodarstvi

Ob popisu prebivalstva leta 1991 je bilo ugotovljeno, da je v Posavju še 13,6% kmečkih prebivalcev, kar je precej več od slovenskega povprečja. Največ nad 15% jih je v občini Brežice, kar je razumljivo, saj so v tej občini pogoji kmetovanja ugodni. Najmanj, vendar zelo veliko jih je tudi v občini Sevnica, kjer pa pogoji kmetovanja niso ugodni, kar kaže na določeno stopnjo gospodarske nerazvitosti območja.

Tabela 37: Kmečko prebivalstvo ob popisu 1991⁴³

Regija	Občine	Skupno število prebivalcev	K M E Č K O		P R E B I V A L S T V O		Delež kmečkega prebival.		
			Skupaj	Ženske	Aktivni	Vzdrževani			
			Skupaj	Ženske	Skupaj	Ženske			
SPODNJE-	Brežice	23.510	3676	2019	2889	1486	787	533	15,6
POSAVSKA	Krško	27.364	3500	1992	2833	1553	667	439	12,8
	Sevnica	18.315	2208	1144	1639	776	569	368	12,1
	SKUPAJ	69.189	9384	5155	7361	3815	2023	1340	13,6
SLOVENIJA	SKUPAJ	1.913.355	145.422	77.428	109.139	55.011	36.283	22.417	7,6

V Posavju je 10.885 kmečkih gospodarstev (6,95% vseh slovenskih kmečkih gospodarstev), od tega 1303 čisto kmečkih (7% vseh v Sloveniji), 4128 mešanih (7,15% v Sloveniji) in 5334

⁴³ Vir podatkov: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 18 Statistika prebivalstva, Ljubljana, 29.VII.1992, št. 194

nekmečkih (6,72% v Sloveniji). Socialno-ekonomska struktura kmečkih gospodarstev izhaja iz virov prihodkov gospodarstva, kar pomeni, da čisto kmečka gospodarstva pridobivajo prihodke le iz kmetijstva, mešana iz kmetijstva in zaposlitve in nekmečka izven kmetijskih gospodarstev. Kmečko gospodarstvo ima v Posavju 48,6% gospodinjstev, v Sloveniji pa 24,4%.

Glede na število gospodinjstev ima največ kmečkih gospodarstev občina Brežice (54% vseh gospodinjstev), sledi občina Krško (45,8%), v občina Sevnica pa ima kmečko gospodarstvo 45% gospodinjstev.

Perspektivnost kmečkih gospodarstev lahko merimo tudi po tem, ali imajo gospodarstva naslednika ali dediča. V Sloveniji ima 32,9 gospodarstev prevzemnika in 39,5 dediča. V Posavju pa ima prevzemnika 36,6% gospodarstev, dediča pa 39,5%. Največ prevzemnikov in dedičem imajo v Posavju kmetije v mešanem tipu 83%, najmanj pa v čistem le 65%, kar pomeni, da je v čisto kmečkem tipu veliko ostarelih kmetij.

Tabela 38: Število kmečkih gospodarstev⁴⁴

Regija	Občine	Skupno število gospodinj.	ČISTO KMEČKO			MEŠANO			NEKMEČKO		
			Skupaj	prevze- mnikom	dedi- čem	Skupaj	prevze- mnikom	dedi- čem	Skupaj	prevze- mnikom	dedi- čem
SPODNJE-	Brežice	4.182	529	100	271	1542	655	682	2069	537	1041
POSAVSKA	Krško	4043	472	96	195	1599	785	507	1948	553	872
	Sevnica	2620	302	88	94	987	558	246	1317	597	376
	SKUP.	10.845	1303	284	560	4128	1998	1435	5334	1687	2289
SLOVENIJA	KUP.	156.549	18.585	5199	7376	57.721	24.288	21.842	79.293	22.066	32.610

Kmetijstvo predstavlja v Posavju sorazmerno pomembno gospodarsko dejavnost, saj zaposluje 24 % aktivnega prebivalstva. V občini Brežice znaša ta delež 27 %, Krško 23 % in v Sevnici 21 %. Večina aktivnega kmečkega prebivalstva poseduje kmečko gospodarstvo.

	Občina Brežice	Občina Krško	Občina Sevnica	Regija Posavje
Število gospodinjstev na kmečko gospodarstvo	1,8	2,2	2,1	2,1
Štev. preb. s kmečkim gospodarstvom	14336	14341	9504	38181
Štev. preb. z nekmečkim gospodarstvom	9174	13023	8801	30998
Število aktivnih prebivalcev	11373	12972	8607	32952
Število aktivnih v kmetijski in gozdarski dejavnosti	3123	2983	1839	7945
Število aktivnih kmečkih preb.	2889	2833	1639	7361
Štev. aktivnih kmečkih prebiv. s kmečkim gospodarstvom	2821	2735	1614	7170
Štev. aktivnih kmečkih preb. brez kmečkega gospodarstva	61	98	25	184

Socialno-posestna struktura: Povprečna velikost posestev v Posavju znaša 4,6 ha, v občini Sevnica je ta velikost največja s 6,6 ha, najmanjša pa v Brežicah, 3,4 ha. Povprečna velikost kmetijskih zemljišč v Posavju je 2,6 ha, obdelovalnih pa 2,2 ha. Razdrobljenost posesti je velika.

V povprečju posedujejo največje posesti gospodinjstva z mešanim virom dohodka. Njihova povprečna velikost kmetijskih zemljišč 3,8 ha, obdelovalnih pa 3,2.

Glavni vir dohodka pri gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom je iz nekmetijske dejavnosti. Takih gospodinjstev je 49,2 %, gospodinjstev z mešanim virom dohodka je 38,1 %, čistih kmečkih gospodinjstev pa je samo 12 %.

Razpredelnica: Gospodinjstva s kmečkimi gospodarstvi po izvoru dohodka:

	Občina Brežice		Občina Krško		Občina Sevnica		Regija Posavje	
	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Kmečka gospodarstva	4182	100	4042	100	2620	100	10844	100

⁴⁴ Vir podatkov: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 18 Statistika prebivalstva, Ljubljana, 10.VIII.1992, št. 219

Čista kmečka gospodinjstva	529	12,6	472	11,7	302	11,5	1303	12,0
Mešana gospodinjstva	1542	36,9	1599	39,6	987	37,7	4128	38,1
Nekmečka gospodinjstva	2069	49,5	1948	48,2	1317	50,3	5334	49,2
Neznano	42		23		14		79	

Izvor dohodka vpliva posredno tudi na demografsko in socialno sestavo družin. Tako je v gospodinjstvih s kmečkim gospodarstvom v povprečju komaj 0,8 polnih delovnih moči (PDM) za kmetovanje. Največ (1,3 PDM) je v mešanih gospodinjstvih, v kmečkih nekoliko Šmanj (1,1), v nekmečkih pa samo 0,2 PDM.

Razpredelnica: Kmečka gospodarstva, izvor dohodkov, delovne moči, velikost posesti, povprečna velikost obdelovalnih površin

	kmečko gospodar. štev.	polne delovne moči/PDM štev.	povprečna velikost posestev ha	povprečna velikost kmetij. zemljišč na gospod. v ha	povprečna velikost na obdelov. zemljišč v ha	število PDM na posestvo
--	------------------------------	---------------------------------------	---	--	--	----------------------------------

* Gospodinjstva s kmečkim gospodarstvom:

– SKUPAJ:

Brežice:	4182	3130	3,4	2,3	2,1	0,7
Krško:	4043	3063	4,5	2,6	2,2	0,8
Sevnica:	2620	2063	6,6	3,1	2,5	0,8
Posavska regija:	10845	8256	4,6	2,6	2,2	0,8

– ČISTA KMEČKA:

Brežice:	529	578	3,9	2,6	2,3	1,1
Krško:	472	511	5,1	2,9	2,3	1,1
Sevnica:	302	346	7,1	3,5	2,9	1,1
Posavska regija:	1303	1435	5,3	2,9	2,5	1,1

– MEŠANA:

Brežice:	1542	2064	4,9	3,3	3,0	1,3
Krško:	1599	2170	6,7	3,9	3,2	1,4
Sevnica:	987	1336	9,2	4,3	3,5	1,4
Posavska regija:	4128	5570	6,6	3,8	3,2	1,3

– NEKMEČKA:

Brežice:	2069	483	2,2	1,5	1,3	0,2
Krško:	1948	380	2,5	1,5	1,2	0,2
Sevnica:	1317	380	4,4	2,2	1,8	0,3
Posavska regija:	5334	1243	2,9	1,7	1,4	0,2

Starostna sestava aktivnih kmečkih prebivalcev na kmečkih gospodarstvih: V podrobni demografski analizi (Jakoš A., 1995), ki je bila narejena za to območje, je razvidno, da je ta v primerjavi s slovenskim povprečjem precej neugodna. Še bolj neugodno sliko kaže starostna sestava aktivnega prebivalstva s kmečkim gospodarstvom, saj je delež aktivnih prebivalcev v starosti nad 65 let preko 20 % (23,6 %). Še slabše je starostna sestava prebivalcev v čistih kmečkih gospodinjstvih, saj znaša delež aktivnih nad 65 leta čez 30 %.

Razpredelnica: Člani kmečkih gospodarstev — Aktivni v kmetijstvu po viru dohodka ter starosti

	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
Število članov po starosti:								
stari 15 <:	2647	100	2642	100	1567	100	6856	100
15 do 64:	1929	72,8	2052	77,7	1254	80,0	5235	76,4
65 in več:	718	27,2	590	22,3	313	20,0	1621	23,6

* čista kmečka gospodinjstva:

stari 15 <:	719	100	619	100	379	100	1717	100
15 do 64:	467	64,9	416	67,2	286	74,4	1169	68,1
65 in več:	252	35,1	203	32,8	93	25,6	548	31,9

* mešana gospodinjstva:

stari 15 <:	1928	100	2023	100	1188	100	5139	100
15 do 64:	1462	75,8	1636	80,9	968	81,5	4066	79,1
65 in več:	466	24,2	387	19,1	220	18,5	1073	20,9

Šolska izobrazba: Po popisu l. 1991 je bilo v regiji 8118 otrok v OŠ (11 % od vseh prebivalcev), predšolskih otrok pa je bilo skupaj 6378 (8,8 %). Delež otrok v OŠ iz kmečkih gospodinjstev predstavlja le 0,6 % vseh prebivalcev, oziroma znaša delež šoloobveznih otrok iz kmečkih gospodinjstev le 5 % od vseh šoloobveznih otrok v regiji.

V Posavju je kar 40 % prebivalcev starih nad 15 let, ki nimajo končane osnovne šolske izobrazbe. S srednjo in poklicno izobrazbo je samo 15,1 % prebivalcev. Struktura šolske izobrazbe se bistveno ne razlikuje med čistimi kmečkimi in mešanimi gospodinjstvi.

Razpredelnica: Člani kmečkih gospodarstev — aktivni v kmetijstvu po viru dohodka ter šolski izobrazbi

Število predšolskih otrok	2002	2624	1752	6378
Število otrok v OŠ	2568	3297	2253	8118
Število predšol. otrok iz kmečkih gospodinjstev	94	104	75	273
Število otrok v OŠ iz kmečkih gospodinjstev	190	170	68	428

Razpredelnica: Število članov starih 15 in več let po šolski izobrazbi

	štev.	%	štev.	%	štev.	%	štev.	%
* Vsa gospodinjstva:								
– skupaj:	2633	100	2631	100	1566	100	6833	100
– nepopolna šola:	926	35,2	1050	39,9	778	49,7	2754	40,3
– OŠ:	1268	48,4	1199	45,6	536	34,2	3003	44,0
– poklicna in srednja:	424	16,1	367	13,9	243	15,5	1034	15,1
– višja in visoka:	15	0,6	15	0,6	9	0,6	39	0,6
* čista kmečka gospodinjstva:								
– skupaj:	716	100	616	100	379	100	1711	100
– nepopolna šola:	274	38,3	256	41,5	201	53,0	731	42,7
– OŠ:	339	47,3	280	45,4	125	33,0	744	43,5
– poklicna in srednja:	101	14,1	77	12,5	52	13,7	230	13,4
– višja in visoka:	2	0,3	3	0,5	1	0,3	6	0,3
* mešana gospodinjstva:								
– skupaj:	1917	100	2015	100	1187	100	5119	100
– nepopolna OŠ:	652	34,0	794	39,4	577	48,6	2023	39,5
– OŠ:	929	48,5	919	45,6	411	34,6	2259	44,1
– poklicna in srednja:	323	16,8	290	14,4	191	16,1	804	15,7
– višja in visoka:	13	0,7	12	0,6	8	0,7	33	0,6

c) Kazalniki opremljenosti in moči kmečkih gospodarstev

Za kmečka gospodarstva posavske regije je značilno, da imajo v povprečju malo skupne, kmetijske in obdelovalne zemlje (z izjema v občini Sevnica, kjer so posestva vseh zemljišč večja od državnega posestva, površine kmetijske in obdelovalne zemlje pa v njenem povprečju), kar priča o veliki razdrobljenosti. Polnovrednih delovnih moči na gospodarstvih je v državnem povprečju (z izjemo občine Brežice, kjer je pod povprečjem), glav goveje živine pa imajo manj od državnega povprečja v občinah Brežice in Krško, ker je usmeritev njihovega kmetijstva bolj poljedelska in manj živinorejska. Po opremljenosti z dvoosnimi traktorji pa regija in vse občine regije močno odstopajo od državnega povprečja, saj je povprečna opremljenost gospodarstva v Posavju bistveno boljša.

Na hektar kmetijskih zemljišč je polnovrednih delovnih moči v Posavju toliko kot v državnem povprečju, glav goveje živine (z izjemo občine Sevnice) bistveno manj, dvoosnih traktorjev pa manj le v občini Sevnica, bistveno več pa v občini Brežice.

– državni sektor	367	71,439	411	247,715
– zasebni sektor	19,500	410,965	28,137	265,752
Brežice	273	7687	103	7367
– državni sektor	–	2881	0	403
– zasebni sektor	273	5406	103	6964

²⁵ Vir podatkov: Ljudi Petric, 2000, *Obdelovalna in kmetijska gospodarstva in negospodinjstva v letu od 1980 do 1993*, Ljubljana, december 1994

²⁶ Vir podatkov: Statistični inštitut Republike Slovenije, 1994, *Letni poročila Republike Slovenije za leto 1994*, Ljubljana, 1994

Tabela 39: Kazalniki kmetijstva⁴⁵

	Brežice	Krško	Sevnica	SLOVENIJA
Osnovni kazalniki				
– štev. kmeč. gospod.	4182	4043	2620	156.549
– štev. polnovred. del. moči	3129,7	3063,4	2063,5	118.281,5
– število glav velike živine	6494,8	7040,7	6916,8	412.417,6
Povprečno na kmečko gospodar.				
– vseh zemljišč ha	3,44	4,47	6,59	5,88
– kmetijskih zemljišč ha	2,32	2,63	3,12	3,20
– obdelov. zemljišč ha	2,06	2,17	2,56	2,50
– polnovrednih delovnih moči	0,7	0,8	0,8	0,8
– glav velike živine	1,6	1,7	2,6	2,6
– moč dvoosnih traktor. kw	12,6	12,9	14,4	5,7
Povprečno na ha kmetij. zem.				
– polnovrednih delovnih moči	0,3	0,3	0,3	0,2
– glav velike živine	0,7	0,7	0,8	0,8
– moč dvoosnih traktor. kw	5,4	4,9	4,6	4,9

Regija je z visoko nadpovprečnim deležem kmečkega prebivalstva in aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu, v veliki meri še agrarna. Različne naravne ramere pogojujejo različne oblike kmetovanja in nudijo različne možnosti razvoja te dejavnosti. Zaradi pomanjkanja ustreznih podatkov ne moremo prikazati učinkovitosti in gospodarskega pomena kmetijstva v posameznih območjih. Karta deleža obdelovalnih površin od vseh površin, s katerimi razpolaga kmečko gospodarstvo, prikazuje stopnjo intenzivnosti obdelave. Ta se zmanjšuje od Brežiško - Krškega polja in Bizeljskih goric preko Krških hribov proti obrobju Posavskega hribovja. Vendar pa demografski podatki, ki so enako neugodni za vsa agrarna območja, opozarjajo, da kmetijstvo ne more zagotoviti ekonomskega preživetja vsem prebivalcem. Izrazito neugodna starostna struktura prebivalcev agrarnih območij postavlja pod vprašaj tudi nadaljnji razvoj kmetijstva. Ovrednotenje razvojnih potencialov kmetijstva in njegovega pomena v gospodarski strukturi regije na eni strani in pomena kot dejavnika ohranjanja poselitve na drugi, je pomembna naloga oblikovanja usmeritev nadaljnjega razvoja regije.

d) Stalež živine

Na podlagi podatkov popisa in evidenc o staležu živine na takratnih družbenih posestvih je bil leta 1991 stalež živine manj ugoden, saj je bil nad slovenskim povprečjem le pri konjih, v povprečju pri prašičih, pri govedu in ovcah pa močno podpovprečen.

Na takratnih družbenih posestvih so redili le govejo živino (posestva v vseh treh občinah, največji stalež v občini Brežice) in prašiče (v vseh treh občinah z daleč največjim staležem v občini Krško). Na teritoriju Posavja je bil stalež živine na družbenih posestvih v Sloveniji pri govedu 6% in pri prašičih 7,7%.

Kmečka gospodinjstva so redila večje število od državnega povprečja le konje, v okviru povprečja prašiče, ovc in goved pa je bilo manj od povprečja. Teritorialno je bilo relativno (glede na kmetijske površine) največ živine v občini Sevnica, kjer je bilo tudi največ goved.

Tabela 40: Število živine 1991⁴⁶

	Konji	Goveda	Ovce	Prašiči
Slovenija	10.867	482.404	28.548	513.467
– družbeni sektor	367	71.439	411	247.715
– zasebni sektor	10.500	410.965	28.137	265.752
Brežice	273	7887	103	7387
– družbeni sektor	–	2481	0	403
– zasebni sektor	273	5406	103	6984

⁴⁵ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

⁴⁶ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

Krško	341	7631	233	23.340
– družbeni sektor	–	1192	–	18.402
– zasebni sektor	341	6439	233	4938
Sevnica	182	7405	179	3964
– družbeni sektor	–	614	–	453
– zasebni sektor	182	6791	179	3511
POSAVJE	796	22.923	515	34.691
– družbeni sektor	–	4287	–	19.258
– zasebni sektor	796	18.636	515	15.433

e) Poslovanje podjetij kmetijstva in gozdarstva

Kmetijskih podjetij in zaposlenih v teh podjetjih je v Posavju nekoliko več kot v slovenskem povprečju in tudi zmanjšanja števila zaposlenih po letu 1990 ni tolokšno kot v Sloveniji, vendar te razmere niso odraz dobrega poslovanja podjetij.

Signifikantni kazalniki kažejo, da je bruto dodana vrednost na zaposlenega precej nižja od državnega povprečja, ugodna je le v občini Sevnica. Zelo pa se poslabšuje v občini Brežice. Izgube na zaposlenega, ki so evidentne predvsem v letih 1992 in 1993 so v regiji še pod državnim povprečjem, vendar so neugodne v krških in brežiških podjetjih. Izvoz je majhen, saj dosega le okoli 20% povprečnega izvoza v prihodkih Slovenije. Deleži bruto in neto plač so v celotnih prihodkih manjši kot v slovenskem povprečju, kar pomeni, da verjetno stroški dela niso odločujoč faktor slabše bruto dodane vrednosti, temveč drugi stroški.

Tabela 41: Kazalniki poslovanja podjetij kmetijstva⁴⁷

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	94,4	100,0	72,1	49,5	–	–	11,5	75,6	16,9	14,7	15,6	21,9
Krško	23,2	67,8	37,1	90,5	0,2	2,9	118,8	82,3	3,0	29,7	24,7	34,6
Sevnica	82,0	127,9	145,9	106,3	–	–	1,0	1,7	34,6	53,9	16,5	19,2
REGIJA	64,3	95,1	62,7	73,7	0,1	1,1	58,4	72,4	16,8	31,5	19,8	27,2

V gozdarskih podjetjih je v posavski regiji zaposlenih le okoli 100 delavcev, kar je precej manj od državnega povprečja, je pa posledica popolnega razformiranja gozdarstva v občini Brežice. Podobno kot za kmetijska, tudi za gozdarska podjetja velja, da je njihovo poslovanje slabo. Dosežena bruto dodana vrednost na zaposlenega je precej nižja od državnega povprečja, izgube na zaposlenega so v letu 1993 na nivoju države, v prihodkih pa večje od državnega povprečja, delež izvoza v prihodkih pa se je po ugodnem obdobju 1990–1992 v letu 1993 močno zmanjšal.

Tabela 42: Kazalniki poslovanja podjetij gozdarstva⁴⁸

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	60,8	67,0	80,5	83,3	231,0	–	–	84,0	259,6	182,5	127,8	40,3
Krško												
Sevnica	169,3	–	232,2	54,3	1951,6	–	0,4	178,3	255,2	437,3	370,2	144,6
REGIJA	62,0	59,7	94,5	78,4	250,3	–	0,0	99,8	258,2	284,9	243,0	80,5

f.) Opredelitev problemov in ciljev na področju Kmetijstva

Možnosti zaposlovanja v kmetijstvu, varnost in kvaliteta delovnih mest kot tudi višina prihodka zavisi tako od naravnih pogojev za kmetovanje (glej karto zemljiških kategorij...) kot tudi od kmetijsko-strukturnih odnosov, ki se znotraj regije razlikujejo ter posredno vplivajo na

⁴⁷ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

⁴⁸ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

obstoječi položaj kmetijstva v regiji. Poleg nezadostnih možnosti zaposlovanja izven kmetijstva, kažejo številna območja znotraj Posavske regije tudi slabe naravne pogoje za kmetijsko proizvodnjo. Na podlagi analiz ter upoštevanjem karte kategorizacije kmetijskih zemljišč, ter socialno-posestne analize, bi lahko Posavje glede na pogoje kmetovanja razdelili na več enot:

- a) Manj primerna območja za kmetovanje, ki se nahajajo v višje ležečih območjih na obeh straneh Save, kjer prevladujejo predvsem gozdne površine.
- b) Območja s slabšimi oziroma slabimi naravnimi danostmi, z neugodno agrarno strukturo (majhna in razdrobljena posest, pomanjkanje delovnih mest).
- c) Območja z neugodno agrarno strukturo in sorazmerno dobrimi naravnimi in klimatskimi pogoji za kmetovanje. Zaradi bližine večjih centrov in možnosti zaposlovanja v neagrarnih dejavnostih, kažejo taka območja najboljšo ekonomsko moč.
- d) Redko poseljena podeželska območja spremlja običajno po eni strani visok delež zaposlenih v kmetijski dejavnosti, po drugi pa pomanjkanje možnosti zaposlovanja v neagrarnih dejavnostih. Zato bi moral biti v takšnih območjih eden glavnih ciljev bodočega razvoja naslednji:
- e) ohraniti obstoječo kmetijsko obdelavo, ter ustvariti pogoje za možnost zaposlovanja v izvenkmetijski dejavnosti.

Sorazmerno majhne posesti in s tem povezana ekonomska moč kmetij, ki je v povojnem obdobju temeljila predvsem na nekvalificirani delovni sili, predstavlja danes enega od večjih problemov v tem območju. Povprečna velikost kmetijskih zemljišč 2,2 ha kot je to v Posavju, ne daje pravih izhodišč za boljšo trajnejšo ekonomsko samostojnost kmetij. Po podatkih statistike, prevladujejo na območju majhne posesti, ki se vse bolj tudi zaradi zapiranja trga in neorganiziranega odkupa, pojavljajo na robu svoje eksistence.

Če hočemo območje zadržati vsaj toliko, da ljudje vzdržujejo kulturno krajino, bo potrebno za Posavsko regijo oblikovati jasne smernice agrarne politike. Nekatere aktivnosti sicer Ministrstvo za kmetijstvo na tem območju že vodi, npr. v okviru programa CRPOV, določena sredstva so namenjena tudi iz programa za demografsko ogrožena območja. Vendar takšne pomoči ne bodo dale svojih učinkov, če se ne vzpostavi celovit sistem kmetijske proizvodnje, od pridelave, do vzpostavitve trga. Zlasti trženje predstavlja danes za kmete enega od bistvenih problemov, tako za tiste, ki proizvode sami tržijo, kot druge, ki prodajajo svoje viške organizirano (npr. grozdje, vina). Cene in odkup pridelkov država zaenkrat še vse premalo subvencionira.

Po podatkih popisa iz l. 1991 ugotavljamo, da v bodočnosti v kmetijstvu ne bodo glavni nosilci proizvodnje čisti kmetje, kajti le-ti že danes nimajo zadostnih delovnih moči, kakor tudi ne naslednikov. Računati je treba z mešanimi kmetijami in sicer ne toliko s tistimi, kjer so člani zaposleni v nekmetijski dejavnosti v drugem kraju, ampak tistimi, ki bodo sposobni razviti na kmetiji primerno dodatno dejavnost.

Posavje, zlasti krško-brežiški del ima ugodne pogoje za vinogradništvo. Vendar glede na ponudbo vin, ki je tačas v Evropi presežemo in dodatne pogoje evropske skupnosti, bodoči razvoj ne moremo graditi samo zgolj na tej proizvodnji.

V odvisnosti od kmetijskih danosti imajo podeželska območja, z izjemo območij, ki se ukvarjajo izključno s turizmom (Čatež), Šskupno predvsem naslednje: pomanjkanje neagrarnih delovnih mest, kmetijstvo ima predvsem funkcijo samooskrbe.

Glavni cilji nadaljnjega razvoja kmetijstva v Posavju

- V Posavju je potrebno v bodočnosti kmetijsko dejavnost zadržati vsaj v tej meri kot je danes. Posebno pozornost bo potrebno nameniti strukturno šibkim in demografsko ostarelim kmetijam. Omejiti uporabo škodljivih snovi in z drugimi tehničnimi ukrepi skušati zadržati rodovitnost tal.

- Ohraniti vse oblike kmetovanja, od čistih kmetij, mešanih kmetij (zaposlovanje izven kmetijske dejavnosti ali z dodatno dejavnostjo na kmetijah).
- Kombinacija ustvarjanja različnih oblik dohodka ne bo prinesla samo boljših materialnih pogojev, ampak je možno na takšen način posredno odpreti tudi nova delovna mesta.
- Gozdovi v Posavju je potrebno ohranjati in varovati tako zaradi ekonomskih in ekoloških razlogov, kakor tudi iz vidka ohranjanja in urejanja krajine.

Potreba po varovanju gozdov ni nujna samo iz naravovarstvenega vidika oziroma varovanja osnovnih življenjskih virov (voda, zrak, klima), pač pa tudi zaradi njegovega pomena za potrebe rekreacije prebivalstva, kakor tudi za ohranjanje različnih živalskih in rastlinskih vrst.

g.) Predlog ukrepov za nadaljnji razvoj kmetijstva v regiji

Problemi, ki smo jih spoznali, bomo morali reševati s primerno kmetijsko politiko tako na državni kot regionalni ravni. Za Posavje bo potrebno zagotoviti predvsem naslednje:

1. Zagotavljanje primerne politike odkupnih cen, svetovanje pri pridelovanju in proizvodnji hrane, pomoč pri organizaciji trga. Verjetno je nesmiselno v polni meri podpirati tisto kmetijsko proizvodnjo, kjer je Evropa že danes nasičena s proizvodi. Smiselneje je iskati druge oblike kmetovanja, ki zahtevajo sicer več tehničnega in drugega znanja, so pa proizvodi na trgu iskani.
2. Sprejeti ukrepe za primerno socialno politiko v kmetijstvu, zlasti na področju prevzemanja tveganja cen in prodaje kmetijskih pridelkov.
3. Ostali ukrepi, ki naj bi izboljšali proizvodne in delovne pogoje v kmetijstvu, so predvsem možnost nakupa oziroma najema opuščeni kmetijskih površin zlasti na perspektivnih kmetijah.

Seveda bo potrebno z novimi tehnologijami omejiti kemično gnojenje in uporabo pesticidov ter pri tem slediti naslednjim ciljem:

- Dosledno upoštevati cilje varstva okolja;
- Sprejeti primerno politiko za pokrivanje stroškov presežkov proizvodnje.

Komisija evropske skupnosti je že leta 1980 sprejela restriktivno cenovno politiko, zlasti na področju proizvodnje mleka in pridelave grozdja.

Zaradi razdrobljenosti posesti, neintenzivne pridelave, je marsikje pripeljalo kmetovanje do tega, da je postala proizvodnja nerentabilna. V bližini pa tudi ni pomembnejših urbanih centrov, kamor bi se dalo pridelke direktno prodajati.

Ob pogojih, ki jih narekuje evropska skupnost bo v teh območjih težko pričakovati, da bo kmetovanje rentabilno. Zato bodo morali biti cilji kmetijske politike nujno povezani ne samo s cilji kako čimveč proizvajati, ampak bodo morali biti cilji usklajeni tudi s cilji varstvo okolja. Skratka omogočiti je potrebno sonaraven razvoj območja.

1. Podpore posameznim kmetijam naj slonijo predvsem na dobrem svetovanju in optimalnih možnostih kmetovanja z upoštevanjem obstoječih prostorskih in človeških potencialov.
2. Okrepiti je potrebno razne podpore kmetijam, da bi bile sposobne zagotoviti "počitnice na kmetijah". Večina območij v Posavju, razen seveda ožjega dela Krškega ima odlične pogoje za tovrstno turistično ponudbo.
3. Ukrepi v kmetijstvu morajo biti nujno povezani na eni strani s cilji ohranjanja kulturne krajine, po drugi strani pa je vendarle potrebno izboljšati osnovne življenjske pogoje ter dograjevati osnovno infrastrukturo za potrebe razvoja rekreacije in turizma. Obenem pa nameniti še več pozornosti v obnovo in sanacijo vasi. Takšni ukrepi lahko posredno odprejo nove možnosti za zaposlovanje izven kmetijske dejavnosti.
4. Pri subvencijah (prodaja, cene) je potrebno razmisliti, kako dati kmetijskim kot nekmetijskim razvojno šibkim območjem določene olajšave, npr.: z razvrščanjem pridelovalcev, z rsaznimi učinkovitimi intervencijami, itd.

Ideje, da bi bilo potrebno opraviti zemljiške zložbe (arondacije, komasacije) se v Evropi čedalje bolj opuščajo, kajti iz naravovarstvenega vidika ti posegi niso najbolj sprejemljivi.

Več bo potrebno vložiti v izobraževanje kmečkega in nekmečkega prebivalstva, ki bodo znali agrarno in neagrarno proizvodnjo uskladiti in ustvariti pogoje za t.im. "sonaraven razvoj". V ruralnih območjih mora priti do možnosti raznovrstnega zaposlovanja, čeprav vse to doslej ni bilo dosti upoštevano. S spreminjanjem tehnologije in vrste kmetovanja, ni več zrcalne slike zaposlovanja izven kmetijstva, ampak gre za ponovno vrednotenje pomena in kvalitete agrarnih delovnih mest.

9.2 Industrija in gradbeništvo

a) Industrija

Industrija Posavja je nekdanje sestavljalo nekaj velikih podjetij iz lesno-predelovalne, celulozne in papirne ter tekstilne dejavnosti, ostale dejavnosti pa so bile slabo zastopane. V času recesije so ravno te dejavnosti doživele največje ekonomske krize. Na srečo pa Posavje, razen razpada nekaterih večjih sistemov, ni tako prizadela, kot je bilo pričakovati. Vendar se moramo zavedati, da obstoječa industrijska struktura Posavja ni perspektivna, kar bi lahko videli tudi iz rezultatov poslovanja podjetij v obdobju po letu 1990.

Žal izkazani rezultati poslovanja podjetij za Posavje kot celoto in občino Krško niso povsem realni, ker podatki vsebujejo tudi poslovanje Jedrske elektrarne Krško, ki je z državno mejo postalo celo meddržavno podjetje. Perspektiva Jedrske elektrarne še ni dorečena, čeprav se že zbirajo sredstva za njeno zaprtje, vendar do njega ne bo prišlo še najmanj deset let.

Tabela 43: Kazalniki poslovanja podjetij industrije⁴⁹

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodu			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	87,1	77,7	55,5	60,9	10,1	8,1	24,6	15,2	30,1	58,1	79,8	47,5
Krško	206,9	252,6	340,3	232,0	255,1	431,6	53,9	174,8	66,0	35,6	112,5	122,6
Sevnica	74,2	88,1	86,3	71,4	24,8	23,0	8,2	18,0	107,4	125,0	133,2	148,2
REGIJA	139,1	166,2	175,4	136,3	133,1	218,3	27,9	82,4	71,5	59,6	114,0	121,5

Podatki poslovanja podjetij industrije kažejo, da posavska regija dodega nadpovprečno bruto dodano vrednost na zaposlenega, vendar ne v občinah Brežice in Sevnica, temveč le v občini Krško, kjer ima na vrednost kazalnika močan vpliv Jedrska elektrarna. Brez Jedrske elektrarne bi po oceni tudi industrija te občine dosegala podpovprečno višino kazalnika. Po letu 1991 in 1992, ko je država in občina Krško pričela s sanacijo giganta Videm, tovarna celuloze in papirja, se je izguba na zaposlenega v regiji in občini Krško močno znižala, vendar v letu 1993 v občini Krško ponovno preseгла državno povprečje. V obeh ostalih posavskih občinah pa je bila vsa leta močno podpovprečna. Delež izvoza v celotnem prihodu se nad državnim povprečjem v Posavju šele v zadnjih dveh letih, v občinah posavske regije pa je vseskozi nad povprečen v občini Sevnica in vseskozi podpovprečen v občini Brežice.

Za industrijo Posavja je značilna tudi velika stopnja avtonomnosti, ki se izraža v tem, da na njenem teritoriju ni bilo veliko nekdanjih TOZDOV in enot, temveč samostojna podjetja. Spričo tega, tudi ni bilo večjih reprodukcijskih povezav z drugimi regijami in območji v Sloveniji.

b) Gradbeništvo

Gradbeništvo Posavja je, podobno kot slovensko gradbeništvo, po letu 1990 doživelo rasulo, saj se je število zaposlenih prepolovilo, od tega je največje zmanjšanje zabeleženo v občini Brežice (več kot 70%).

⁴⁹ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

Gradbeništvo je danes v Posavju slabše zastopana gospodarska panoga. Določene vrzeli polnijo obratovalnice (njihova rast je hitrejša kot v Sloveniji). Obstoječa podjetja pa v povprečju beležijo nekoliko boljše poslovne rezultate kot slovenska.

Bruto dodana vrednost na zaposlenega je bila višja od slovenskega povprečja vsa leta razen v letu 1993, izgube na zaposlenega so manjše od povprečja in še padajo, izvoza pa do leta 1993 skoraj ni bilo, v letu 1993 pa je dosegel v prihodkih polovico državnega povprečja.

Tabela 44: Kazalniki poslovanja podjetij gradbeništva⁵⁰

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	250,2		24,3	524,7	964,4	1003,4	10,9	5,5	18,4	106,5		92,1
Krško	382,7	549,5	172,7	103,0		27,0	236,5	155,3			4,1	55,8
Sevnica	66,6	162,7	81,3	76,8								
REGIJA	115,3	191,1	104,2	89,6	90,0	71,3	61,0	44,6	5,1	8,5	2,4	57,8

9.3 Turizem, trgovina, promet, ostale storitve

a) Turizem

Turizem je v Sloveniji doživel veliko recesijo zaradi zaoskrenih gospodarskih razmer, predvsem pa zaradi vojne. V zadnjem času — to je v letih 1993 in 1994 se rezultati že močno izboljšujejo. V Posavju pa razmere v turizmu niso bile identične slovenskim.

Gro turističnih kapacitet v Posavju je v občini Brežice, saj je bilo v tem turističnem kraju leta 1992 kar 91% regijskih in 5,1% slovenskih kapacitet.

Od leta 1988 do leta 1992 so bili turistični trendi v Posavju, Brežicah in v Sloveniji v marsičem različni. Medtem, ko se je število gostov v Sloveniji prepolovilo, se je v Posavju zmanjšalo le za 18%, v Brežicah le za 10%. Število tujih gostov pa se je v Brežicah in Posavju znižalo bolj kot v slovenskem povprečju zaradi bližine vojne.

Število nočitev se je v Sloveniji znižalo za 42%, v Posavju povečalo za 1%, v Brežicah pa povečalo za 12%. Število nočitev tujih gostov se je v Sloveniji znižalo za 48%, v Posavju le za 6% in v Brežicah za 34%.

Število ležišč se je v Sloveniji znižalo za 21%, v Posavju povečalo za 5% in v Brežicah povečalo kar za 11%.

V razmerah recesije je naselje Brežice (predvsem Čateške Toplice) znalo pritegniti domače goste in recesije ni občutilo v tolikšni meri kot drugi turistični kraji. Še več, v tem obdobju so potekale tudi velike investicijske aktivnosti, tako da ima naselje danes ugodno primarno in sekundarno turistično ponudbo.

Poslovanje podjetij turizma pa je bilo v zadnjih treh letih sledeče:

Tabela 46: Kazalniki poslovanja podjetij turizma⁵¹

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	21,7	—	—	26,0	148,5	33,9	—	—	—	—	—	—
Krško	53,1	62,6	65,4	62,0	227,1	78,7	88,4	57,5	34,0	58,3	43,5	12,7
Sevnica	55,1	64,1	53,8	50,5	—	—	—	—	—	—	—	—
REGIJA	53,3	63,2	60,3	56,0	131,3	49,4	57,5	34,4	14,5	27,8	27,4	7,5

⁵⁰ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

⁵¹ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

Poslovni rezultati podjetij turizma so manj ugodni od slovenskega povprečja, saj je bruto dodana vrednost na zaposlenega več kot 40 % nižja. Izgube na zaposlenega, ki so bile v letu 1990 višje od povprečja, so že močno zmanjšane. Regija pa izkazuje tudi zelo nizke prihodke od izvoza.

b) Trgovina

Trgovina je v posavski regiji slabše zastopana gospodarska dejavnost, od leta 1988 do leta 1992 pa je doživela še večjo recesijo kot trgovina v slovenskem povprečju. Vrzeli so delno zapolnile obratovalnice trgovine, ki pa so v Posavju rasle hitreje kot v Sloveniji.

Za trgovino na drobno so v Posavju značilni sledeči trendi:

Področja dejavn.		Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
število prodajaln	1988	94	106	50	250	6496
	1992	131	134	64	329	7303
	1992/88	139	126	128	132	112
promet mio din	1988	124.452	114.108	63.804	302.364	9.819.681
	1992	4130	4112	2845	11.087	357.604
	1992/88	3,32	3,60	4,45	3,67	3,64
promet na prebiv. v 000 din	1988	4920	3967	3357	4142	4910
	1992	166	143	150	153	179
	v 000 SIT					

Tabela 47: Trgovina na drobno⁵²

Število prodajaln v posavski regiji izredno hitro narašča, veliko hitreje od državnega povprečja. Njihova rast je izredno hitra predvsem v občini Brežice, kar je nedvomno tudi posledica bližine državne meje.

Žal pa so te prodajalne majhne. Rast prometa je hitrejša od državnega povprečja le v občini Sevnica, ki pa je zgolj posledica izredno slabe oskrbe lokalnega prebivalstva iz preteklosti, v ostalih občinah pa počasnejša.

Izboljševanje oskrbljenosti prebivalstva regije (promet na prebivalca) je izključno posledica počasnejše rasti prebivalstva v regiji.

Poslovanje trgovskih podjetij v posavski regiji po letu 1990 kaže, da bruto dodana vrednost na zaposlenega ne dosega državnega povprečja, izgube na zaposlenega so manjše kot v državnem povprečju, vendar naraščajo, delež izvoza v prihodkih pa se v letih 1992 in 1993 giblje okoli 50% slovenskega povprečja.

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	67,4	88,8	82,4	91,1	0,9	24,2	11,9	87,5		8,0	44,4	39,7
Krško	78,1	96,9	74,9	88,1	24,1	8,9	26,6	26,8		4,3	108,8	96,0
Sevnica	94,1	23,6	47,4	66,7	41,9	201,6	190,1	111,0			37,0	20,4
REGIJA	71,6	86,5	71,3	83,8	9,8	32,7	62,1	76,9		6,6	59,3	49,3

Tabela 48: Kazalniki poslovanja podjetij trgovine⁵³

REGIJA	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
REGIJA	71,6	86,5	71,3	83,8	9,8	32,7	62,1	76,9	6,6	59,3	49,3	

Tabela 49: Kazalniki poslovanja podjetij prometa⁵⁵

Podjetja prometa v regiji dosegajo bistveno nižjo bruto dodano vrednost na zaposlenega od povprečja Slovenije, vendar imajo tudi nižje izgube na zaposlenega in bistveno višji izvoz v strukturni prihodki.

⁵² Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

⁵³ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994.

c) *Promet*

Osnovni podatki in trendi gibanja prometa so v Posavju in občinah regije sledeči:

Področja dejavn.		Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
štev. železn. postaj	1988	2	3	8	13	217
	1992	2	3	8	13	218
	1992/88	100	100	100	100	100
promet blaga na žel. postajah 000 ton	1988	117	1048	74	1239	19.652
	1992	76	413	29	518	6753
	1992/88	65	39	39	42	34
število osebnih avtomobilov	1988	5823	7086	4008	16.917	538.785
	1992	6899	8006	4984	19.889	606.820
	1992/88	118	113	124	118	113
število tovornih avtomobilov	1988	517	582	222	1321	42.275
	1992	524	552	226	1.302	40.192
	1992/88	101	93	102	99	95
število pošt	1988	10	8	18	36	501
	1992	10	8	7	25	496
	1992/88	100	100	39	69	99

Tabela 49: Promet 1988 in 1992⁵⁴

Navedeni podatki sicer niso dobri pokazatelji dejavnosti prometa v Posavju, kažejo pa določene značilnosti, ki zajemajo tudi oskrbo prebivalstva s prometnimi kapacitetami.

V regiji je 13 železniških postaj, pretovor blaga pa je glede na gospodarsko moč regije nekoliko večji od slovenskega povprečja in tudi trend znižanja pretovora (čeprav se je znižal za več kot polovico) ni tolikšen kot v Sloveniji. Prav tako pa se v regiji ne znižuje število registriranih tovornih vozil v tolikšni meri kot v Sloveniji, kar priča, da je verjetno dejavnost prometa — železniškega in cestnega v porastu. Število pošt pa se je rapidno zmanjšalo, kar verjetno pomeni veliko manjšo oskrbljenost s tovrstnimi storitvami v občini Sevnica.

Kljub sorazmerno neugodnim gospodarskim rezultatom pa je število registriranih osebnih vozil v regiji, posebno v občinah Sevnica in Brežice, močno poraslo, kar verjetno pomeni, da ima prebivalstvo teh občin večje prihodke kot drugje v Sloveniji tudi iz takoimenovane sive ekonomije.

Število podjetij in zaposlenih v dejavnosti je v Posavju na državnem nivoju. Poslovanje podjetij pa je bilo v zadnjih štirih letih sledeče:

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	71,1	89,2	80,1	55,5	9,6		33,5	24,7	107,1	117,9	205,0	190,0
Krško	72,4	81,0	90,1	83,5	46,9				80,4	115,6	213,1	180,9
Sevnica				68,1								252,8
REGIJA	71,6	85,8	84,4	67,9	25,0		18,9	13,6	96,4	116,9	208,6	186,7

Tabela 50: Kazalniki poslovanja podjetij prometa⁵⁵

Podjetja prometa v regiji dosegajo bistveno nižjo bruto dodano vrednost na zaposlenega od povprečja Slovenije, vendar imajo tudi nižje izgube na zaposlenega in bistveno višji izvoz v strukturi prihodkov.

⁵⁴ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

⁵⁵ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

d) Obrtne storitve in popravila

V podjetniški obliki je dejavnost obrti in storitev gospodinjestev in prebivalstvu zelo malo, ker so pretežno organizirane po obratovalnicah. V regiji so še slabše zastopane kot v državi, od leta 1988 do leta 1992 pa se je število zaposlenih v tovrstnih podjetjih znižalo kar za 63% (v državi za 42%). Obstoječa podjetja pa so v zadnjih treh letih izkazovala sledeče rezultate poslovanja:

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	90,5	86,8	57,9	33,8		54,3	110,8	144,4	100,6	185,5	280,3	447,5
Krško		95,6	112,2	75,1			3,4	26,6			108,6	116,5
Sevnica	65,4	89,2	51,8	56,8				0,2				
REGIJA	89,5	87,2	64,4	44,1		50,1	87,7	107,3	86,3	137,1	196,6	310,9

Tabela 51: Kazalniki poslovanja podjetij obrti in storitev⁵⁶

Za poslovanje tovrstnih podjetij je značilna podpovprečna bruto dodana vrednost na zaposlenega, ki se še iz leta v leto znižuje; rast izgub na zaposlenega, ki so v letu 1993 že presegle državno povprečje v dejavnosti in zelo visok delež izvoza v prihodkih, ki se iz leta v leto povečuje in je v letu 1993 že dvakrat presegel povprečje države v dejavnosti.

e) Komunalne in stanovanjske dejavnosti

Komunalna in stanovanjska dejavnost je v Posavju slabše zastopana kot v državnem povprečju. Večje število delavcev na tem področju zaposlujejo le v občini Krško. Od leta 1988 se je število zaposlenih le malenkostno znižalo, medtem ko je znižanje v slovenskem povprečju kar 23%. Obstoječa podjetja izkazujejo v zadnjih štirih letih sledeče poslovne rezultate:

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	61,7	68,4	78,5	143,2		150,4	0,2	0,3				
Krško	116,2	87,5	94,8	83,7	22,0		0,3					
Sevnica	91,2	103,8	84,5	78,7				9,3				
REGIJA	101,8	84,6	90,1	98,3	15,3	33,4	0,3	0,9	-	-	-	-

Tabela 52: Kazalniki poslovanja podjetij komunalnih in stanovanjskih dejavnosti⁵⁷

Bruto dodana vrednost na zaposlenega je v Posavskih podjetjih nižja kot v slovenskih komunalnih in stanovanjskih podjetjih. Izgube na zaposlenega so v Posavju, v primerjavi z izgubami v državnem povprečju, minimalne. Podjetja Posavja ne izvažajo.

f) Poslovne storitve

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	111,6	120,3	134,5	66,6	1,9	4,9	11,6	412,2		2,5	33,0	75,7
Krško	96,9	124,1	88,6	64,6	2,1	38,9	15,2	167,9	4,8	19,9	94,7	108,9
Sevnica	125,3	95,0	73,8	83,0	208,5		21,7	100,0	35,9	359,4	159,3	194,5
REGIJA	110,1	120,8	104,4	67,3	4,2	12,4	14,8	273,6	1,8	34,4	64,2	94,1

Tabela 53: Kazalniki poslovanja podjetij iz dejavnosti poslovnih storitev⁵⁸

⁵⁶ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994.

⁵⁷ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

⁵⁸ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

Dejavnost poslovnih storitev, z izjemo v Krškem, v drugih občinah Posavja ni razvita. Po letu 1990 se v Posavju hitreje razvija kot v državi in s tem zapolnjuje vrzeli, ki so v gospodarski strukturi. Poslovanje podjetij je bilo v obdobju 1990–1993 sledeče:

V dejavnosti poslovnih storitev je bila do leta 1992 pri podjetjih Posavja bruto dodana vrednost na zaposlenega v Posavju večja od vrednosti, ki jo v povprečju izkazujejo slovenska podjetja te dejavnosti. V letu 1993 je močno padla in podjetja izkazujejo zelo veliko izgubo na zaposlenega. Izvoz v celotnem prihodku je v Posavju nižji kot v drugih slovenskih podjetjih iz dejavnosti, vendar je v porastu.

9. 4. Netržne dejavnosti

Netržne dejavnosti zajemajo po klasifikaciji NACE Rev 1 del dejavnosti finančnih storitev ter družbene dejavnosti. V Posavju, ki imajo določene službe regijskega pomena organizine, v gospodarski strukturi sorazmerno veliko pomeni, vendar je zastopanost teh dejavnosti v primerjavi s slovenskim povprečjem močno podpovprečna.

Poslovanje netržnih dejavnosti v obdobju 1990–1993 kaže, da je, z izjemo izgub ki so v Posavju pod državnim povprečjem, poslovanje zavodov pod državnim povprečjem.

Tabela 54: Kazalniki poslovanja podjetij netržnih storitev⁵⁹

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	96,3	102,2	101,3	105,1	0,0	8,7	28,2	39,9	215,2	73,0	76,2	73,0
Krško	101,8	105,3	90,0	91,2	0,0	2,6	0,7	63,0	4,8	69,4	26,1	
Sevnica	82,5	90,0	85,4	90,6	14,0	12,9	0,2	24,3		10,1	0,7	
REGIJA	94,6	100,3	93,8	97,1	3,3	7,8	12,8	42,6	108,7	37,2	58,3	42,5

Zavodi v Posavju imajo v strukturi odhodkov tudi zelo visok delež bruto in neto plač.

a) Izobraževanje, vzgoja in kultura

Po popisu leta 1991 je bilo zabeleženo sledeče število učencev in študentov:

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
učenci OŠ	2568	3297	2253	8118	230.308
učenci SŠ	1095	1287	866	3248	94.091
študenti	342	452	282	1076	36.534

Tabela 55: Učenci in študenti 31.3.1991⁶⁰

V Posavju je bilo 3,5% vseh učencev osnovnih šol v Sloveniji, kar je manj od državnega povprečja, saj je bilo v Posavju od celotnega števila prebivalstva le 11,22% osnovnošolcev (v Sloveniji 11,71%); 3,45% srednješolcev Slovenije in 2,94% slovenskih študentov.

Po statistiki šolstva je bilo ob koncu šolskega leta v Posavju 27 osnovnih šol (3,2% v Sloveniji) s 7.724 učenci (3,5% v Sloveniji) in 497 učitelji (3,4% v Sloveniji). Število osnovnošolcev se v regiji znižuje.

Tabela 56: Učenci in študenti po šolski statistiki⁶¹

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Osnovne šole ob koncu 1991/92					
– šole	9	9	9	27	820
– učenci	2418	3172	2134	7724	220.879
– učitelji	162	198	137	497	14.691
Učenci srednjih šol 91/92	1106	749	233	2088	94.423
Študenti 92/93 po stal. preb.	309	402	278	989	36.535

Regija ima tudi nekaj srednjih šol, katere obiskuje 2.088 srednješolcev (2,2% slovenskih srednješolcev), ki so v vseh treh občinah, največ pa v Brežicah, ki ima tudi gimnazijo.

⁵⁹ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

⁶⁰ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

⁶¹ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

Študentov iz Posavja je 8% manj kot ob popisu leta 1991.

V Posavju je bilo v letu 1992/93 31 vzgojno varstvenih zavodov (4% v Sloveniji) s 2.315 otroci (3,5% v Sloveniji) in 193 zaposlenimi za nego in vzgojo (3% v Sloveniji).

Tabela 57: Vzgojno-varstveni zavodi⁶²

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Vzgojno varstveni zavodi 1992/93					
- zavodi	9	15	7	31	774
- otroci	711	1118	486	2315	66.029
- zaposleni za nego in vzgojo	64	90	39	193	6396

Kultura, merjena z uradno statistiko sicer kaže sorazmerno slabo opremljenost območja, saj je število predstav in obiskov kinematografov ter število knjižnih enot pod državnim povprečjem, vendar je v Posavju še veliko drugih kulturnih enot (razstav, muzejev) in prireditelj, ki kažejo povsem drugačno sliko kulturne ponudbe območja za lokalno prebivalstvo in obiskovalce.

Tabela 58: Statistika kulture⁶³

	Brežice	Krško	Sevnica	POSAVJE	SLOVENIJA
Kultura					
- kinematografi 92- število	1	1	1	3	88
- predstave	257	129	146	532	32.436
- obiskovalci	14.088	4407	3507	22.002	1.587.885
- naročniki 92					
- radijski	6293	8106	4441	18.840	581.891
- televizijski	4873	5845	3234	13.952	441.216
- knjižnice					
- število	2	1	2	5	151
- knjige (enote)	44.902	39.354	19.220	103.476	4.961.997

Poslovanje zavodov s področja izobraževanja, varstva otrok in kulture je bilo v Posavju v zadnjih štirih letih manj ugodno, saj zavodi dosegajo podpovprečno bruto dodano vrednost na zaposlenega, izgube na zaposlenega in v prihodkih rastejo, delež bruto in neto plač v prihodkih je nadpovprečen, delež izvoza je v prihodkih pod povprečjem dejavnosti izobraževanja in kulture v Sloveniji.

Tabela 59: Kazalniki poslovanja zavodov izobraževanja in kulture⁶⁴

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	80,2	80,1	75,9	84,1		20,4	36,6	66,1				8,1
Krško	84,4	88,7	78,6	82,3		2,2	1,9	0,0		8,6	148,1	53,3
Sevnica	83,9	90,0	84,9	87,5		35,3	0,9					
REGIJA	82,8	85,7	79,0	84,1		15,7	14,0	23,0		3,7	62,9	25,8

b) Zdravstvo in socialno varstvo

Na teritoriju Posavja je na področju socialnega varstva Dom starejših občanov, na področju zdravstva pa, poleg zdravstvenih domov še Splošna bolnica Brežice.

Poslovni rezultati zavodov so ugodni, boljši od državnega povprečja dejavnosti pri doseženi bruto dodani vrednosti na zaposlenega, izgubah na zaposlenega in v prihodkih ter pri deležu bruto in neto plač v prihodkih; pod povprečjem pa le pri deležu izvoza v celotnem prihodku.

terciarnega in kvartarnega sektorja v bruto dodani vrednosti. Posavje ima slabo gospodarsko strukturo z zelo veliko razliko terciarnega in kvartarnega sektorja. Trjema je se občina Brežice, ki pa nima ugodnih rezultatov zaradi nadpovprečno razvinih storitvenih dejavnosti, pač pa zaradi podpovprečno razvitega sekundarnega sektorja (industrija, gradbeništvo).

⁶² Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

⁶³ Vir podatkov: Statistični letopis Slovenije, 1993, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1994

⁶⁴ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

Tabela 60: Kazalniki poslovanja zavodov zdravstva in socialnega varstva⁶⁵

INDEKS RAVNI	Bruto dodana vrednost na zaposlenega				Izgube na zaposlenega				Delež izvoza v celotnem prihodku			
	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993	1990	1991	1992	1993
SLOVENIJA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Brežice	110,2	120,9	115,6	118,2		6,4	22,9	28,3	464,1	105,6	92,8	94,4
Krško	132,9	132,2	108,3	105,2		3,4		132,4			5,1	
Sevnica	84,1	93,0	86,2	93,8	12,2	9,3		30,0			13,5	1,0
REGIJA	107,4	115,9	105,5	108,4	3,2	6,5	11,7	49,1	272,0	58,4	56,4	51,8

10. Sklepne ugotovitve o razvojnih teženjah gospodarstva v Spodnjem Posavju

Ekonomska moč posavske regije slabi, stare strukture se rušijo, nove pa nastajajo počasi, počasneje kot v povprečju države. To je osnovna ugotovitev obsežnejših analitičnih primerjav razvoja regije in posameznih občin z razvojem države. Po posameznih področjih pa so ugotovitve sledeče:

10.1. Gospodarska struktura

V Posavju je po letu 1990 podjetništvo v nekoliko večjem razmahu kot v slovenskem povprečju, vendar je delež malih podjetij v gospodarski strukturi še vedno nižji od slovenskega povprečja. Od leta 1990 do 1993 je število obratovalnic obrtnikov raslo s precej intenzivno dinamiko, saj se je povečalo za 11,5%. Med občinami so dinamike rasti različne, saj je število obratovalnic v občini Krško poraslo za 16,2%, v Sevnici za 20,6% in v občini Brežice za komaj 0,9%.

Gospodarska struktura kaže, da je bilo v regiji še leta 1992 več kot 50% vseh zaposlenih v industriji, kar je precej več kot v slovenskem povprečju. Nad slovenskim povprečjem je bilo število zaposlenih še v kmetijstvu, enako pa v prometu in državni upravi. V vseh ostalih dejavnostih je bilo zaposlenih manj od slovenskega povprečja. Med obrtnimi dejavnostmi so bile ob koncu leta 1992 nekoliko slabše zastopane obrti proizvodnje in storitev, dobro obrti prevoznitva, presenetljivo slabo pa obrti gostinstva in turizma.

Poslovanje vseh podjetij (gospodarstva in negospodarstva) v obdobju 1990-1993 je v regiji manj ugodno od slovenskega povprečja, kar kažejo tudi nekateri pomembnejši kazalniki. Po bruto dodani vrednosti na zaposlenega je regija sicer dosegla boljše rezultate od Slovenije, vendar so rezultati iz leta v leto slabši. Med posameznimi občinami regije sta bili občini Brežice in Sevnica krepko pod državnim povprečjem. Izgube na zaposlenega so bile v letih 1990-1991 v regiji krepko nad državnim povprečjem, nato so se 1992 močno znižale, v letu 1993 pa ponovno narasle. Izgube so bile največje v občini Krško, naraščajo pa tudi v Brežicah. Delež izgub v celotnem prihodku je bil v regiji, z izjemo leta 1992, močno nad državnim povprečjem. Večino izgub je bilo v Krškem, iz leta v leto pa naraščajo tudi v občini Brežice. Delež izvoza v celotnem prihodku je bil v regiji v letih 1990 in 1991 pod državnim, v sledečih pa nad državnim povprečjem.

Za preučevanje gospodarske strukture regije je posebej zanimiv tudi podatek o deležu terciarnega in kvartarnega sektorja v bruto dodani vrednosti. Posavje ima slabo gospodarsko strukturo z zelo šibko zasedbo terciarnega in kvartarnega sektorja. Izjema je le občina Brežice, ki pa nima ugodnih rezultatov zaradi nadpovprečno razvitih storitvenih dejavnosti, pač pa zaradi podpovprečno razvitega sekundarnega sektorja (industrija, gradbeništvo).

⁶⁵ Vir podatkov: Janja Pečar, ZMAR, Obdelava nekaterih podatkov iz zaključnih računov gospodarstva in negospodarstva v letih od 1990 do 1993, Ljubljana, december 1994

10. 2. Razvitost posameznih dejavnosti

Kmetijstvo in ostale primarne dejavnosti: Struktura rabe kmetijskih zemljišč se na območju regije razlikuje od povprečja Slovenije, nad povprečjem so njivske površine ter površine pod sadovnjaki in vinogradi; teritorialno pa so strukture rabe zemljišč izrazito ugodne v občini Brežice, sorazmerno ugodne v občini Krško in zelo neugodne v občini Sevnica.

Ob popisu leta 1991 je bilo ugotovljeno, da je v Posavju še 13,6% kmečkih prebivalcev, kar je precej več od slovenskega povprečja. Kmečkih gospodarstev je 10.885, od tega 1.303 čisto kmečkih, 4.128 mešanih in 5.334 nekmečkih. Kmečko gospodarstvo ima v regiji 48,6% gospodinjestev, v Sloveniji pa 24,4%. Za kmečka gospodarstva regije je značilno, da imajo v povprečju malo skupne, kmetijske in obdelovalne zemlje (z izjemo v občini Sevnica), kar priča o veliki razdrobljenosti. Polnovrednih delovnih moči na gospodarstvih je v državnem povprečju (z izjemo občine Brežice, kjer je pod povprečjem), glav goveje živine pa imajo manj od državnega povprečja v občinah Brežice in Krško.

Kmetijskih podjetij in zaposlenih v teh podjetjih je v Posavju nekoliko več kot v slovenskem povprečju in tudi zmanjšanje števila zaposlenih po letu 1990 ni tolikšno kot v Sloveniji. Signifikantni kazalniki poslovanja kažejo, da je bruto dodana vrednost na zaposlenega precej nižja od državnega povprečja v dejavnosti, ugodna je le v občini Sevnica. Zelo pa se poslabšuje v občini Brežice. Izgube na zaposlenega, ki so evidentne predvsem v letih 1992 in 1993, so v regiji še pod državnim povprečjem, vendar so neugodne v krških in brežiških podjetjih. Izvoz je majhen, saj dosega le okoli 20% slovenskega povprečja.

V gozdarskih podjetjih je v regiji zaposlenih le okoli 100 delavcev, kar je precej manj od državnega povprečja, je pa posledica popolnega razformiranja gozdarstva v občini Brežice. Podobno kot za kmetijska, tudi za gozdarska podjetja velja, da je njihovo poslovanje slabo.

Industrija in gradbeništvo: Industrija Posavja je nekdanje sestavljalo nekaj velikih podjetij iz lesno-predelovalne, celulozne in papirne ter tekstilne panoge, ostale pa so bile slabo zastopane. V času recesije so ravno te dejavnosti doživele največje ekonomske krize. Na srečo pa Posavje, razen razpada nekaterih večjih sistemov, ni tako prizadela, kot je bilo pričakovati. Vendar se moramo zavedati, da obstoječa industrijska struktura Posavja ni perspektivna, kar bi lahko videli tudi iz rezultatov poslovanja podjetij v obdobju po letu 1990. Žal izkazani rezultati poslovanja podjetij za Posavje kot celoto in občino Krško niso povsem realni, ker podatki vsebujejo tudi poslovanje Jedrske elektrarne Krško. Podatki poslovanja podjetij industrije kažejo, da regija dosega nadpovprečno bruto dodano vrednost na zaposlenega, vendar ne v občinah Brežice in Sevnica, temveč le v občini Krško, kjer ima na vrednost kazalnika močan vpliv Jedrska elektrarna. Brez Jedrske elektrarne bi po oceni tudi industrija te občine dosegala podpovprečno višino kazalnika. Po letu 1991 in 1992, ko je država in občina Krško pričela s sanacijo giganta Videm, tovarne celuloze in papirja, se je izguba na zaposlenega v regiji in občini Krško močno znižala, vendar v letu 1993 v občini Krško ponovno preseгла državno povprečje. V obeh ostalih posavskih občinah pa je bila vsa leta močno podpovprečna. Delež izvoza v celotnem prihodku je nad državnim povprečjem v Posavju šele v zadnjih dveh letih, v občinah posavske regije pa je vseskozi nad povprečen v občini Sevnica in podpovprečen v občini Brežice.

Gradbeništvo Posavja je, podobno kot slovensko gradbeništvo, po letu 1990 doživelo razsulo, saj se je število zaposlenih prepolovilo, od tega je največje zmanjšanje zabeleženo v občini Brežice (več kot 70%). Dejavnost gradbeništva je danes v Posavju slabše zastopana gospodarska dejavnost. Določene vrzeli polnijo obratovalnice (njihova rast je hitrejša kot v Sloveniji).

Turizem, trgovina, promet, ostale storitve: Turizem je v Sloveniji doživel veliko recesijo zaradi zaoskrenih gospodarskih razmer, predvsem pa zaradi vojne. V Posavju pa razmere v turizmu niso bile identične slovenskim. Od leta 1988 do leta 1992 se je število gostov v Sloveniji prepolovilo, v Posavju pa se je zmanjšalo le za 18%, v Brežicah le za 10%. Število nočitev se je v Sloveniji znižalo za 42%, v Posavju povečalo za 1%, v Brežicah pa povečalo za

12%. Število ležišč se je v Sloveniji znižalo za 21%, v Posavju povečalo za 5% in v Brežicah povečalo kar za 11%. Poslovni rezultati podjetij turizma so manj ugodni od slovenskega povprečja dejavnosti, saj je bruto dodana vrednost na zaposlenega več kot 40% nižja. Izgube na zaposlenega, ki so bile v letu 1990 višje od povprečja, so že močno zmanjšane. Regija pa izkazuje tudi zelo nizke prihodke od izvoza.

Trgovina je v regiji slabše zastopana gospodarska dejavnost, od leta 1988 do leta 1992 pa je doživela še večjo recesijo kot trgovina v slovenskem povprečju. Vrzeli so delno zapolnile obratovalnice trgovine, ki so v Posavju rasle hitreje kot v Sloveniji. Število prodajaln v regiji izredno hitro narašča, veliko hitreje od državnega povprečja. Njihova rast je izredno hitra predvsem v občini Brežice, kar je nedvomno tudi posledica bližine državne meje. Žal pa so te prodajalne majhne. Rast prometa je hitrejša od državnega povprečja le v občini Sevnica. Izboljševanje oskrbljenosti prebivalstva regije (promet na prebivalca) je izključno posledica počasnejše rasti prebivalstva v regiji. Poslovanje trgovskih podjetij v regiji po letu 1990 kaže, da bruto dodana vrednost na zaposlenega ne dosega državnega povprečja dejavnosti, izgube na zaposlenega so manjše kot v državnem povprečju, vendar naraščajo, delež izvoza v prihodkih pa se v letih 1992 in 1993 giblje okoli 50% slovenskega povprečja.

V dejavnosti prometa je v regiji 13 železniških postaj, pretovor blaga je glede na gospodarsko moč regije nekoliko večji od slovenskega povprečja in tudi trend znižanja pretovora ni tolikšen kot v Sloveniji. Prav tako pa se v regiji ne znižuje število registriranih tovornih vozil v tolikšni meri kot v Sloveniji. Število pošt pa se je rapidno zmanjšalo v regiji in občini Sevnica. Število podjetij in zaposlenih v dejavnosti je v Posavju na državnem nivoju. Podjetja prometa v regiji dosegajo bistveno nižjo bruto dodano vrednost na zaposlenega od povprečja Slovenije, vendar imajo tudi nižje izgube na zaposlenega in bistveno višji izvoz v strukturi prihodkov.

Netržne dejavnosti zajemajo po klasifikaciji NACE Rev 1 del dejavnosti finančnih storitev ter družbene dejavnosti. Poslovanje netržnih dejavnosti v obdobju 1990-1993 kaže, da je, z izjemo izgub ki so v Posavju pod državnim povprečjem, poslovanje zavodov pod državnim povprečjem. Zavodi v Posavju imajo v strukturi odhodkov tudi zelo visok delež bruto in neto plač.

Izobraževanje, vzgoja in kultura: V Posavju je bilo po statistiki šolstva ob koncu šolskega leta 27 osnovnih šol (3,2% v Sloveniji) s 7.724 učenci (3,5% v Sloveniji) in 497 učitelji (3,4% v Sloveniji). Število osnovnošolcev se znižuje. Regija ima tudi nekaj srednjih šol, katere obiskuje 2.088 srednješolcev (2,2% slovenskih srednješolcev). Študentov iz Posavja je zelo malo.

V regiji je bilo v letu 1992/93 31 vzgojno varstvenih zavodov (4% v Sloveniji) s 2.315 otroci (3,5% v Sloveniji) in 193 zaposlenimi za nego in vzgojo (3% v Sloveniji).

Kultura, merjena z uradno statistiko, sicer kaže sorazmerno slabo opremljenost območja, saj je število predstav in obiskov kinematografov ter število knjižnih enot pod državnim povprečjem, vendar je v Posavju še veliko drugih kulturnih enot (razstav, muzejev) in prireditiv.

Poslovanje zavodov s področja izobraževanja, varstva otrok in kulture je bilo v Posavju v zadnjih štirih letih manj ugodno, saj zavodi dosegajo podpovprečno bruto dodano vrednost na zaposlenega, izgube na zaposlenega in v prihodkih rastejo, delež bruto in neto plač v prihodkih je nadpovprečen, delež izvoza je v prihodkih pod povprečjem dejavnosti izobraževanja in kulture v Sloveniji.

Zdravstvo in socialno varstvo: Na teritoriju Posavja je na področju socialnega varstva Dom starejših občanov, na področju zdravstva pa, poleg zdravstvenih domov še Splošna bolnica Brežice. Poslovni rezultati zavodov so ugodni, boljši od državnega povprečja dejavnosti pri doseženi bruto dodani vrednosti na zaposlenega, izgubah na zaposlenega in v prihodkih.

Zaposlenost, zaposlovanje, brezposelnost v regiji in v občinah regije - Število delovnih mest (zaposlenih v podjetjih in pri obrtnikih) se je od leta 1988 do leta 1992 zmanjšalo tako v Posavju kot v Sloveniji. Zmanjšanje delovnih mest je v Posavju nekoliko manjše kot v Slove-

niji. Največje zmanjšanje je bilo v gospodarskih podjetjih, malenkostno tudi v zavodih. Pri obrtnikih pa se je število delovnih mest povečalo.

Delež brezposelnih se je v delovno sposobnem prebivalstvu gibal v različnih odstotkih. Do leta 1993 je v Posavju, z izjemo občine Brežice, brezposelnost naraščala počasneje kot v državi. V letu 1993 je v občinah Brežice in Krško dosegla 13% delovno sposobnih prebivalcev in s tem presegla povprečno brezposelnost v državi. V letu 1994 se je nekoliko znižala, vendar je v Posavju ter občinah Krško in Brežice še vedno nadpovprečna in ima posebno v občini Brežice tendenco ponovne hitre rasti. V septembru 1994 je bila v Posavju brezposelnost 15,5% večja kot v državnem povprečju, med posameznimi občinami pa v Krškem 23,6% večja, v Brežicah 22,6% večja in v Sevnici 6,1% manjša kot v povprečju države. Glede na gospodarsko strukturo in rezultate poslovanja podjetij lahko pričakujemo, da se v Posavju brezposelnost še ne bo umirila.

Posavska regija je v Sloveniji že pred desetletji zavzemala predzadnje mesto razvitosti slovenskih regij, saj je leta 1980 dosegla komaj nekaj nad 80% povprečja ugotovljene vrednosti za Slovenijo. Po letu 1980 je za regijo značilen hiter razvoj, veliko hitrejši od slovenskega povprečja, saj je Posavje doseglo leta 1987 osmo mesto razvitosti regij, k čemur je prispevala v veliki meri izgradnja jedrske elektrarne, vendar na razmere v regiji, z izjemo zaposlovanja in energetske oskrbe, ni bistveno vplivala. Za razvoj posavske regije ob koncu 80 let in v začetku devetdesetih let, ko je država doživela drastične ekonomske spremembe, je značilno: izboljševanje izobrazbene strukture zaposlenih; nadpovprečna tehnična opremljenost, zmanjšanje deleža ustvarjenega dohodka in izvozne intenzivnosti; problematična pa so postala bila nekatera industrijska podjetja s slabo perspektivo, v katerih je bilo leta 1990 14% vseh zaposlenih. Predvsem po letu 1990 so strokovnjaki posavsko regijo uvrščali med srednje razvite regije s problematično gospodarsko strukturo in pozitivno ocenjenimi razvojnimi potenciali. Regija je po letu 1991, ko je bila na tretjem mestu po deležu izgub v celotnem prihodku, le-te zmanjšala, vendar so bile v letu 1993 še vedno nad slovenskim povprečjem. V letu 1993 se je močno povečal delež brezposelnih v delovno sposobnem prebivalstvu, ki je zelo visok, saj je bila regija v maju 1994 na drugem mestu med slovenskimi regijami po brezposelnosti. Po ekonomski moči je regija na zadnjem mestu, tako po vplačanih prispevkih, davkih in drugih prihodkih na prebivalca, kot tudi po razporejenih prihodkih javnega sektorja na prebivalca.

Občine posavske regije: Gospodarski razvoj občin regije je bil različen. Od dvainšestdesetih občin v Sloveniji so bile občine Posavja pri ugotavljanju stopenj razvoja, uvrščene na sledeča mesta: Brežice - leta 1980 je bila občina na 11 mestu po nerazvitosti, od leta 1980 do leta 1986 je položaj nekoliko izboljševala, v letu 1987 pa močno poslabšala, saj je pristala kot osma najmanj razvita občina v Sloveniji; Krško - celotno obdobje je občina sodila med gornjo polovico razvitejših občin, stopnja razvitosti pa je bila pogojena z izgradnjo jedrske elektrarne, v letih 1983 in 1984 je bila celo druga najbolj razvita občina v Sloveniji, po teh letih pa med sedmimi najbolj razvitimi občinami, po letu 1990 pa postopno drsi navzdol; Sevnica - do leta 1984 je občina sodila med deset najmanj razvitih občin v Sloveniji, kasneje se je njen položaj izboljševal in v letu 1987 je že dosegla 17. mesto med manj razvitimi in s tem prebila spodnjo četrtino najmanj razvitih občin v Sloveniji. Po klasifikaciji razvitosti občin in razvojne dinamike so občine Posavja razporejene v sledeče skupine: 1) slabše razvite občine v ekspanziji: Sevnica, 2) slabše razvite občine s povprečno razvojno dinamiko: Brežice in 3) povprečno razvite občine v ekspanziji: Krško, kar pa za to občino velja le do leta 1990.

Ekonomska moč posameznih občin po letu 1990, izražena z zmožnostjo plačevanja davkov in prispevkov ter drugimi prihodki javnega sektorja, kaže da so vse posavske občine močno pod republiškim povprečjem, še najmočnejša je občina Krško, občini Sevnica in Brežice pa sta precej na repu ekonomske moči slovenskih občin. Ekonomski položaj Posavja se po letu 1990 še poslabšuje. Med posameznimi občinami Posavja je najslabša situacija v občini Brežice, vse slabša pa tudi v občini Krško.

II. IZHODIŠČA ZA OBLIKOVANJE REGIONALNE STRATEGIJE

1. Uvod

Regija regionalnim planerjem običajno pomeni temeljno pokrajinsko enoto, v kateri se naravni in družbenoekonomski elementi povezujejo na takšen način, da tvorijo organsko povezano celoto. Regionalnemu planiranju najbolj ustreza členitev na funkcijske regije, ker se le-te najbolj približujejo dejanski prostorski organizaciji družbe. Regionalnoplanske regije, določene na podlagi ekonomskih in socialnih razmer in prilagojene dinamiki gospodarskega razvoja, so brez dvoma iz različnih vidikov idealne planske regije. Z vidika racionalnosti je najustreznejše, da se območja planskih regij hkrati ujemajo z območji ostalih upravnih funkcij⁶⁶. Tako planske regije - če odmislimo tudi druge pomembne funkcije - oblikujejo vmesno stopnjo med vzvodi državne in lokalne oblasti, in naj hkrati s svojimi funkcijami "amortizirajo" prepad med komaj zasnovano lokalno samoupravo in državno oblastjo. Vlogo generatorjev razvoja v planskih regijah običajno prevzemajo regionalna središča. To so običajno hkrati tudi tista mesta, ki imajo v okvirih hierarhije centralnih krajev vsaj mezoregionalno raven funkcij in hkrati tudi primerno gravitacijsko zaledje (najmanj 100.000 preb. in več), imajo tudi kompleten spekter javnih funkcij in ustrezno opremo oskrbnih dejavnosti. Ob tem velja opozoriti, da v pogojih tržne ekonomije dobivajo tekmo le tiste zaključene regije in mesta, ki so gospodarsko močna, ki imajo poleg transportne in komunikacijske opreme vsaj še kulturne, arhitektonske in rekreacijske kvalitete. Takšne regije imajo tudi moč in notranjo dinamiko ter so sposobne investirati v svojo prihodnost tudi tako, da iščejo "partnerska mesta". Omenjeni "lokacijski" pogoji v Evropi pridobivajo na pomenu. Prilagajanje evropskim normativom regionalnega, gospodarskega in tehnološkega razvoja, ki izhajajo iz integracijskih procesov v Evropi, bodo nujno vplivala na modifikacijo kriterijev za oblikovanje regionalnoplanskih regij (Ravbar, 1995).

Šestdeseta, sedemdeseta ter prvo polovico osemdesetih let tudi v Posavju, tako kot drugje v Sloveniji, označujeta koncentracija prebivalstva in delovnih mest v mestih ter praznenje podeželja⁶⁷. Regionalni razvoj je sicer v stalni preobrazbi. Zato se tudi politike oz. mehanizmi za reguliranje regionalnega razvoja nenehno spreminjajo. V preteklosti smo posamezna območja med sabo izenačevali npr. z ustanavljanjem industrijskih centrov, ki so tedaj pomenili diferenciacijo v razvojni moči pokrajine (območja ali mesta). To je bil razvojni vzorec gospodarskega in prostorskega razvoja v 70-letih. Zaradi pretežno industrijskega razvoja smo tudi razlikovali prosperirajoča in stagnirajoča območja in znotraj njih razvijajoča se predvsem mesta. Med njimi in okolico je prihajalo do ekonomsko-socialne polarizacije, ki je privedla tudi do drobne segregacije med posameznimi območji tudi v Spodnjem Posavju. S tega vidika je zlasti problematično Bizeljsko, Krško hribovje in podgorjanska naselja. Še nedavno tega so imeli takšni industrijski centri, z njimi pa tudi celotne regije pomembno gospodarsko moč, v njih je bila opazna socialna in prostorska dinamika. Poučen je primer občine Krško s svojim industrijskim razvojem in "energetsko investicijo" v sedemdesetih in osemdesetih letih. Za celotno gravitacijsko zaledje je bila še donedavno značilna stabilna zaposlenost prebivalstva. Tam kjer so industrijska središča, ki so temeljila na "fordističnem" principu proizvodnje iz

⁶⁶ Spodnje Posavje je s tem, ko si nekatere mezoregionalne funkcije delita Brežice in Krško, druge pa opravljata Novo mesto ali Celje (primer: zdravstvo, ~igar usluge uporabljajo prebivalci Krškega v Novem mestu, Sevnice pa v Celju) in celo Ljubljana (npr.: naravna in kulturna dediščina za obino Krško), zelo labilna "prostorska" enota.

⁶⁷ V tem obdobju je politika skladnega regionalnega razvoja v Sloveniji `elela za vsako ceno inducirati difuzijske tokove na pode`lje s pomo~jo razli~nih regionalnopoliti~nih ali "izena~itvenih" mehanizmov. ^eprav so v regionalnem planiranju `e dolgo znane sektorske in prostorske determinante "razvojnih polov", so se tudi v Sloveniji prav kmalu - kljub nespornim uspehom takšne politike - pokazali o~itni odkloni teh konceptov ne le v praksi in na instrumentalni ravni, marve~ tudi v teoretskih in metodoloških koncepcijah..

različnih vzrokov zašla v krizo, opazamo poleg upadanja industrijske proizvodnje (deindustrializacija) tudi deinvesticije v prostorske strukture (podrobnosti glej v: Ravbar, 1995)

2. Možnosti gospodarskega razvoja z izhodišči regionalne razvojne strategije

Kot izhaja iz analitičnega dela, ekonomska moč posavske regije v zadnjem času močno peša, stopnja nezaposlenosti je večja kot v državnem povprečju, rezultati poslovanja obstoječih podjetij so močno pod državnih povprečjem, rast novih podjetij ni izrazita. Pod takšnimi izhodišči je težko napovedovati bodoči razvoj območja, še posebno ob dejstvu, da območju tudi ni potencialne delovne sile, ki bi bila sposobna ustvariti nova razvojna jedra, kot zametke bodočega razvoja.

Pričujoča razmišljanja bodo torej podala pglavitna izhodišča možnega ekonomskega razvoja regije. Vendar možnosti še ne pomenijo tudi željene smeri razvoja, prepričani smo namreč, da bo ekonomski razvoj regije možen šele z načrtnejšim pristopom k razvoju, kar pomeni z ustreznim infrastrukturnim urejanjem območja ter s privabljanjem investitorjev.

V kolikor načrtnejšega pristopa ne bo, lahko pričakujemo le, da bo regija postala koridor velikih javnih transportnih poti (cesta, železnica) in elektroenergetskih objektov in naprav, od katerega pa lokalno prebivalstvo ne bo imelo koristi, kvečjemu z degradacijo kvalitetne kmetijske zemlje, škodo. S tem pa bo ta del južne meje res postal "zelena meja", saj se naselja ob meji izredno hitro praznijo.

Možnosti bodočega razvoja vidimo v obstoječih gospodarskih strukturah **razvoju energetike, turizma, storitvenih obrti, usmerjenega kmetijstva in kvartarnih dejavnosti**. Seveda so tudi možnosti razvoja razvoja naštetih dejavnosti omejene.

Razvoj industrije in gradbeništva: Kot izhaja iz analitičnega dela tega projekta, obstoječa industrija regije ni perspektivna in tudi v bodoče ne pričakujemo bistvenega razvoja novih industrijskih dejavnosti.

Vsaj do leta 2000 bo prioriteta industrijska dejavnost v tekstilni in lesno-predelovalni branži, ki pa bo delila usodo pogojem izvajanja dejavnosti v skladu z beneficijami, ki jih bosta ti dve dejavnosti deležni v Sloveniji. Trenutni položaj ni najbolj obetajoč, posebno za izvoznike, pa tudi dolgoročno obe dejavnosti ne sodita med propulzivne gospodarske panoge. Tovarna celuloze in papirja, ali vsaj kar je od njega ostalo, bo v prihodnosti odvisen od države oziroma od odločitev v kolikšni meri podjetje sanirati. Trenutna situacija za podjetje ni ugodna, pa tudi v bodoče ni moč pričakovati, da bi se sanirali večji del sedanjega podjetja. Ostale panoge industrije so v regiji slabše zastopane. Glede na to, da je v regiji kader kovinsko-predelovalne industrije, je možno, da bodo novi manjši obrati s področja te panoge, vendar tudi panoga kovinsko-predelovalne industrije ne sodi med propulzivne industrijske panoge. S področja propulzivnih panog (kemična industrija, elektronika) v regiji ni dovolj znanja, zato so le manjše verjetnosti, da bi se tovrstne male industrije razvile v Posavju. Možno pa je, da se že izoblikovane tuje tehnologije takoimenovane "umazane" kemične industrije preseli iz razvitih držav v Posavje, v kolikor bo ekonomska nuja pretehlala ekološko osveščenost lokalnega prebivalstva.

Gradbeništvo v regiji sicer ni razvito, vendar ima precej možnosti razvoja, če bodo priložnosti ob gradnji velikih infrastrukturnih objektov dane tudi lokalnemu prebivalstvu, da razvije male specializirane gospodarske enote, ki bi se uspešno pridružile velikim izvajalcem gradbenih del.

Razvoj energetike: Z jedrsko elektrarno je energetski kompleks v regiji že močno prisoten, v naslednjih letih, ob predvideni izgradnji petih hidroelektrarn na Spodnji Savi, za kar so že razpisane koncesije, pa bo še tembolj. Z obstoječimi in z izgradnjo novih energetskih objektov, regija, razen nekaj delovnih mest, praktično ne bo dobila ničesar. Energetski objekti bodo pretežno v državni ali privatnem lastništvu - vendar ne prebivalstva območja. Možno je le, pravzaprav bi bilo pravilno, da bi dobila del vrednosti koncesij kot odškodnino za lokacijo objektov na njenem teritoriju, ki bi jo namenila za gospodarski razvoj območja. Poleg gradnje

hidroenergetskih objektov že poteka zapiranje rudnika Senovo, kjer bo regija po zaprtju izgubila še ekoli 300 delovnih mest. Investicija v elektrarni Brestanica in sicer prehod iz tekočih goriv na plinasta, na gospodarski razvoj in zaposlovanje ne bo vplivala, povzročila pa bo manjše emisijske vplive na okolje.

Razvoj kmetijstva in gozdarstva: Posavska regija ima, kar izhaja tudi iz analitičnega dela tega projekta, po podatkih katastra 44.292 ha kmetijskih površin (48,9% teritorija regije), kar je približno toliko kot Slovenija. Večji delež kmetijske zemlje od skupnih površin ima le občina Brežice, bistveno manj pa občina Sevnica. Struktura rabe zemljišč na območju regije se razlikuje od povprečja Slovenije, nad povprečjem so njivske površine ter površine pod sadovnjaki in vinogradi. Seveda pa ugotovitev ne velja za celoten teritorij regije, saj lahko rečemo, da so strukture rabe zemljišč izrazito ugodne v občini Brežice, sorazmerno ugodne v občini Krško in zelo neugodne v občini Sevnica.

Možnosti razvoja kmetijstva so, poleg naravnih pogojev definirane tudi z lastništvom zemljišč: Ob popisu prebivalstva leta 1991 je bilo ugotovljeno, da je v Posavju še 13,6% kmečkih prebivalcev, kar je precej več od slovenskega povprečja. Največ nad 15% jih je v občini Brežice, kar je razumljivo, saj so v tej občini pogoji kmetovanja ugodni. Najmanj, vendar zelo veliko jih je tudi v občini Sevnica. 10.885 kmečkih gospodarstev (6,95% vseh slovenskih kmečkih gospodarstev) sestavljajo po socialno ekonomskem tipu: 1.303 čisto kmečkih (7% vseh v Sloveniji), 4.128 mešanih (7,15% v Sloveniji) in 5.334 nekmečkih (6,72% v Sloveniji). Kmečko gospodarstvo ima v Posavju 48,6% gospodinjestev, v Sloveniji pa 24,4%. Glede na število gospodinjestev ima največ kmečkih gospodarstev občina Brežice (54% vseh gospodinjestev), sledi občina Krško (45,8%), v občini Sevnica pa ima kmečko gospodarstvo 45% gospodinjestev.

Za kmečka gospodarstva posavske regije je značilno, da imajo v povprečju malo skupne, kmetijske in obdelovalne zemlje (z izjema v občini Sevnica, kjer so posestva vseh zemljišč večja od državnega posestva, površine kmetijske in obdelovalne zemlje pa v njenem povprečju), kar priča o veliki razdrobljenosti. Polnovrednih delovnih moči na gospodarstvih je v državnem povprečju (z izjemo občine Brežice, kjer je pod povprečjem), glav goveje živine pa imajo manj od državnega povprečja v občinah Brežice in Krško, ker je usmeritev njihovega kmetijstva bolj poljedelska in manj živinorejska. Po opremljenosti z dvoosnimi traktorji pa regija in vse občine regije močno odstopajo od državnega povprečja, saj je povprečna opremljenost gospodarstva v Posavju bistveno boljša.

Podatki o kmečkih gospodinjestvih in posestvih zemljišč kažejo, da perspektive razvoja niso najbolj ugodne ob nadaljevanju sedanjih setvenih običajev. Verjetno, vendar zelo počasi, se bo število kmečkih gospodinjestev zniževalo, zemlja pa združevala. Ob sorazmerno hitrih spremembah lahko pričakujemo določene možnosti razvoja zasebnega kmetijstva, predvsem na območjih z boljšimi pogoji kmetovanja. Druga možnost, seveda le na območju Krško-brežiškega polja ob izvirihi tople vode, pa je v načrtnem gojenju kultur na več zasebnih posestvih, ki bi izkoriščale izredno ugodne pogoje gojenja kultur (vrtnarstvo) ter v vinogradniško-sadjarjskih območjih, kjer bi načrtno gojili in predelovali grozdje in sadje, specifično za okoliš.

Kmetijskih podjetij in zaposlenih v teh podjetjih je v Posavju nekoliko več kot v slovenskem povprečju in tudi zmanjšanja števila zaposlenih po letu 1990 ni tolikšno kot v Sloveniji, vendar te razmere niso odraz dobrega poslovanja podjetij. Kazalniki poslovanja podjetij pa kažejo, precej slabše rezultate os državnega povprečja.

Razvoj obstoječih podjetij kmetijstva je močno odvisen od cene, ki jo morajo plačevati za najeto državno zemljo in od razvojnih načrtov. Možnosti razvoja imata predvsem Agraria Brežice in Vino Brežice, ki proizvajata specifične produkte, verjetno pa tudi nekatera druga, ki bi se načrtno in usmerjeno ukvarjala s kmetijsko pridelavo in predelavo. Določene možnosti

razvoja imajo tudi gozdarska podjetja predvsem na območju občin Krško in Sevnica, kjer je zdravega gozdnega potenciala z ugodnimi naravnimi prirastki več.

Razvoj turizma: Regija ima še najboljše pogoje razvoja turizma, ki obstajajo tako v naravnih kot v ustvarjenih danostih ter na nekaterih območjih tudi v tradiciji.

Naravni pogoji: Naravne danosti obravnavanega območja lahko delimo na več delov in sicer: na naravno dediščino, termalne izvire, pogorja in na splošne krajinske in podnebne značilnosti.

I. Naravno dediščino območja, ki je bolj ali manj ustrezno zavarovana in predstavlja določene prednosti v razvoju turizma, lahko delimo v naslednje večje sklope: **1. Reka Krka z zaledjem** - Visok nivo talne vode in česte poplave pogojujejo značilno obliko Krke v spodnjem toku, specifično raste Krakovskega gozda (3.400 ha, zavarovan kot naravni rezervoat - edini pragozd nižinsko polavnega območja v Sloveniji in eden redkih v Evropi) in druge naravne znamenitosti: Kostanjeviška jama ter posamezna drevesa (Cvelbarjev hrast v Malencah pri Kostanjevici, črni oreh pri Malem Borštu in beli gaber v Zaborštu z vodnim izvirom). **2. Gorjanci z zaledjem** - Gorsko pobočje Gorjancev, ki leži na meji s Hrvaško, skriva v osrčju in v zaledju vrsto naravnih znamenitosti, med katerimi so nekatere pomembnejše tudi na območju Posavja. **3. Ostale pomembnejše naravne znamenitosti** kot so gozdni predeli Bohorja in Lisce ter reka Mirna.

II. Termalni izviri so ob prelomnici, ki poteka ob Krki. Tu so kar štiri naravna termalna zdravilišča med njimi tudi Klunove Toplice in Čateške Toplice ter še nekateri drugi izviri termalne vode. Nahajališča termalne vode v **Čateških Toplicah** so dokaj dobro raziskana. Količina termalne vode je ocenjena na 100 l/s s temperaturo 57 - 64 stopinj Celzija. Voda sodi v akrototermalne in hipertermalne in je kemično nizko mineralizirana. Uporabljajo jo v kompleksu Toplic in za ogrevanje. Termalna voda v **Bušeči vasi** je zajeta v manjšem bazenu - Klunove toplice - (10 l/s s temperaturo 27 stopinj Celzija) in jo uporablja le okoliško prebivalstvo za rekreacijske namene. Poleg tega zajetja je na območju še večje število izvirov s temperaturo 20 - 27 stopinj Celzija in s skupno izdatnostjo 30 l/s. **Potencialni vir** - termalna voda pri Kostanjevici izteka na površje v več izvirih v prodnih naplavinah Krke. Z globoko raziskovalno vrtino, je bilo leta 1986 ugotovljeno, da je iz vrtine možno stalno črpati do okoli 45 l/s vode s stalno temperaturo 35,5 stopinj Celzija.

III. Hribovita območja skoraj obkrožajo Posavsko regijo. Večji masiv južno od Krke je gorski masiv **Gorjancev**, ki meji s Hrvaško in sega v Posavje le s svojim vzhodnim delom. Na severu regije se razprostirata dva masiva Zasavskega hribovja in sicer leži na severu krške masiv z najvišjim vrhom **Bohor** (nad 1.000 m) in na severu sevniške občine masiv **Lisca** (malo pod 1000 m nm.). Ostalo obravnavano območje je gričevnoto in zelo razgibano, vendar griči praviloma ne presegajo 600 m nadmorske višine.

IV. Krajinske, podnebne in druge naravne značilnosti - Relief obravnavanega območja je zelo razgiban, kar daje območju posebno krajinsko vrednost, ki se dopolnjuje še s pestrostjo rabe površin in razpršenostjo poselitve: menjavanje gozdnih in kmetijskih površin različnih izrab - njive, zatravljene površine, vinogradi - ter majhnih naselij. Na vsakem pomembnejšem gričku je praviloma tudi cerkev. Posebnost območja je tudi različnost zgradbe tal, ki s svojimi značilnostmi dodatno vpliva na pestrost in atraktivnost območja. Tako kot v reliefu so na območju razlike tudi v klimi.

Gozdni sestoji so strnjeni le po gorskih masivih (Gorjanci, Bohor, Lisca), drugod pa so le večji ali manjši kompleksi gozda. Gozdnatost območja je več kot 50%. Gozdni rastiščni sestoji so različni, vendar se pretežno menjavajo listovci in iglavci.

Za njivske in druge kmetijske površine je značilna visoka stopnja razparceliranosti in menjavanje različnih kultur. Vinogradniških površin je precej; Gradišče, Malkovec, Trška gora, Sremič, Bizeljso so le nekatera od mnogih večjih ali manjših, vendar pomembnejših kompleksov. Večina vinorodnih območij ima izredno slikovite lege, vendar so marsikatera

območja degradirana zaradi neustreznih gradenj vinskih hramov, predvsem pa počitniških hišic.

Celotno območje je bogato z divjadjo in ribjim življem. V strnjениh gozdovih domujejo divji prašič, medved. V ostalih gozdovih pa so bogata lovišča srnjadi, jelenjadi, divjega prašiča ter nizke divjadi, medved se pojavlja bolj kot prehodna divjad.

Ribji živelj je V Posavju izdaten predvsem v Krki in Mirni, nekoliko manj pa tudi v drugih rekah. V Krki žive mnoge plemenite ribe, zlasti postrvi, sulci, kleni, ščuke in somi. V zgornjem toku Mirne so potočne in ameriške postrvi, kleni, podusti; v srednjem toku pa tudi ščuke. Ribji živelj je tudi v drugih manjših rekah in potokih.

Ustvarjeni pogoji: I. Kulturna dediščina - Kulturna dediščina območja sodi v tako imenovane ustvarjene pogoje razvoja turizma. Območje je sorazmerno bogato s kulturno dediščino, saj se na ozemlju nahajajo arheološki ostanki preteklih naselitev, ostanki srednjega veka in novejše zgodovine. **1. Arheološka dediščina** - Številna odkritja pričajo, da se je življenje v Posavju pričelo zelo zgodaj, že v dobi neolita. Največji gospodarski in kulturni razcvet je območje doseglo v halštatskem času sredi prvega tisočletja pred našim štetjem. Pomembna stopnja razvoja je sledila tudi v antičnem času Slovenci so se tod naselili že zelo zgodaj, saj nekatera odkritja govore o poselitvi že v 6. stoletju. Izkopanine so v muzejih, v veliko primerih izven posavske regije ali celo izven Slovenije. **2. Gradovi** - O življenju v srednjem veku pričajo številni gradovi, ki so žal v večini primerov v razvalinah, vendar bi bilo vsaj nekatere ekonomsko smiselno obnoviti in jih vključiti v turistično ponudbo ali pa vsaj ustrezno zaščititi, urediti poti in jih prezentirati kot ostanke zgodovine. V Posavju so bili pomembni naslednji gradovi: brežiški grad, grad Mokrice, grad Pišce, Bizeljski grad, grad Brestanica, grad Kostanjevica, cistercianski samostan 1 km oddaljen od Kostanjevice, Grad Trun na Trški gori, sevniški grad. **3. Spomeniki in spominska obeležja** - Celotno območje je posejano s spomeniki in spominskimi obeležji znamenitih Slovencev, ki so bili rojeni, ali so delovali na območju regije ali pa so bili neslovenci in so zaslužni za razvoj tega območja. Najštevilnejši pa so spomeniki in spominska obeležja, ki izhajajo iz druge svetovne vojne. **4. Sakralni spomeniki** - Na teritoriju Posavja je veliko cerkva, med katerimi jih je precej z veliko zgodovinsko in kulturno vrednostjo, med katerimi verjetno prednjačita Miklavževa cerkev v Kostanjevici s freskami Gorjupa in cerkev v okviru Cistercianskega samostana v Kostanjevici.

II. Kulturne znamenitosti in ponudba - Med drugimi zanimivostmi in kulturno ponudbo naj na prvem mestu omenimo **muzeje in galerije**, ki so v: Kostanjevici (Lamutov likovni salon, lapidarij Cistercijanskega samostana, "Forma viva", vinarski muzej) Krško (likovna galerija, atelje Vladimirja Štovička v Leskovcu, muzej v gradu Brestanica), Brežice (Posavski muzej) in drugod. **Mesto Kostanjevica** ima z bližnjo oklico izredno bogato kulturno dediščino, saj ga dokumenti omenjajo že leta 1091, kot mesto pa leta 1252. Kot središče velikega Spanheimskega gospostva je imelo razvito trgovino in razne pravice, nekaj časa celo kovnico denarja. Kot celota je danes kulturni spomenik I. kategorije.

III. Kraji, ki že imajo zametke turističnih kapacitet - Obstoječe turistične kapacitete so, z izjemo Čateških Toplic, zelo skromne in namenjene pretežno lokalnemu prebivalstvu in eventualnim obiskovalcem. Ta ugotovitev posebej velja predvsem za nočitvene kapacitete, delno pa tudi za ustrezne gostinske in druge kapacitete spremljalnih dejavnosti (trgovino, obrtne storitve, športne in rekreacijske objekte, objekte kulture in zdravstva, ipd).

Možnosti razvoja turizma: Celotno Posavje ima ugodne možnosti razvoja turizma zaradi naravnih lepot, blage klime, gobate naravne in kulturne dediščine, možnosti raznolike turistične ponudbe in sorazmerne ekološke čistosti.

Potencialne oblike turizma, ki bi jih na območju regije lahko razvili, so zlasti: 1) **Zdraviliški turizem**, ki ima v Posavju že tradicijo (Čateške in Kljunove Toplice) in še neizkoriščene potencialne v izviri termalne vode ter urejenosti turističnih naselij, ki bi jih z ustreznimi ureditvami in vlaganji lahko usposobili tudi za najzahtevnejše goste. 2) **Obvodni turizem** ima

večje možnosti razvoja ob rekah Krka, Sava in Mirna ter drugih manjših rekah in jezerih kot možnosti razvoja naravnih kopališč, turističnega ribolova in za gojenje vodnih in obvodnih športov. Pogoji za čolnarjenje in veslanje so predvsem na reki Krki, vendar tovrstna atraktivnost še ni zaživela. 3) Lovni turizem ima velike možnosti razvoja na celotnem območju, saj je območje bogato z raznovrstno divjadjo. Število male divjadi je pred leti sicer močno upadlo, vendar se stanje postopno sanira. Visoke divjadi (srnjad, jelenjad, divji prašič) je precej in je bil dosednji odstrel za potrebe naravnega ravnotežja celo prenizek. 4) Gorski turizem omogoča izletniško rekreativen turizem skozi celo leto, saj obstajajo planinske kočje, planinske markirane poti in Evropska peš pot E 7. Gorstva (Bohor, Lisca) lahko nudijo zimsko športno ponudbo, vendar v manjšem obsegu, zaradi majhnega števila dni s snegom. Manjši ali večji griči, posebno tisti z dobrim razgledom, pa so pomembni za izletniško-rekreativni turizem. 5) Jamarstvo, raziskovalni in bio turizem ima na celotnem območju, spričo velikega števila jam, naravnih rezervatov in drugih naravnih danosti, velike možnosti razvoja tudi v prvi fazi turističnega razvoja, saj ne zahteva toliko superstrukture in infrastrukture kot druge oblike turizma. 6) Kmečki turizem ima veliko različnih oblik od tako imenovanih kmetij odprtih vrat, klasičnega kmečkega turizma in turizma ob vinskih cestah. Drugje v svetu ima ta oblika predvsem individualnega in družinskega turizma že daljšo tradicijo, pri nas pa spričo velikega števila manjših, višje ležečih naselij in obširnejših predelov z vinogradi možnosti za razvoj kmečkega turizma in za popularizacijo turizma ob urejenih vinskih cestah, kjer so že v obstoječih zidanicah in počitniških naseljih ustrezne gostinske in nočitvene kapacitete. Kmečkega turizma v Posavju praktično še ni, oziroma so za tovrstno ponudbo usposobljene le posamezne kmetije. Zametki turistične ponudbe so ob vinski cesti Šmarjeta - Sevnica (preko Tržišča, Malkovca in Vrha). Zelo ugodne možnosti organiziranja vinske ceste pa so tudi v Sremiškem vinorodnem okolišu. 7) Tranzitni turizem ima možnosti razvoja ob prometnicah, med katerimi je najpomembnejša avtomobilska cesta Ljubljana - Bregana (Zagreb v državi Hrvaški). 8) Z naštevanjem nismo izkoristili vseh možnih oblik zvrsti turizma, ki imajo možnosti razvoja na obravnavanem območju.

Za razvoj turizma posebej zanimiva območja - Celotno območje je, z izjemo manjših predelov industrijskih con in težje dostopnih, turistično manj zanimivih manjših območij, zelo primerno za razvoj turizma. V pričujoči točki bomo podali osnovne argumente posameznih območij, ki so še posebej turistično zanimiva in nudijo več različnih možnosti turizma.

1. Kostanjevica z Gorjanci - Glede na naravne danosti, kulturno-zgodovinske znamenitosti ter ugodne raziskave geotermalne vode pri Kostanjevici so podane vse možnosti kompleksnega razvoja turizma na tem območju: zdravi-liškega, športno-rekreacijskega ob reki Krki in gozdovih Gorjancev, jamarskega, raziskovalnega, tranzitnega, lovnega in ribolovnega, ipd. Turistične dejavnosti se, spričo številnih pogojev, lahko izvajajo celoletno. Mestu in okolici primanjkuje predvsem ustreznih nočitvenih, gostinskih in drugih spremljajočih dejavnosti.

2. Krško z okolico - Krško z okolico ima možnosti razvoja izletniškega, poslovnega in tranzitnega turizma, delno pa tudi stacionarnega, z izkoriščanjem obvodnene lege, sremiških vinorodnih gorc ter športno-rekreativnih zmogljivosti, ki so delno že razvite.

3. Brestanica in Senovo z Bohorjem - V Brestanici so možnosti razvoja stacionarnega in izletniškega turizma. Med zanimivostmi so na prvem mestu znani ribniki v Mačkovcih, ki ležijo v neokrnjeni naravi in nudijo možnosti rekreacije v naravi (veslanje, ribolov, sprehodi, itd.) in razvoja kmečkega turizma. V Senovem so pogoji razvoja stacionarnega, tranzitnega in izletniškega turizma, spričo relativne bližine Bohorja, kjer so urejene planinske poti in možnosti zimsko-športnih aktivnosti ter bližine spominskega parka Trebča.

4. Čateške Toplice - Pomembnost območja Čateških Toplic ni potrebno posebej predstavljati, ker že sedaj predstavljajo jedro turistične ponudbe Posavja. Obstoječo turistično ponudbo območja bi kazalo le ustrezno urediti in specializirati, glede na zahtevnost gostov, ter v turistično ponudbo vključiti še ponudbo gradu Mokrice, delno (predvsem kulturno in športno)

ponudbo naselja Brežice ter posamično ponudbo počitniških kapacitet (vključno s počitniškimi hišicami okoliških krajev).

5. Bizeljsko - Območje Bizeljskega turistično ni razvito, vendar nudi izredno ugodne pogoje razvoja predvsem kmečkega in rekreativnega turizma. Turistične nočitvene kapacitete se lahko z minimalnimi finančnimi sredstvi uredijo v stanovanjskih hišah kot v počitniških objektih, ki jih je precej.

6. Lisca - Pogorje Lisca predstavlja rekreacijski center sevniške občine in je opremljeno z napravami za zimske in letne športe, poleg tega pa je tudi znano postajališče planinske poti. Z osrednjim planinskim domom, ki ima tudi nočitvene kapacitete, lahko predstavlja jedro turistične ponudbe rekreativne narave.

7. Sevnica z okoliškimi naselji ter naselji pod Lisco in ob vinski cesti - Kapacitete turizma v Sevnici sicer niso ustrezne za razvoj turizma, lahko pa z izboljšavami in osrednjo organizacijsko službo služijo povezovanju turistične ponudbe v naselju ter v atraktivnih vaseh pod Lisco in ob vinski poti (Malkovec), kjer so možnosti razvoja predvsem kmečkega turizma.

Možnosti razvoja ostalih dejavnosti: Razvoj ostalih terciarnih dejavnosti je močno odvisen od odprtja državne meje in razvoja turizma (trgovina, storitve prebivalstvu in gospodinjstvom) ter od vključevanja možnosti lokalnih faktorjev v velike infrastrukturne objekte (promet, poslovne storitve) in od dokončne opredelitve namembnosti letališča Cerklje. Samo za potrebe lokalnega prebivalstva se tovrstne dejavnosti ne morejo razviti.

Odprtje in oprema državne meje: V novih razmerah so lahko za razvoj mesta Brežice in razvoj celotnega teritorija sedanje občine Brežice in Posavja odpro razvojne prednosti tudi v trgovini, storitvah in prometu (logistiki); kar je povsem razumljivo tudi ob primerjavah razvoja sosednih držav (npr. razvoj trgovine v Trstu, Gorici v Italiji, razvoj trgovine na avstrijski Koroški) in nenazadnje tudi razvoj Nove Gorice pri nas. Vsaka meja nudi določene slabosti, pa tudi prednosti v razvoju zaradi ekonomskih razlik med dvema državama, kar izkorišča predvsem lokalno prebivalstvo (pa tudi podjetja) za transfere blaga in dobrin.

Posavska regija, občina Brežice in s tem tudi mesto Brežice lahko z ustrezno mejo s sosednjo državo Hrvaško pridobi nove razvojne potenciale, ki jih lahko sumiramo v sledeče točke:

1. Z mejnim preходом Obrežje, ki je tudi največji mejni prehod s sosednjo državo, so dane izredno ugodne možnosti razvoja podjetništva, transporta in logistike ter državnih storitev (npr. carinarnica).

2. Mesto Brežice pa tudi Posavje je v neposredni bližini hrvaške prestolnice, z velikimi oskrbnimi potrebami prebivalstva. Spričo različnega gospodarskega položaja obeh držav lahko prebivalstvo Zagreba zadovoljuje del potreb (predvsem po občasnih nakupih in storitvah) tudi v Sloveniji in mestu in občini Brežice ter celotnemu Posavju, če sebo mesto razvijalo v skladu s povpraševanjem poten cialnih kupcev tudi iz sosednje države. Efekti tovrstnega razvoja so lahko lokalni (hiter gospodarski razvoj mesta Brežice in okolice) in tudi državni s finančnimi prilivi, za kar bi morala biti zainteresirana tudi država.

3. Ugodne možnosti razvoja turizma so z mejo postale še ugodnejše. Zdravilišče Čateške Toplice, grad Mokrice ter druge izletniške točke v občini je že v preteklosti obiskovalo veliko Zagrebčanov, v prihodnosti pa jih lahko pričakujemo še več. Veliko Zagrebčanov je na tem teritoriju gradilo celo prava "weekend" naselja. Posebno v nekaterih "weekend" naseljih je že več kot tretjina ozemlja v lasti prebivalcev neslovenske narodnosti (podatke hrani Zavod za prostorsko načrtovanje Brežice).

2. Graditev velikih infrastrukturnih objektov: Graditev velikih infrastrukturnih objektov (hitre železnice in avtomobilske ceste, lahko povzroči razvoj predvsem dejavnosti prometa (cestnega in železniškega), v kolikor bo predviden večji pretovor na ozemlju regije. Če tega pretovora ne bo, bodo infrastrukturni objekti za regijo ekonomsko gledano, slaba naložba, ki ji bo pobrala precej kvalitetnih kmetijskih zemljišč.

Ob gradnji velikih objektov se v Posavju lahko razvijejo tudi poslovne storitve, če bo država dovolila, da del projektov del izvedejo tudi lokalne institucije.

3. Opredelitev namembnosti letališča Cerklje: Promet v Posavju se lahko hitro poveča tudi ob ustrezni opredelitvi namembnosti letališča Cerklje. Nekdanje vojaško letališče z vso infrastrukturo (na površini 500 ha) trenutno ne služi svojemu namenu in propada. Namembnost letališča je lahko predvsem civilna, z namembnostjo tovornemu prometu za državo in (mogoče tudi za sosednjo državo). Če bi do tega prišlo, se dejavnost prometa v Posavju močno poveča z letališkim prometom, pretovarjanjem in razvozom po cestah.

Razvoj kvartarnih dejavnosti je v veliki meri odvisen od bodoče upravne in samoupravne organiziranosti države. V primeru centraliziranosti državne uprave ter javnih podjetij na področju kvartarnih dejavnosti, lahko regija pričakuje le nazadovanje.

Poleg upravne ureditve je razvoj kvartarnih dejavnosti odvisen tudi od razvoja drugih gospodarskih dejavnosti - predvsem turizma. Lokalno prebivalstvo namreč tudi v bodoče, vsaj glede na demografske trende, ne bo povečevalo povpraševanja po tovrstnih storitvah; povpraševanje (predvsem po storitvah kulture, športa in zdravstva) pa se lahko hitro poveča ob povečanem številu turistov in izletnikov.

3. 1. Izhodišča regionalne strategije gospodarskega razvoja

Kot izhaja iz predhodne točke ima Posavje določene možnosti gospodarskega razvoja, vendar so opredeljene možnosti izražene še v pogojni obliki, kar pomeni, da bi morali razrešiti še kopico odprtih vprašanj, ki so predvsem v:

1. Ureditvi državne meje s sosednjo Hrvaško: Ureditev ustreznih odnosov, meje ter režimov ob državni meji bo omogočilo normalen pretok blaga in tovara in ustrezne povezave obeh držav preko lokalnega prebivalstva. Takšna ureditev bi omogočila Posavju razvoj vseh storitvenih dejavnosti. Ob vstrajanju pri zaprtosti meje oziroma pri zeleni meji, lahko pričakujemo zgolj pollegalno (neregistrirano) trgovino na obeh straneh meje.

2. Organizaciji državne uprave in lokalne samouprave: Z ustrezno regijsko razporeditvijo upravnih enot po celotnem teritoriju države lahko pričakujemo tudi hitrejši razvoj Posavja. Pomemben faktor pri gospodarskem razvoju bo tudi nova lokalna samouprava, njene pristojnosti ter finančne možnosti. V primeru centralizacije države in majhnih pristojnosti in finančnih možnosti lokalne samouprave lahko pričakujemo počasnejši razvoj območja, ki bo zgolj stihijski, pač odvisen od iznajdljivosti lokalnega prebivalstva.

3. Odnosu države do regionalnega razvoja oziroma razvoja ob južni meji: Posavje potrebuje določene ukrepe pospešenega gospodarskega razvoja ter določene racionalne odločitve pri posegih na kmetijska zemljišča.

Glede na materialne možnosti ter podjetniške in kadrovske sposobnosti lokalnega prebivalstva ni možno pričakovati hitrejšega razvoja območja regije. Hitrejši gospodarski razvoj je možen le ob načrtnem razvijanju gospodarskih jeder, ki so šele pogoj samorazvoju območja. Jedra se lahko ustvarijo le ob državni podpori in dodatnemu izobraževanju lokalnega prebivalstva.

Za razvoj nekaterih dejavnosti (predvsem turizem in trgovina) območje Posavja potrebuje tudi ustrezno infrastrukturo. Ker pa ima ugodno kmetijsko zemljo so posegi na kmetijska zemljišča praktično prepovedani (razen za velike državne projekte). Spričo tega bo potrebno v določenih primerih sprejeti tudi kompromise v prioritetenosti gospodarskih dejavnosti. Kljub ugodnih pogojev kmetovanja (v južnem delu občine Brežice, na krškem polju so predvsem zemljišča ugodne kategorije) ostale dejavnosti (promet, turizem, trgovina, podjetništvo) nudijo večje multiplikativne učinke, zato se ekonomska računica pri strogem ščitenju kmetijskih zemljišč pred posegi v prostor ne izide.

4. Hitrosti izvajanja velikih posegov: Razvoj regije je odvisen tudi od hitrosti opredelitev in dejanskih izvajanj velikih projektov. V kolikor bomo le "čuvali" koridorje oziroma lokacije za

velike projekte pred drugimi namembnostmi, je lahko gospodarski razvoj regije odmaknjen in pozabljen, čeprav bo gospodarstvo Slovenije šlo svojo pot.

3. Pogoji za oblikovanje regionalne razvojne strategije - slovenske razsežnosti regionalnega razvoja Spodnjega Posavja

Republika Slovenija že približno četrto stoletje sistematično usmerja svoj "regionalni razvoj". Do leta 1990 je bil dan poudarek gospodarsko manj razvitim območjem, po letu 1990 pa geografsko zaokroženim in demografsko ogroženim območjem. Na svojstven način je ta "zakonska" sprememba celo korak nazaj v spodbujanju regionalnega razvoja, saj v devetdesetih letih poznamo le en tip "problemskih" območij. To so "le" demografsko ogrožena območja, ki so po pravilu pretežno podeželska in z nadpovprečno visokim deležem kmečkega prebivalstva. O celovitem urejanju strukturno zaostalih (pod katerim si predstavljamo predvsem ekonomsko šibka in socialno nestabilna območja) - neuravnoveženih in obmejnih območij v vladnih službah očitno doslej ni bilo ustrezne pripravljenosti. Nasploh primanjkuje skupnih izhodišč pri oblikovanju sektorskih politik in zlasti koordinacije med različnimi vladnimi resorji. Pomanjkljivosti sicer poskušata odpraviti novooblikovani zakon⁶⁸ o spodbujanju regionalnega razvoja in delovna gradiva Strategije gospodarskega razvoja Slovenije⁶⁹. Oba dokumenta naj bi bila prilagojena regionalni politiki devetdesetih let v Evropski Uniji, ki je zasnovana na načelih endogenega in uravnoveženega razvoja ter na povezovanju v različne poslovne in organizacijske mreže (networks). To pa hkrati pomeni, da je bil dosednji - tradicionalni instrumentarij regionalne politike nezadosten in premalo učinkovit. Poglavitni namen regionalne politike naj bi bil v zmanjševanju tehnoloških in organizacijskih zaostankov posameznih geografsko zaključenih območij za razvitejšimi območji. Poglavitni namen "nove" regionalne politike je tudi v povečevanju sposobnosti teh problemskih območij za osvajanjem novih proizvodenj, postopkov in programov. Inovacijsko in podjetniško usmerjena regionalna politika podpira ustanavljanje novih podjetij in novih proizvodenj ter specifičnih znanj, obenem pa pomaga tudi obstoječim predvsem z zagotavljanjem boljše infrastrukture in kvalitetnih poslovnih storitev. Zato nova regionalna politika prenaša težišče spodbud in vlaganj v izobraževanje in usposabljanje za delo, vlaganja v raziskave in razvoj, ponudbo poslovnih storitev, pomoč pri vključevanju v medregionalno (in mednarodno sodelovanje) ter na vlaganja v infrastrukturo (zlasti transport in komunikacije). Močno se povezuje tudi z industrijsko in socialno politiko. Ta politika je tudi tržno usmerjena in temelji na ekonomski uspešnosti, zato je selektivna. Običajno se osredotoča na tista podjetja in programe, ki igrajo ključno vlogo pri spodbujanju inovativnega in tržnega obnašanja v razvojno problematičnem in pogosto tudi zelo konzervativnem lokalnem okolju. Poglavitni cilj takšne regionalne politike je tudi v celovitosti njenih programov.

Vsled nedorečenosti regionalne politike v R Sloveniji je kakršnokoli oblikovanje regionalne politike neke regije - torej tudi Spodnjeposavske - lahko zgolj hipotetično. *Če je globalni cilj dolgoročnega prostorskega razvoja Slovenije prostorska homogenizacija državnega teritorija in dobra vertikalna in horizontalna prometna povezanost in dostopnost, potem je za dosego tega cilja nujno definiranje primarnih in sekundarnih razvojnih osi. Za prostorsko planiranje prinaša načrtovanje in izgradnja sodobne prometne mreže nove še nepojasnjene izzive.* Hkrati pa je tudi zelo aktualen povod, da se opozori na spremenjene aspekte v koncepciji regionalnega planiranja. *Slovenija je odstopila od koncepcije izgradnje "slovenskega prometnega križa" in forsirano dograjuje prometno infrastrukturo v smeri zahod - vzhod, hkrati pa ne "reagira" z "dokumentom" o ciljeh in nalogah oz. politiki*

⁶⁸ Poročevalc, julij 1994

⁶⁹ Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, Zavod za makroekonomske analize, str.: 70 - 71, oktober 1994.

regionalnega razvoja, ki bi ovrednotil tudi socialnoekonomske in prostorske posledice takšnih odločitev. Spodnjeposavska regija je v tem pogledu izrazito prizadeta.

Prav zato se kot samostojna država nahaja pred izjemno zahtevno in daljnosežno izbiro primernega koncepta regionalnega razvoja in na tej podlagi temelječe prostorske politike. Le-ta je v Evropski skupnosti identična, kajti regionalno planiranje je zgolj prostorski izraz gospodarske, socialne, kulturne, in ekološke politike. Prilagajanje evropskim normativom gospodarskega in tehnološkega razvoja bo nujno vplivalo tudi na modifikacijo regionalnega razvoja Slovenije. Slovenija potrebuje celovito in v (Srednjo) Evropo naravnano strategijo regionalnega razvoja, potrebuje tudi ekonomsko uspešna mesta kot žarišča in generatorje razvoja za širšo okolico. Potrebuje tudi informacije in se na tej podlagi dejavno, z analitičnimi instrumenti vključuje v prostorsko politiko nove Evrope. Prav zato je za skladen regionalni razvoj Slovenije najpomembnejše oblikovanje pokrajinske identitete, ki naj temelji na mreži policentrično zasnovanih mestnih regij s funkcijsko in kooperativno povezanim podeželjem. Na takšen način oblikovana "razvojna žarišča" bodo tudi podeželskim, hribovitim in kraškimi območjem zagotavljala sinergetske razvojne možnosti vsekakor bolj uravnoveženega razvoja kot ga je doslej "zagotavljala" politika pospeševanja demografsko ogroženih območij⁷⁰. V zadnjem času veliko govore o "sustainable development", izrazu, ki na eni strani pomeni samonosilni razvoj območja - v pomenu izrabe endogenih potencialov. Na drugi strani pa uravnovežen razvoj pomeni decentralizacijo regionalnega razvoja in odgovornost do sonaravnega gospodarjenja. Poglavitna naloga regionalne politike depresivnih območij bi morala prispevati k "miselnemu" preobratu. "Periferno", "podeželsko" oz. "agrarno" ne bi več smelo avtomatsko pomeniti nekaj strukturno šibkega. Prav tako kot centralna lega v sodobnem svetu več ne garantira vsesplošnega regionalnogospodarskega uspeha.

4. Regionalni razvoj in aspekti vrednotenja razvojnih potencialov

Ko opredeljujemo značilnosti delitve Slovenije po regionalni pripadnosti in vse številčnejša regionalistična gibanja, ki so se tudi ob razpravah o oblikovanju nove lokalne samouprave ali regionalni ravni često pojavljala, se moramo zavedati, da Slovenija že zato, ker je sestavljena iz delov štirih velikih evropskih pokrajinskih enot: iz mediteranskega, alpskega, panonskega in dinarskokraškega, sama po sebi "Evropa v malem". V teh pokrajinskih okvirih so se v zadnjih desetletjih odvijali tudi vsi procesi družbenoekonomske preobrazbe iz agrarne v neagrarno družbo. Pri ugotavljanju regionalne pripadnosti prebivalstva Slovenije posameznim enotam tudi ne moremo mimo dejstva, da so današnja regionalistična gibanja vsaj do določene mere še vedno odraz notranje delitve današnjega državnega teritorija iz časov Avstro-Ogrske. To pomeni, da je Slovenija, čeprav majhna država, notranje regionalno močno razslojena, kar terja še posebej subtilno posvečanje pozornosti prebivalstvu posameznih območij, kakor tudi prebivalstvu države kot celote. V teh okvirih tudi Klemenčič opozarja na aktualen pojav regionalizmov, ki z dvigom ekonomske ravni prebivalstva dobivajo nove vzgibe. Pri tem gre po njegovem za poudarjanje potreb po večji avtonomiji nekaterih enot v procesu stalnega spreminjanja geografskega okolja, in sicer od manj razvite agrarne, preko višje razvite industrijske pa vse do postindustrijske informacijske družbe. Tem procesom so še prav posebej podvržena obmejna območja. Ne glede na to, ali gre za visoko razvita območja ob JZ meji, ali za nerazvita območja ob na novo oblikovani slovensko-hrvaški meji. Socialno-ekonomske in prostorske posledice sodobnih političnih odločitev na primeru Spodnjeposavske regije doslej še niso ustrezno proučene.

⁷⁰ Klasične politike regionalnega razvoja so težje predvsem k zagotavljanju 'ivljenjskih in delovnih pogojev'. Zato je država investirala predvsem v prometno in komunalno infrastrukturo.

Naša nadaljnja razmišljanja o regionalizmi temelje na možnem scenariju regionalnega razvoja pri nas, katerega gospodarski razvoj bo pri odprtih mejah poleg večje konkurenčnosti med regijami in mesti kot generatorji razvoja, sprožal povečani prosti pretok blaga, kapitala in storitev tudi povečano mobilnost prebivalstva in internacionalizacijo nasploh. Predpostavke temelje na izkušnjah razvitega sveta. Pri čemer pa vendarle velja opozoriti, da gre v proučevanem primeru vendarle za populacijo, ki živi na majhnem delu zemlje, zato pa ob pomembnem infrastrukturnem in energetskem koridorju in šteje dobrih 70.000 prebivalcev.

LOKACIJSKI FAKTORJI IN POGOJI ZA USPEŠNO OBLIKOVANJE EKONOMSKO USPEŠNIH DEJAVNOSTI

<i>lokacijski faktorji</i>	<i>lokacijski pogoji</i>
Prometne povezave	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge potrebujejo bližino letališča z dobrimi nacionalnimi in mednarodnimi letalskimi povezavami potnikov in tovornega prometa; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost središčem z že izgrajenim omrežjem (predvsem) hitrih cest;
Delovna sila in "prijaznost" ("amenities")	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge pritegnejo kraji z nižjimi stroški, neznatno stopnjo družbene organiziranosti in visoko stopnjo brezposelnosti; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo naselja s prijazno klimo in pokrajinsko mikavnostjo ("natural amenities"); • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost krajem z atraktivnimi bivalnimi pogoji pred tistimi s ceneni bivalnimi pogoji; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo kraji z atraktivno kulturno ponudbo kot tudi z uspešnim šolskim sistemom in možnostmi nadaljnega izobraževanja ("cultural amenities")
Znanstveno-raziskovalna dejavnost	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost krajem z znanstveno-raziskovalno tradicijo in sodobno opremo; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge pritegnejo univerzitetna središča (posebej na naravoslovnem, matematičnem in tehničnih področjih);
Naklonjenost poslovnim dejavnostim ("Business climate")	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost krajem s koncentracijo visokokvalificiranih strokovnjakov obstoječih podjetij z visoko tehnologijo ali na univerzah; • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost tistim centrom čigar tamkajšnje znanstvenosti so "sposobne tveganja" ("venture capital"); • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost tistim krajem, ki imajo majhen delež industrijskih podjetij, ki močno onesnažujejo okoje in ki so se odzvale klicu po okolju prijazni proizvodnji; • Dejavnosti visoke tehnologije privlačijo kraji z bogato ponudbo specializiranih "business services" in so sposobni še naprej "predelovati" proizvode visoke tehnologije;
Prebivalstvena struktura	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost krajem, ki že dal časa izkazujejo živahen in stabilen prebivalstveni razvoj; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo kraji s prevladujočo srednjo stanovsko strukturo in neprestanim izboljševanjem te strukture.

Ko poskušamo oceniti ekonomskogeografske potenciale Spodnjega Posavja in ugotavljamo razvojne trende, hkrati tudi ugotavljamo, da klasični lokacijski razvojni dejavniki regionalnega razvoja ne dajejo več željenih rezultatov. Zato potrebujemo nove prijeme in strategijo. Pri oblikovanju razvojnih možnosti Spodnjega Posavja bomo razen nekaterih klasičnih (antropogenih) lokacijskih dejavnikov razvoja, kot so npr. delovni potenciali, (ne)ustrezna infrastruktura, ipd., kot pomembne pospeševalne razvojne faktorje ovrednotiti:

- spoznavanje lastnih regionalnih virov - endogenih faktorjev razvoja in naravno-ekoloških potencialov
- zgoštevna območja z dinamičnim populacijskim in industrijskim razvojem ter pomembnim deležem uslužnostnih dejavnosti (nad) regionalnega pomena;
- obseg (mednarodnega) kapitala,
- možnosti oblikovanja modernih središč znanstvenega in tehnološkega razvoja,
- tista industrijska središča (podjetja) z izvozno naravnanim spektrom proizvodov,
- središča vzdolž pomembnih prometnih koridorjev s specializiranimi distribucijskimi površinami;

- atraktivna podeželska območja, čigar pomen raste, v zaledju zgostitvenih območij z dinamičnim razvojem;

Izhodišče oblikovanja razvojne strategije Spodnjega Posavja zato temelji na oblikovanju, proučitvi, vrednotenju in konkretizaciji gornjih razvojnih faktorjev. Pri tem smo izhajali iz potencialov temeljnih naravno-pokrajinskih enot, ki oblikujejo Spodnje Posavje (to sta v prvi vrsti dolina velike reke, ki se odpira v subpanonsko nižino in njuni prehodi iz gričevja v predalpsko hribovje) ter iz posledic in primerjalnih prednosti, ki je Spodnje Posavje zateklo kot obmejno regijo na zahodnem obrobju metropolitanske zagrebške regije.

Poleg gornjih sedmih lokacijskih faktorjev smo upoštevali še komunikacijske, demografske, znanstveno-tehnične in "poslovo-finančne" kazalce. Spodnji prikaz je eden prvih poskusov opredelitve lokacijskih faktorjev za dejavnosti, ki spodbujajo regionalni razvoj pri nas.

Analiza gornjih faktorjev nas opozarja, da so v Spodnjem Posavju omejene možnosti oblikovanja modernih središč tehnološkega razvoja saj regija nima močnih urbanih centrov z dinamičnim populacijskim in industrijskim razvojem ter pomembnim deležem uslužnostnih dejavnosti (nad)regionalnega pomena; leži le ob pomembnih prometnih poteh - vendar z nedograjeno prometno infrastrukturo⁷¹.

O **razvojnih potencialih** je bilo doslej že veliko razprav. Brez dvoma so le-ti najvišji v osrednji Sloveniji oz. Ljubljani. Odtod pa se postopno, toda diferencirano znižujejo proti robnim delom države. Za potrebe izdelave pričujočih izhodišč regionalnega razvoja in oblikovanja možnih smeri razvoja na Spodnjem Posavju smo kot faktorje, ki sooblikujejo te razvojne potenciale in istočasno omogočajo merjenje regionalnih disparitet, izbrali **demografske in zaposlitvene razmere, gospodarsko moč in njeno strukturo, infrastrukturne razmere ter izobrazbeno raven prebivalstva**. Demografske razmere ugotavljamo z rastjo ali upadanjem prebivalstva v zadnjem desetletju, zaposlitvene z deležem brezposelnih, gospodarsko moč z narodnim dohodkom na prebivalca, njeno strukturo pa z deležem ustvarjenega dohodka v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Pri ugotavljanju infrastrukturnih razmer smo uporabili analizo razmerij med poselitvijo in oskrbljenostjo območij z gospodarsko makroinfrastrukturo. Stopnja izobrazbene ravni, ki jo določa delež aktivnega prebivalstva z najmanj višjo stopnjo šolske izobrazbe, omogoča razumeti kvalifikacijsko in posredno še "inovacijsko" raven gospodarskega razvoja. Izbor gornjih indikatorjev po našem mnenju omogoča solidno prostorsko diferenciacijo razvojnih potencialov R Slovenije. Ob izboru smo se naslonili na tiste kazalce, ki izražajo regionalno-geografske sestavine temeljnih funkcij človekovega delovanja. Razvojne potenciale smo glede na odstopanje od državnih povprečkov razvrstili v pet skupin in sicer: *visoko nadpovprečne, nadpovprečne, povprečne, podpovprečne in visoko nadpovprečne*.

Analiza je pokazala, da sta občini **Brežice in Krško** razvrščeni v skupino občin s **podpovprečnimi** razvojnimi potenciali, sevniška pa celo v skupino **močno podpovprečnih občin**⁷². Ugotovitve so tudi potrdile že izpričano ugotovitev, da sodita Sevnica in Krško v skupino središč z izrazito usmerjenostjo v sekundarne dejavnosti, Brežice pa v skupino mest z zmerno usmerjenostjo v terciarne dejavnosti. Kljub temu, da gre za relativno površno analizo, smo z njo vseeno potrdili že znano tezo, da "lokacijski faktorji" zaradi mikavnosti centralnih, poslovnih in oskrbnih funkcij ter bližine političnih odločitev odločilno vplivajo na regionalni razvoj. Zaradi že **dolgoletnejše gospodarske recesije se regionalne disparitete Spodnjega Posavja napram širši ljubljanski mestni aglomeraciji povečujejo**. Pričakovati je, da bosta

⁷¹ Vloga in vpliv zagrebške aglomeracije na regionalni razvoj Spodnjega Posavja sta v ~asovnih in finan~nih okvirih raziskave, ki nam je bil na voljo prav tako neprou~eni.

⁷² Sicer pa visoko nadpovpre~nih razvojnih potencialov razen Ljubljane ne izkazuje nobeno slovensko mesto oz. regionalno središ~e. V kategoriji nadpovpre~nih regionalnih središ~ so npr. obalna mesta, Nova Gorica, Celje, Maribor, Velenje, Kranj, Postojna, Se~ana Logatec in ob dolo~enih pogojih še Novo mesto, ter "sateliti" Ljubljane: Dom~ale, Kamnik in [kof]ja Loka. Mo~no nadpovpre~na in nadpovpre~na obmo~ja skupaj predstavljajo le dobro ~etrtno dr~avnega ozemlja.

funkcija in pomen aglomeracije proti njenemu zaledju je v okvirih selektivne ekonomske rasti v prihodnje še bolj neenakomerna. Za Spodnje Posavje je značilna mešanica bolj ali manj neugodne gospodarske in kvalifikacijske strukture nasproti zadovoljivi infrastrukturni opremljenosti. Izstopajo industrijska območja s strukturnimi in okoljevarstvenimi problemi, visoko brezposelnostjo in tudi agrarna območja z upadanjem prebivalstva, šibko mobilnostjo prebivalstva, izseljevanjem mladih, itd. Med njimi so tudi t.im. demografsko ogrožena območja.

5. Izhodišča za oblikovanje regionalne strategije Spodnjega Posavja

a. Splošno

Spremembe pojavnih oblik in vzroki regionalnih disparitet imajo za posledico vedno nove regionalnopolitične strategije. S teoretičnega vidika razlikujemo vsaj tri vrste strategij:

- centralistično koncepcijo "Development Corporation";
- koncepcijo "Private Public Partnership";
- koncepcijo "mobilizacije endogenih potencialov".

Nobena od gornjih strategij ne ponuja zveličavnih rešitev za uspešen razvoj depresivnih regij ali ožjih območij, zato pa vsaka izmed njih ponuja na specifično zastavljena razvojna vprašanja izvirno zastavljene odgovore oz. rešitve problemov. Vse strategije imajo svoje prednosti in slabosti. V praksi torej še ne poznamo instrumentov, ki bi mehanično in vzročno razrešile vse razvojne probleme, zato tudi ne poznamo "čistih" razvojnih strategij.

Izkušnje po svetu so pokazale, da so v procesu družbene restrukturacije najbolj profitirala tista območja, ki so s selektivno koncentracijo razvojnih potencialov modernega kapitalizma uspele razviti središča z novo razvojno tehnologijo. Ta središča hkrati razvijajo nove oblike oskrbnih dejavnosti, ki so prav tako nosilci nadaljnje razvojne ekspanzije. V globalnih procesih restrukturacije se običajno pojavljajo: (a) fleksibilizacija proizvodnje in trga delovne sile, (b) internacionalizacija produkcije in mobilnost kapitala, (c) opuščanje "realne" proizvodnje z namenom aktiviranja "prostega" kapitala (d) deregulacija podedovanih politično-institucionalnih davčnih mehanizmov (e) dokapitalizacija spektra družbenih področij (f) polarizacija in hierarhizacija zaposlitvenih in konsumnih vzorcev.

Zato se v Sloveniji kot možne strategije regionalnega razvoja ponujajo naslednje "tipologije": (A) v starih industrijskih središčih najbrž pridejo v poštev "neo-fordistični" razvojni vzgibi, ki naj na starih "fordističnih" tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. (B) za vrsto majhnih in srednjevelikih središč, čigar proizvodnja še vedno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigma "fleksibilne specializacije". To drugo, po naši sodbi, priporočamo tudi za Spodnje Posavje.

Geografija in druge prostorske vede že dolgo povezujejo "gospodarski prostor" z "življenjskim prostorom", kajti "gospodarski razvoj" hkrati pomeni tudi način življenja, kulturo, prosti čas in infrastrukturo ..., zato imajo gospodarski impulzi odločujoč pomen tudi na oblikovanje regionalne zavesti. Gospodarstvo je pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog običajno skrajno pragmatično. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo za vsako regionalno središče oz. za vsako regijo posebej, oblikovati nekaj prioritarnih nalog, ki bodo ojačali kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v teritorialni skupnosti. Obstoječa regionalna središča dolnjske, gorenjske, goriške, koroške, obalno-kraške, osrednjeslovenske, podravske, pomurske, savinjske, spodnje posavske in zasavske regije brez dvoma pomenijo jedra gospodarskega povezovanja. Postavlja pa se vprašanje ali je vseh dvanajst regionalnih regionalnih središč sposobnih prevzeti vlogo gospodarskih generatorjev razvoja saj so na eni strani ekonomsko prešibke ter imajo hkrati prenizek populacijski potencial. Po tej razdelitvi je Spodnjeposavska regija danes med ekonomsko in populacijsko najšibkejšimi slovenskimi regijami.

Sodobni cilji regionalne politike so usmerjeni k razvoju uslužnostnih dejavnosti. Naravnani so k vzpodbujanju podjetniške iniciative, pridobivanju posebnih znanj, inovacij in povezovanju v posebne oblike podjetniško-informacijskih omrežij. Poglavitni in dolgoročni cilj regionalnega razvoja Slovenije je zato v vzpostavitvi omrežja regionalnih središč ter njim prilagojenih in dopolnjujočih nižjih središč, ki naj izhaja iz partnerstva (ne pa politične prisile) med njimi. Poleg sposobnosti za krepitev gospodarstva, izboljšanja kvalitete življenja v lastnem gravitacijskem zaledju je predpogoj uspešne realizacije ekonomska povezanost pokrajine. Institucionalno-organizacijski modeli regij naj upoštevajo sinergijsko povezanost družbenih in gospodarskih subjektov, dostopnost do informacij o tržiščih in tehnologijah in družbeno okolje. Empirična opazovanja učinkov regionalnega razvoja zadnjih desetletij potrjujejo, da so tudi sicer različne oblike državne pomoči uspešne le tedaj, če so vsebinsko in funkcionalno povezane s specifičnimi problemi regionalno zaokrožene skupnosti. Pri tem imajo svoje dolgoročne učinke le takšni ukrepi regionalne politike, ki niso omejeni zgolj na gospodarske temelje⁷³. Če si Spodnje Posavje kot uspešna regija želi izboriti "ugodnejši izhodiščni položaj", potem je njen prvi korak izbor skupnih nalog na ravni regionalnih središč (v našem primeru celotne regije). Možna merila za oblikovanje skupnih nalog bi lahko bila npr.: a.) mednarodne, nacionalne in regionalne prometne povezave, vključujoč javni promet; b.) trg in kvalifikacijska struktura delovne sile, oblikovanje dodiplomskega izobraževanja za gospodarstvo; c.) tehnološka politika in podpora finalnim proizvodnjam; d.) oblikovanje stalnih in integralnih oblik kulturne ponudbe; e.) oblikovanje inovativne turistične ponudbe in prostega časa vključno z vzpostavitvijo medsebojno združljivih informacijskih in promocijskih instrumentov; f.) regionalna identifikacija in kvaliteta bivanja; g.) oblikovanje privatnega "svetovalnega poola" za pomoč/podporo novim podjetjem ali projektom ipd.

b. Možna opozorila pri oblikovanju regionalne politike Spodnjega Posavja (in razvojne usmeritve, ki jih narekujejo ugotovitve na podlagi analiziranih sociodemografskih značilnosti regije in njenih delov)

Gornji - analitični - pregled nekaterih tipičnih ekonomsko-geografskih kazalcev je opozoril, da Spodnje Posavje v svojem razvoju zaostaja, kar z drugimi besedami pomeni, da je v ekonomski krizi, ki se posledično odraža na socialnem in tudi prostorsko-strukturnem sektorju. Ekonomsko krizo dodatno pogloblja obmejnost.

Že v prvem, analitičnem delu smo ugotavljali, da na območju Spodnjega Posavja ni večjega urbanega središča. Tako je to ozemlje glede storitev srednje ravni v številnih pogledih navezano na Novo mesto ali Celje (in tudi na Zagreb). Sedanji poglavitni središči, Krško in Brežice sta prešibki, da bi lahko opravljali različne funkcije, ki sodijo razvojnim središčem. Razvoj mest je bil tudi relativno počasnejši od regionalnih središč, kar je v skladu z relativno skromnim gravitacijskim zaledjem. Ni pa v skladu z nekaterimi drugimi, po splošni presoji ugodnimi razmerami: dobra lega ob pomembnem prometnem koridorju, veliki presežki delovne sile in ne ravno skromna industrializacija.

Spodnje Posavje tudi nima izrazitega regionalnega središča, zato tudi ne gre za homogeno regijo. Vlogo mezoregionalnega središča si sicer delita Krško in Brežice. V prvih povojnih letih so se kot regionalno središče pojavljale Brežice s svojo terciarno in kvartarno infrastrukturo (bolnišnica, gimnazija), pozneje pa je vse bolj stopalo v ospredje tudi Krško zaradi hitrejšega industrijskega razvoja in tudi zaradi pomembne energetske vloge oz. jedrske elektrarne. Obe mesti sta po Vrišerjevi hierarhiji centralnih krajev za to stopnjo podpovprečno opremljeni. Sevnica pa dosega le raven občinskega središča. Močnejše regionalne regionalne funkcije se niso razvile zaradi relativne bližine drugih središč z višjo stopnjo regionalnih funkcij (Celje,

⁷³ Kukarjeva ob tem tudi ugotavlja, da R Slovenija iz državnega proračuna preliha veliko sredstev, kar v bistvu pomeni prerazdelitev sredstev mimo tržnih principov. Poleg tega je med različnimi ukrepi (in ministristvi) premalo koordinacije.

Novo mesto), zaradi populacijske in ekonomske šibkosti območja in predvsem zaradi obmejnosti ter dolgoletnega metropolitanskega vpliva Zagreba (v nekdanji skupni državi).

Osnovna razvojna središča regije so kraji, ki so dosegli vsaj soseskino oskrbno raven: ti imajo določeno gravitacijsko območje in predstavljajo funkcijski vezni člen v regiji. Ta središča so **Dobova, Kostanjevica, Bizeljsko, Senovo (Brestanica), Raka in Krmelj, seveda pa tudi Sevnica, Krško in Brežice**, ki v okviru mej starih (in novih) občin povezujejo območja v notranje mikroregije. Središče, ki povezuje regijo v funkcijsko celoto, predstavlja somestje Krško - Brežice. Zaradi že omenjenih razlogov (šibko demografsko zaledje, vpliv močnejših sosednjih centrov), pa tudi reliefno pogojene komunikacije, ki iz gričevnatega in hribovitega zaledja najprej vodijo v dolino Save in s tem najprej k občinskemu središču, šele nato ob Savi k središču višje stopnje, je potrebno nadaljnji razvoj obravnavati predvsem znotraj mikroregij, ki jih tvorijo občinska središča.

Znotraj mikroregij, kot že rečeno, tvorijo osnovna gravitacijska območja industrijski in podeželski centri, ki zagotavljajo oskrbo na ravni soseske (popolna osnovna šola, zdravstvena postaja, bančna izpostava, več trgovin, med njimi tudi že s pecializirano ponudbo, bencinski servis, gostišče, sedež KS). V doseženi stopnji gospodarskega razvoja samega centra in gravitacijskega območja so med temi središči pomembne razlike. Različne značilnosti dosedanjega razvoja pa zahtevajo različne razvojne usmeritve.

Bizeljsko je centralni kraj izrazito agrarnega območja z izrazito prevlado agrarnih delovnih mest. Socioekonomska struktura prebivalcev sicer kaže manj izrazito agrarno usmerjenost, čeprav še vedno pretežno agrarno (karti 8 in 9). Dnevna migracija je zato med najnižjimi v regiji. Zaradi šibke gospodarske strukture, čeprav je centralni kraj, je bolj ali manj le gravitacijsko območje svoje KS, medtem ko sosednje KS bolj gravitirajo k bolj oddaljenemu občinskemu središču. Zaradi izrazite demografske šibkosti in "starega" prebivalstva, je potrebno razvoju tega območja posvetiti posebno pozornost. Osnovno vprašanje so perspektive nadaljnjega razvoja kmetijstva. V kolikšni meri bo kmetijstvo v bodoče še lahko zagotavljalo gospodarsko vitalnost območja. S tem je povezano tudi vprašanje, ali lahko v bodoče pričakujemo večjo deagrarizacijo, saj danes kmečko prebivalstvo presega 30%. Druga dilema je vprašanje, ali za zaposlovanje neagrarnega prebivalstva (sedanjega in v bodoče deagrariziranega) krepiji poleg (ohranjanja) oskrbne funkcije tudi gospodarsko moč kraja ali zagotoviti ustrezne prometne povezave do večjih zaposlitvenih središč in omogočiti dnevno migracijo. V slednjem primeru bi morali z ustrezno urbanistično in komunalno politiko zagotavljati primerne bivalne razmere na podeželju, kar bi ohranjalo poselitev tega danes demografsko bolj ali manj "ogroženega" območja.

Dobova in njeno zaledje imata povsem drugačno gospodarsko strukturo. Glede na aktivnost prebivalcev po kraju dela (delovna mesta) je območje usmerjeno v industrijo (razen obrobja Gorjancev). Socioekonomska sestava prebivalcev pa zopet kaže drugačno sliko - usmerjenost v sekundarne in terciarne dejavnosti. Dnevno migrira v to območje predvsem industrijsko prebivalstvo. Demografski podatki kažejo določeno razvojno umirjenost, izobrazbena sestava pa doseženo določeno razvojno stopnjo (v okviru republiškega povprečja). Izrazito neugodna starostna struktura (indeks staranja nad 90, izrazito podpovprečen delež mladega prebivalstva) pa opozarja, da lahko v bodoče pričakujemo negativne trende demografskega razvoja. Območje torej ni doseglo uravnoveženega razvoja, zato je potrebno ali krepiji gospodarsko osnovo območja ali bližnjega centra kot gravitacijskega območja.

Brežice kot občinsko in deloma regijsko središče so v celotnem obravnavanem obdobju po številu prebivalcev rastle, temu je ustrezna tudi ugodna starostna struktura. So pomemben zaposlitveni kraj s presežkom delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva. Gospodarstvo je usmerjeno v terciarne in sekundarne dejavnosti, medtem ko med prebivalci kraja prevladujejo zaposleni v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Vpliv Brežic in sosednjega **Čateža** kot zaposlitvenih središč terciarnih dejavnosti je opazen le v nekaterih (ne vseh)

okoliških KS (Čatež, Bukošek, Krška vas, Cerklje, Dobova, Jesenice), v ostalih prevladuje usmerjenot prebivalcev v sekundarne dejavnosti (Velike Malence, Skopice, Šentlenart, Artiče, Sromlje) ali so še pretežno agrarne (Mrzlava vas, Velika dolina, Globoko, Kapele, Pišce). Še na ožjem območju je opazen vpliv mesta glede na doseženo stopnjo izobrazbe. Poleg samih Brežic presegata republiško povprečje v deležu prebivalcev z doseženo najmanj srednjo izobrazbo še KS Krška vas in Velike Malence, Čatež in Dobova presegata regijsko povprečje, vsa ostala območja pa imajo nižji delež. Kljub temu je potrebno opozoriti, da ima Brežiška občina doseženo višjo izobrazbeno stopnjo kot ostala mikroregionalna območja, torej je bil vpliv mesta v regiji še vseeno najmočnejši. Povsem drugačno sliko pa kažejo demografski podatki. Število prebivalcev je rastlo samo v Brežicah, stagniralo pa v Dobovi, Jesenicah in Artičah. V vseh ostalih KS je število prebivalcev v tridesetletnem obdobju nazadovalo, le v KS Čatež in Krška vas se je v zadnjem desetletju to nazadovanje umirilo, porast števila hiš v tem obdobju pa kaže nova razvojna gibanja tega območja. Še neugodnejšo sliko območja prikazuje starostna sestava prebivalcev. Razen Brežic in Čateža imajo vse KS indeks staranja nad 75 in delež mladega prebivalstva manjši kot 19,5%, kar pomeni ob nadaljevanju trenda upadanje števila prebivalcev v vseh teh območjih. Zastavlja se vprašanje, ali je takemu demografskemu razvoju botrovala samo gospodarska šibkost občinskega in sekundarnih centrov ali tudi (bolj ali manj) načrten (ne)razvoj naselij. V nadaljnjem razvoju bo vsekakor potrebno poleg krepitve gospodarske funkcije občinskega in sekundarnih centrov potrebno načrtno vzpodbujati razvoj tudi posameznih naselij v gravitacijskem območju.

Krško kot drug center je po številu prebivalcev v zadnjem desetletju prerastlo Brežice. Mnogo bolj kot v številu prebivalcev pa presega Brežice v številu delovnih mest, ima okoli 3000 delovnih mest več. V gospodarski strukturi prevladuje industrija, prebivalci pa so aktivni v sekundarnih in terciarnih dejavnostih, kar pomeni, da je mesto gravitacijsko območje predvsem za industrijsko prebivalstvo. Prebivalstvo celotnega zaledja je namreč aktivno pretežno v sekundarnih dejavnostih, v višjih in bolj oddaljenih območjih pa v sekundarnih in primarnih. Sorazmerno večja gospodarska moč, merjena s številom delovnih mest, se kaže tudi v demografskih značilnostih širšega gravitacijskega območja mesta. Poleg KS Krško je število prebivalcev v obravnavanih obdobjih naraščalo še v KS Leskovec in Veliki Podlog, nazadovalo pa le v KS Podbočje. Kar v sedmih KS ugotavljamo v zadnjem desetletju ustavitve trenda zmanjševanja števila prebivalcev. To območje "umirjanja" je prav v gravitacijskem območju Krškega v celotni regiji največje in sklenjeno. Tudi starostna struktura, čeprav v nekaterih predelih prav tako neugodna (Dolenja vas, Veliki Trn), je ugodnejša kot v sosednji Brežiški občini. K bolj uravnoteženemu razvoju celotne mikroregije pa poleg samega občinskega centra pripomoreta še industrijsko Senovo, na drugi strani pa Kostanjevica. Tudi v bodoče bi morali obe središči ohraniti in krepiti svojo oskrbno in zaposlitveno moč v svojem delu mikroregije. predvsem Kostanjevica bi morala svojo gospodarsko moč razširiti še na sosednje Podbočje.

Tretje sekundarno središče v mikroregiji Krško je **Raka**, ki je s svojo opremljenostjo dosegla stopnjo podeželskega oskrbnega središča (na sošeski ravnini). Je majhen centralni kraj razdrobljeno poseljenega, še dokaj agrarnega območja. Krepitev tega centra bi omilila dnevno migracijo v Krško in zagotovila stabilnejši razvoj tega območja. Stagnacija števila prebivalcev v zadnjem desetletju že nakazuje drugačne trende razvoja, vendar je prebivalstvo relativno staro (indeks staranja nad 75), kar še ne zagotavlja stabilizacije razvoja.

Tretja, **Sevniška mikroregija**, je najmanjša. Sevnica je izrazit industrijski zaposlitveni kraj. Razvojna moč tega središča, opazovana v naraščanju ali upadanju števila prebivalcev, se najizraziteje kaže le na območju KS Sevnica, kjer je število prebivalcev naraščalo in Boštanj, kjer je prebivalstvo stagniralo. V KS Zabukovje in Blanca se je v zadnjem desetletju izseljevanje ustavilo, v ostalih območjih v neposrednem zaledju Sevnice pa še vedno upada. Vendar pa starostna sestava prebivalcev postavlja nekoliko drugačne osnove nadaljnega razvoja kot v enakih demografskih območjih Brežiške občine. Še posebno nazoren kazalec

večje dinamike v razvoju kažejo spremembe v številu hiš v obravnavanem desetletnem obdobju. Če so podatki registra pravilni, je bila najintenzivnejša (stanovanjska) gradnja v regiji v Sevniški občini, oz. v gravitacijskem območju Sevnice. Sevnica bi zato morala ohraniti in krepiti svojo gospodarsko moč (predvsem bi morala poskrbeti za dvig izobrazbene ravni), da bi ohranila začeto razvojno dinamiko.

Sekundarno središče mikroregije je **Krmelj**, ki je zaposlitveno središče širšega območja kot je območje KS. V sosednjih KS, ki sta po delovnih mestih izrazito agrarni, po ekonomski usmeritvi prebivalcev pa pretežno industrijski, je število prebivalcev še vedno v upadanju, kar pomeni, da v preteklosti gospodarska "moč" Krmelja ni bila tako velika, da bi zagotovilo ustrezno ekonomsko osnovo tudi prebivalcem v širšem gravitacijskem območju. Ugodna starostna struktura (vrednost indeksa je po regijskim povprečjem) pa opozarja, da območje še ni izrazito demografsko "ogroženo". Zato je ohranjanje določenega razvojne dinamike v tem sekundarnem centru Sevniške regije potrebno za razvoj podeželskih območij v njegovem zaledju.

Navedene ugotovitve temeljijo na uporabljenih statističnih podatkih, ti pa podajajo le okvirna razmerja znotraj regije. Specifične naravne, podedovane gospodarske, bivalne, kulturne razmere pa dajejo vsakemu območje še dodatne, za njih posebne razvojne možnosti ali omejitve. Prav te posebnosti in specifičnosti lahko v veliki meri, posredno ali neposredno, odločajo o nadaljnjih perspektivah teh območij. Šele razvojni ukrepi, ki bodo temeljili na notranjih potencialih posameznih mikroregij in krajev, bodo omogočili in zagotovili umirjen, uravnotežen razvoj. Občine in regija si morajo prizadevati, da bi spoznali te notranje potenciale in jih uspešno razvijale. Država mora regiji zagotoviti osnovno infrastrukturo, ki jo bo učinkovito povezala v širši gospodarsko - funkcijski prostor države in ji obenem zagotoviti mehanizme, da bo spoznavala in razvijala svoje notranje razvojne potenciale in zagotavljala bolj uravnotežen razvoj celotne regije.

Prihodnji gospodarski razvoj Spodnjega Posavja bo vedno bolj odvisen od vpetosti v omrežje evropskih ekonomij ("network economies"). To pa pomeni, da bo zato potrebno ne zanemarjujoč "regionalno zavest" najprej na lokalni in regionalni ravni iskati povezave proizvodnih in servisnih dejavnosti in se na ta način vključevati v naraščujočo internacionalizacijo gospodarstva. Bodoči obstoj Spodnjeposavske regije je zato v mnogočem odvisen od sposobnosti tamkajšnjega gospodarstva oz. njegove "integrativne" sposobnosti pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog. Zato se kot možna oblika lahko oblikuje regionalno združenje⁷⁴, ki mora stremeti za pospešeno izgradnjo različnih omrežij "namenskih" povezav, namenjenih hitrim spremembam na trgu. Krepitev infrastrukturnega omrežja ima poleg "prostorskega zblíževanja" in "funkcionalnega druženja" tudi pomembnejšo vlogo pri upravnem oblikovanju regije, ki so nujnost za uspešen ekonomski razvoj in kolikor toliko enakomerno poselitev. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo da v Spodnjem Posavju oblikujejo nekaj prioriteten nalog, ki bodo ojačali kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v regionalni - teritorialni skupnosti. Pri pri (ne)obstoju in (ne)vključevanju regije v te tokove bodo še nekaj časa imeli odločilno vlogo brez dvoma sodobni informacijski tokovi in komunikacijski mehanizmi. Zato je nadaljnja izgradnja kompletnega slovenskega prometnega sistema za gospodarske potrebe odločilnega pomena za uspešen preboj. V tem kontekstu je odločilnega

⁷⁴ Med evropskimi državami regionalna združenja najdlje obstajajo v Nemčiji in Franciji, kjer imajo `e bogate izkušnje. Tam, kjer so se ta združenja oblikovala, so njihove naloge različne. Poudarek je na pripravi regionalnih planov. Najpogostejša oz. tipična področja delovanja teh združenj so pri oblikovanju gospodarske pomoči regijam, energetski in vodni oskrbi, ~if~enju in odvajanju odpadkov ter varstvu okolja nasploh, planiranju prometa, oskrbi in preskrbi prebivalstva, izobraževanju, itd. Zanimivo je, da so regionalna združenja ~ez ~as oblikovala lasten regionalni parlament in na ta način nasproti `e obstojo~i upravni organiziranosti izpopolnila paralelno regionalno združenje. Regionalna združenja niso le v območjih mest, marve~ tudi na podeželju.

pomena njena navezanost na evropske prometne sisteme (Lichtenberger, 1993). Na tem segmentu pa trenutne razmere izkazujejo odločujoč deficit, ki regiji ne daje potrebnih razvojnih impulzov.

Za Spodnjeposavska mesta in celotno regijo je zelo pomembno, da leži ob prometni - dolgoročno tudi razvojni osi - in relativno blizu zagrebškemu vozlišču, kar pomeni, jih je vsaj s tim. "hitrimi priključki" možno povezati z enim od teh vozlišč. V ta namen je potrebna samoorganiziranost na (med)regionalni ravni. Ker je ustrezna prometna infrastruktura eden pomembnejših sodobnih lokacijskih faktorjev, je pomembna tudi hitrost odločitev. Z njo so še najtesneje povezana mesta v vlogi centralnih krajev, ki kot razvojni generatorji predvsem z oskrbnimi funkcijami oblikujejo zaledje lastne regije. Na tem mestu poleg "samoumevnih" infrastrukturnih povezav kot so npr. cestno in železniško omrežje ter sodobno tekomunikacijsko omrežje, posebej izpostavljamo kot razmislek usposobitev in vključitev nekdanjega vojaškega letališča v Cerkljah v prometne (tovorne) tokove.

Spodnje Posavje pa v vsakem primeru potrebuje primerno razvojno urbano središče, ki se naj bi razvilo s postopnim zraščanjem Krškega in Brežic v enotnejše somestje. Takšni odločitvi govore v prid populacijski in prometni razlogi ter vzpostavitev določenega ravnotežja z bližnjo milijonsko zagrebško aglomeracijo. To tezo utemeljujemo s sodobnimi postindustrijskimi "aglomeracijskimi" trendi konca dvajsetega stoletja: V mestnih regijah in zgostitvenih območjih bo po predvidevanjih prihajalo do prostorske decentralizacije proizvodnih kapacitet, do deindustrializacije ob istočasni prostorski centralizaciji finančnih in drugih "kontrolnih" funkcij. Aglomeracijske tendence se ne odražajo le na področju modernih tehnologij, marveč tudi na področju novih "fleksibilnih" proizvodenj. Če se bodo uveljavile naše predpostavke, potem se bodo v urbaniziranih, gosto naseljenih ravninskih in dolinskih območjih na gospodarskem področju poleg prepotrebne strukturne sanacije starih industrijskih območij (Posebej močan "modernizacijski" pritisk je pričakovati v podjetjih s klasično proizvodnjo.) s pomočjo javnega in privatnega napa še nadaljnje uveljavljale sodobne (sub)urbanizacijske težnje. Pričakovati je tudi nadaljnje naraščanje srednjih in majhnih obratov usmerjenih v energetska in surovinska manj zahtevne proizvode ter uslužnostne dejavnosti. Intraregionalne gospodarske disparitete se bodo medsebojno krepile in poglobljale. Kljub relativnemu upadanju odpuščanja delavcev bo še nadalje ostala strukturna brezposelnost. Preostalo kmetijstvo bo še nadalje životarilo pod ekstenčnimi pritiski. Sicer pa je pričakovati prijaznejši razvoj na temelju sodobnih lokacijskih prednosti in investicijskih pogojev. Prav zato si bodo območja z naštetimi lokacijskimi pogoji prizadevala vzdrževati poslovne povezave predvsem s tehnično-naravoslovnimi visokimi šolami in raziskovalnim delom nasploh. To bo eden odločilnih faktorjev uspešnega regionalnega razvoja. V dolinskem in urbaniziranem območju Spodnjega Posavja se bodo zaostrovali prometno-komunikacijski problemi. Nadaljnja izgradnja omrežja za osebne prevoze ter čim hitrejše navezave na evropsko prometno omrežje (predvsem letališč in tudi železnica) bodo atraktivnost območij le še povečale. Okoljevarstvena problematika je bila že doslej povezana s počasno sanacijo in neizvajanjem ukrepov. Kljub sanaciji starih industrijskih območij je pričakovati naraščujoče pritiske modernih industrijskih in obrtnih obratov na še proste kmetijske površine. Obremenitve okolja bodo naraščale skupaj z naraščanjem prometa. Urbanizirana območja bodo še nadalje podvržena naraščujočim zahtevam po novih stanovanjskih, proizvodnih in obrtnih površinah. Poleg modernizacije mestnih območij (prenova) in stanovanjskega fonda je pričakovati tudi močan pritisk na še proste površine. Povečevalo se bo povpraševanje zlasti po atraktivnih lokacijah na podeželju za bivanje, rekreacijo in obrt ("delati v parku"). Težnje po zgoščevanju nakazujejo nadaljnje funkcionalne spremembe poselitvenih in prostorskih struktur.

Tudi spodnjeposavsko podeželje izraža naraščujočo funkcionalno diferenciacijo in razvojne disparitete: Periferna podeželska območja z gospodarskega vidika zaostajajo ali stagnirajo v razvoju. Tista podeželska območja, ki pa so v vplivnem območju mest in urbaniziranih območij

pa bodo še nadalje profitirala zaradi fenomena "spillover". Gospodarska struktura atraktivnih podeželskih območij se spreminja zaradi rekreacijske in turistične izrabe, pa tudi zaradi porasta počitniških hiš. Pomen podeželja za razvoj sodobnih industrijskih dejavnosti upada. Pričakovati je tudi upadanje naložb v industrijo iz državnih fondov. Obsežne kmetijske površine in kmetijska gospodarstva se bodo tudi na temelju subvencij postopno prestrukturirala. Regionalne specializacije kmetijskih proizvodov bodo naraščale. Tehnološki prepad med zgostitvenimi območji in podeželjem se bo še povečal. Na področju prometa podeželje z nadaljnjim razvojem komunikacijskih tehnologij zelo verjetno ne bo profitiralo. Pri okoljevarstveni problematiki z intenziviranjem kmetijske izrabe pričakujemo povečane obremenitve pri tleh in vodnih virih.

6. Sklep

Kot izhaja iz opredelitev gospodarskih razvojnih možnosti, POSAVSKE REGIJE ima Posavje še precej odprtih vprašanj, ki jo že in jo bodo še bolj intenzivno iz leta v leto oddaljevala od povprečnega gospodarskega razvoja Slovenije. Strokovnjaki, ki so ocenjevali obstoječe gospodarske strukture in razvojne potenciale, ne vidijo možnosti razvoja območja v sedanjih gospodarskih strukturah, pač pa v potencialih za razvoj storitvenih dejavnosti, ki pa zahtevajo takojšnje odgovore na, v tem delu opredeljena, nekatera ključna vprašanja, ki so povezana z dvema značilnima trendoma razvoja regije na prehodu v 21. stoletje:

1. nadaljevanju podiranja obstoječe gospodarske strukture in v možnostih in sposobnostih graditve nove na osnovinaravnih potencialov
2. in v graditvi velikih infrastrukturnih objektov in naprav in sicer: priprave na gradnjo avtomobilske ceste Ljubljana-Bregana (gradnja naj bi se pričela po letu 2000), priprave na gradnjo hitre železniške proge Ljubljana-Dobova (gradnja naj bi se pričela po letu 2000) in gradnja petih hidroelektrarn na Spodnji Savi.

Prepotrebne raziskave regionalnega razvoja so pri nas silno redke. Ob interdisciplinarnem nadaljevanju projekta bi bila potrebna podpora celovitega informacijskega sistema in nato z inovativnim pristopom diagnosticiranje produkcijskih povezav znotraj regije in med sosednjimi regionalnimi središči ter konkretizacija posledic na socialnoekonomskem področju, kot tudi v načinu življenja in poselitvenih navadah nasploh. Če posplošimo, nadaljnje raziskave naj temelje na predvsem na naslednjih izhodiščih:

- da je v okvirih celovitega prostorskega planiranja potrebno posebno pozornost posvečati mestom kot razvojnim žariščem;
- da so obmejna območja nov razvojni impulz, ki ga v regionalnem planiranju ne smemo zanemarjati in;
- da so tekoče analize prostorsko relevantnih politik vedno pomembnejši instrumenti odločanja za "evropsko naravnano regionalno politiko".

UPORABLJENA LITERATURA:

1. *Berry, B. J. L., 1976: The counterurbanisation proces: Urban America since 1970. Urban Affairs Annual Reviews, London - Beverly Hills, California: Sage Publication, Vol. 16, str. 17-30.*
2. *Brunet, R., et al. 1989: Les villes "europeennes" - Rapport pour la DATAR, Délégation a l' Aménagement du Territoire et a l' Action Regionale. Reclus, Montpellier-Paris.*
3. *Cecchini, P., 1988: Europa 92. Der Vorteil des Binnenmarkets. Baden.Baden.*
4. *Cosinschi, M., - Cunha, A., 1988: L' armature urbaine. v: Agglomerations-probleme in der Schweiz, Bern*
5. *Drey, F., 1992: Europäische Raumordnungspolitik. Geographische Rundschau št. 44, zvezek: 12, str: 682-685.*
6. *Klemenčič, V., 1991: Tendence spreminjanja slovenskega podeželja; Geografski vestnik LXIII, str. 25-39, Ljubljana*
7. *Lichtenberger, E., 1993: Wien - Prag - Metropolenforschung. Wien, Köln, Weimar, Bölau.*
8. *Lonsdale, R. E., - Seyler, H, L., 1979: Nonmetropolitan Industrialisation. New York, Wiley.*
9. *Malchus, v V., 1991: Europa der Regionen. Regionalpolitik und Raumordnung auf Landesebene. Perspektiven der kommunalen Zusammenarbeit in Niedersachsen. ARL, Arbeitsmaterialien, str 31.*

10. *Mares, M., 1991: Perspectiven in Europa. Rijksplanologische Dienst. Amsterdam.*
11. *Plut, D., 1993: Obmejnost in regionalni razvoj Slovenije v luči pokrajinskih degradacijskih procesov. Dela 10, Oddelek za geografijo FF v Ljubljani, str. 55*
12. *Ravbar, M., 1993: Na periferiji "modre banane". Delo, 16. 1. 1993, sobotna priloga.*
13. *Ravbar, M., 1992: Umriss der Suburbanisierung in Slowenien. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung. Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft. Bayreuth, Universitaet Bayreuth, str. 39-50.*
14. *Ravbar, M., 1992: Suburbanizacija v Sloveniji - odnosi, strukture in težnje v njenem razvoju. Doktorska disertacija, Ljubljana, 325 str.*
15. *Ravbar, M., 1992: Suburbanizacija v Sloveniji - odnosi, strukture in težnje v njenem razvoju. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Doktorska disertacija, Ljubljana, 325 str.*
16. *Ravbar, M., 1995: Aktualni vidiki geografskega raziskovanja regionalnega razvoja. Znanstvena revija Maribor, oddano v tisk.*
17. *Šifrer, M., 1982: Karta poplavnih območij ob Savi in Sotli v Krški dolini. ZRC - GIAM.*
18. *Šifrer, M., Lovrenčak, A., Natek, M., 1982. Geografske značilnosti poplavnih območij ob Krki pod Otočcem. Geografski obzornik XX, Ljubljana.*
19. *Vrišer I., 1990, Ekonomskogeografska regionalizacija republike Slovenije, Geografski zbornik XXX, Ljubljana, str. 129-241*
20. *Vrišer I., 1988, Centralna naselja v SR Sloveniji leta 1987, Geografski zbornik XXVIII, Ljubljana, str. 129-147.*

Večina izbranih kazalcev niso praviloma analizirani po naseljih. Ker je za obravnavano regijo značilen dokaj razdrobljenost poselitve, rezultati niso bili dovolj pregledni. Zato smo naselja združevali in smatrali prikaz obravnavane problematike prikazali na tem nivoju.

Poselje ima veliko vplivov, ki so že in jo bodo še bolj intenzivno iz leta v leto odraževala na razvojnem gospodarskega razvoja Slovenije. Strukturni, ki so ocenjevali obstoječe gospodarske strukture in razvojne potencialne, ne vidijo možnosti razvoja območja v sedanjih gospodarskih strukturah, pač pa v potencialih za razvoj storitvenih dejavnosti, ki pa zadržujejo takojšnje odgovore na, v tej raziskavi opredeljena ključna vprašanja, ki so povezana z različnimi trendi razvoja regije na prehodu v 21. stoletje:

1. nadaljevanju podpiranja obstoječe gospodarske strukture in v možnostih za splošnoizvedljive gradnje nove na osnovi naravnih potencialov

2. in v gradnji velikih infrastrukturnih objektov in naprav in dotedaj priprave na gradnjo avtomobilsko ceste Ljubljana-Dobova, priprave na gradnjo hitre železniške proge Ljubljana-Dobova in gradnja poml hidroelektrarn na Spodnji Savi.

Gornji - analitični - pregled nekaterih tipičnih ekonomsko-geografskih kazalcev je opozoril, da Spodnje Posavje v svojih razvojni zasledja, kar z drugimi besedami pomeni, da je v ekonomski krizi, ki se posledično odraža na socialnem in tudi prostorsko-strukturnem sektorju. Ekonomsko krizo dodatno pogloblja obmejnost.

Za v prvem analitičnem delu smo ugotovili, da na območju Spodnjega Posavja ni večjega urbanega središča. Tako je to ozemlje glede storitev razvito ravno v širših pogledih razvito na Novo mesto ali Celje (in tudi na Zagreb). Sedanji poglavitni središča, Krško in Brežice sta prešla, da bi lahko opravljali različne funkcije, ki sodijo razvoja središčem. Razvoj mest je bil tudi relativno počasnejši od regionalnih središč, kar je v skladu z relativno omejeno gravitacijskim območjem. Ni pa v skladu z realizirani drugimi, po splošni praksi ugodnimi razmerami: dobra lega ob pomembnem prometnem koridorju, pretekli delovno sila in po ravno strvanju industrializacija.

Spodnje Posavje tudi nima izrazitega regionalnega središča, zato tudi ne gre za homogeno regijo. Vlogo mezzoregionalnega središča si niso delita Krško in Brežice. V prvih povezovalnih letih so se kot regionalna središča pojemale Brežice s svojo terciarno in kvaterno infrastrukturo (bolnišnica, gimnazija), porazje pa je vse bolj stopalo v ospredje tudi Krško zaradi hitvejšega industrijskega razvoja in tudi zaradi potrebnih energetske vloge oz. jedrske elektrarne. Obe mesta sta po Vrišerjevi hierarhiji centralnih krajev za to stopnjo podpraprčno opremljeni. Sevnica je doslej le raven občinskega središča. Močnejše regionalne gospodarske sinergije se niso razvile zaradi relativno bližine drugih središč z višjo stopnjo regionalnih funkcij (Celje, Novo mesto), zaradi populacijske in ekonomske šibkosti

POVZETEK:

Raziskava: *VLOGA IN POLOŽAJ POSAVSKE REGIJE IN NJENE RAZVOJNE MOŽNOSTI* je analizirala sodobni regionalni razvoj z vidika spreminjanja regionalnih struktur. Poleg tega smo želeli načrtovati poglobljene usmeritve regionalnega razvoja regije in posameznih občin ter v določeni meri tudi države ob JV meji. Pri raziskavi smo izhajali iz naslednjih prvin regionalne strukture: prebivalstvo, omrežje naselij, stopnja urbanizacije, stopnja gospodarske razvitosti, stanje in perspektive komunikacijskega omrežja, razporeditev dejavnosti v prostoru (delovnih mest) in lokacijske povezave ter strukturni deleži sektorjev in panog.

Namen analize je prikazati nekatere značilnosti v prostorskem razvoju regije, kot izhodišča za usmerjanje nadaljnjega razvoja. Zaradi časovne omejitve naloge smo se omejili zgolj na razpoložljive statistične podatke. Z njimi smo lahko nakazali le okvirne značilnosti in opozorili na smeri razvoja znotraj regije. Za podrobnejše ugotovitve in zlasti za oblikovanje usmeritev nadaljnjega razvoja Spodnjeposavske regije bi bile potrebne dodatne informacije, več časa in zlasti ustrezna razvojno-regionalna izhodišča na državni ravni.

Večino izbranih kazalcev smo praviloma analizirali po naseljih. Ker je za obravnavano regijo značilna dokaj razdrobljena poselitev, rezultati niso bili dovolj pregledni. Zato smo naselja združevali in sintezni prikaz obravnavane problematike prikazali na tem nivoju.

Posavje ima veliko odprtih vprašanj, ki jo že in jo bodo še bolj intenzivno iz leta v leto oddaljevala od povprečnega gospodarskega razvoja Slovenije. Strokovnjaki, ki so ocenjevali obstoječe gospodarske strukture in razvojne potenciale, ne vidijo možnosti razvoja območja v sedanjih gospodarskih strukturah, pač pa v potencialih za razvoj storitvenih dejavnosti, ki pa zahtevajo takojšnje odgovore na, v tej raziskavi opredeljena ključna vprašanja, ki so povezana z značilnimi trendi razvoja regije na prehodu v 21. stoletje:

1. nadaljevanju podiranja obstoječe gospodarske strukture in v možnostih in sposobnostih graditve nove na osnovi naravnih potencialov

2. in v graditvi velikih infrastrukturnih objektov in naprav in sicer: priprave na gradnjo avtomobilske ceste Ljubljana-Bregana, priprave na gradnjo hitre železniške proge Ljubljana-Dobova in gradnja petih hidroelektrarn na Spodnji Savi.

Gornji - analitični - pregled nekaterih tipičnih ekonomsko-geografskih kazalcev je opozoril, da Spodnje Posavje v svojem razvoju zaostaja, kar z drugimi besedami pomeni, da je v ekonomski krizi, ki se posledično odražajo na socialnem in tudi prostorsko-strukturnem sektorju. Ekonomsko krizo dodatno pogloblja obmejnost.

Že v prvem, analitičnem delu smo ugotavljali, da na območju Spodnjega Posavja ni večjega urbanega središča. Tako je to ozemlje glede storitev srednje ravni v številnih pogledih navezano na Novo mesto ali Celje (in tudi na Zagreb). Sedanji poglobljeni središči, Krško in Brežice sta prešibki, da bi lahko opravljali različne funkcije, ki sodijo razvojnim središčem. Razvoj mest je bil tudi relativno počasnejši od regionalnih središč, kar je v skladu z relativno skromnim gravitacijskim zaledjem. Ni pa v skladu z nekaterimi drugimi, po splošni presoji ugodnimi razmerami: dobra lega ob pomembnem prometnem koridorju, presežki delovne sile in ne ravno skromna industrializacija.

Spodnje Posavje tudi nima izrazitega regionalnega središča, zato tudi ne gre za homogeno regijo. Vlogo mezoregionalnega središča si sicer delita Krško in Brežice. V prvih povojnih letih so se kot regionalno središče pojavljale Brežice s svojo terciarno in kvartarno infrastrukturo (bolnišnica, gimnazija), pozneje pa je vse bolj stopalo v ospredje tudi Krško zaradi hitrejšega industrijskega razvoja in tudi zaradi pomembne energetske vloge oz. jedrske elektrarne. Obe mesti sta po Vrišerjevi hierarhiji centralnih krajev za to stopnjo podpovprečno opremljeni. Sevnica pa dosega le raven občinskega središča. Močnejše regionalne regionalne funkcije se niso razvile zaradi relativne bližine drugih središč z višjo stopnjo regionalnih funkcij (Celje, Novo mesto), zaradi populacijske in ekonomske šibkosti

območja in predvsem zaradi obmejnosti ter dolgoletnega metropolitanskega vpliva Zagreba (v nekdanji skupni državi).

Osnovna razvojna središča regije so kraji, ki so dosegli vsaj soseskino oskrbno raven: ti imajo določeno gravitacijsko območje in predstavljajo funkcijski vezni člen v regiji. Ta središča so Dobova, Kostanjevica, Bizeljsko, Senovo (Brestanica), Raka in Krmelj, seveda pa tudi Sevnica, Krško in Brežice, ki v okviru mej starih (in novih) občin povezujejo območja v notranje mikroregije. Središče, ki povezuje regijo v funkcijsko celoto, predstavlja somestje Krško - Brežice. Zaradi že omenjenih razlogov (šibko demografsko zaledje, vpliv močnejših sosednjih centrov), pa tudi reliefno pogojene komunikacije, ki iz gričevnatega in hribovitega zaledja najprej vodijo v dolino Save in s tem najprej k občinskemu središču, šele nato ob Savi k središču višje stopnje, je potrebno nadaljnji razvoj obravnavati predvsem znotraj mikroregij, ki jih tvorijo občinska središča.

Prihodnji gospodarski razvoj Spodnjega Posavja bo vedno bolj odvisen od vpetosti v omrežje evropskih ekonomij ("network economics"). To pa pomeni, da bo zato potrebno ne zanemarjujoč "regionalno zavest" najprej na lokalni in regionalni ravni iskati povezave proizvodnih in servisnih dejavnosti in se na ta način vključevati v naraščujočo internacionalizacijo gospodarstva. Bodoči obstoj Spodnjeposavske regije je zato v mnogočem odvisen od sposobnosti tamkajšnjega gospodarstva oz. njegove "integrativne" sposobnosti pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog. Zato se kot možna oblika lahko oblikuje regionalno združenje¹, ki mora stremeti za pospešeno izgradnjo različnih omrežij "namenskih" povezav, namenjenih hitrim spremembam na trgu. Krepitev infrastrukturnega omrežja ima poleg "prostorskega zblíževanja" in "funkcionalnega druženja" tudi pomembnejšo vlogo pri upravnem oblikovanju regije, ki so nujnost za uspešen ekonomski razvoj in kolikor toliko enakomerno poselitev. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo da v Spodnjem Posavju oblikujejo nekaj prioritarnih nalog, ki bodo ojačali kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v regionalni - teritorialni skupnosti. Pri pri (ne)obstoju in (ne)vključevanju regije v te tokove bodo še nekaj časa imeli odločilno vlogo brez dvoma sodobni informacijski tokovi in komunikacijski mehanizmi. Zato je nadaljnja izgradnja kompletnega slovenskega prometnega sistema za gospodarske potrebe odločilnega pomena za uspešen preboj. V tem kontekstu je odločilnega pomena njena navezanost na evropske prometne sisteme. Na tem segmentu pa trenutne razmere izkazujejo odločujoč deficit, ki regiji ne daje potrebnih razvojnih impulzov.

Za Spodnjeposavska mesta in celotno regijo je zelo pomembno, da leži ob prometni - dolgoročno tudi razvojni osi - in relativno blizu zagrebškemu vozlišču, kar pomeni, jih je vsaj s tim "hitrimi priključki" možno povezati z enim od teh vozlišč. V ta namen je potrebna samoorganiziranost na (med)regionalni ravni. Ker je ustrezna prometna infrastruktura eden pomembnejših sodobnih lokacijskih faktorjev, je pomembna tudi hitrost odločitev. Z njo so še najtesneje povezana mesta v vlogi centralnih krajev, ki kot razvojni generatorji predvsem z oskrbnimi funkcijami oblikujejo zaledje lastne regije. Na tem mestu poleg "samoumevnih" infrastrukturnih povezav kot so npr. cestno in železniško omrežje ter sodobno tekomunikacijsko omrežje, posebej izpostavljamo kot razmislek usposobitev in vključitev nekdanjega vojaškega letališča v Cerkljah v prometne (tovorne) tokove.

Spodnje Posavje pa v vsakem primeru potrebuje primerno razvojno urbano središče, ki se naj bi razvilo s postopnim zraščanjem Krškega in Brežic v enotnejše somestje. Takšni

¹ Med evropskimi državami regionalna združenja najdlje obstajajo v Nemčiji in Franciji, kjer imajo še bogate izkušnje. Tam, kjer so se ta združenja oblikovala, so njihove naloge različne. Poudarek je na pripravi regionalnih planov. Najpogostejša oz. tipična področja delovanja teh združenj so pri oblikovanju gospodarske pomoči regijam, energetski in vodni oskrbi, -iz- enju in odvajanju odpadkov ter varstvu okolja nasploh, planiranju prometa, oskrbi in preskrbi prebivalstva, izobraževanju, itd. Zanimivo je, da so regionalna združenja -ez -as oblikovala lasten regionalni parlament in na ta način nasproti obstoju -i upravni organiziranosti izpopolnila paralelno regionalno združenje. Regionalna združenja niso le v območjih mest, marveč tudi na podeželju.

odločitvi govore v prid populacijski in prometni razlogi ter vzpostavitev določenega ravnotežja z bližnjo milijonsko zagrebško aglomeracijo. To tezo utemeljujemo s sodobnimi postindustrijskimi "aglomeracijskimi" trendi konca dvajsetega stoletja: V mestnih regijah in zgostitvenih območjih bo po predvidevanjih prihajalo do prostorske decentralizacije proizvodnih kapacitet, do deindustrializacije ob istočasni prostorski centralizaciji finančnih in drugih "kontrolnih" funkcij. Aglomeracijske tendence se ne odražajo le na področju modernih tehnologij, marveč tudi na področju novih "fleksibilnih" proizvodenj.

Prepotrebne raziskave regionalnega razvoja so pri nas silno redke. Ob interdisciplinarnem nadaljevanju projekta bi bila potrebna podpora celovitega informacijskega sistema in nato z inovativnim pristopom diagnosticiranje produkcijskih povezav znotraj regije in med sosednjimi regionalnimi središči ter konkretizacija posledic na socialnoekonomskem področju, kot tudi v načinu življenja in poselitvenih navadah nasplah. Če posplošimo, nadaljnje raziskave naj temelje na predvsem na naslednjih izhodiščih:

- da je v okvirih celovitega prostorskega planiranja potrebno posebno pozornost posvečati mestom kot razvojnim žariščem;
- da so obmejna območja nov razvojni impulz, ki ga v regionalnem planiranju ne smemo zanemarjati in;
- da so tekoče analize prostorsko relevantnih politik vedno pomembnejši instrumenti odločanja za "evropsko naravnano regionalno politiko".

Realizacija regionalnega razvoja tesno povezana s celostnim razvojem države, tako kot druge v Sloveniji, predstavlja koncentracija prebivalstva in delovnih mest v nekaterih posebnih področjih. Regionalni razvoj je torej v ozki povezavi. Zato so tudi politike oz. načrti na regionalnem nivoju neizogibno povezane. V predstavi smo posamezna območja med seboj povezovali npr. z uveljavljenimi industrijskimi centri, ki so ključni pomenili diferenciacijo v razvoju novih poslovnih območij ali mest). To je bil temeljni vzrok gospodarskega in prostorskega razvoja v 70-letih. Zaradi postopne industrializacije smo tudi razvijali praproizvodne in storilne območja in znotraj njih razvijali se pridelovalna mesta. Med njimi in občinami prihajalo do ekonomsko-socialne polarizacije, ki je privedla tudi do drsne segregacije med posameznimi območji tudi v športnem prostoru. Še bolj vidna je bila problemska stanja. Krško kotvijo in podgoranska naselja. Še podarimo tega so imeli najbližji industrijski centri, v njih pa tudi celotna mreža poslovnih povezav, v njih je bila oporna socialna in prostorska dimenzija. Povzeli je vidna občina Krško v svoji industrializaciji razvijala in "konzervirala investicije" v industrijskih in storilnih mestih. Za celotno gospodarsko mrežo je bila še dovoljena dodatna stalna zaposlenost, pridelovalna. Tudi ključni industrijski središča, ki so temeljila na "konzervirani" pridelovalni proizvodnji in razvijali vrstov mesta v krški, opazimo poleg upadajoči industrijski proizvodnje (deindustrializacije) tudi delovne sile v prostorski strukturi (podgoranska glej v Kavčič, 1997).

2. Možnosti gospodarskega razvoja z izhodišči regionalne razvojne strategije

Kot izhaja iz analitičnega dela, ekonomski moči poslovnih regij v zadnjem času močno pada, stopnja nezaposelnosti je večja kot v državni povprečju, regionalni poslovni območjih postajajo bolj in bolj odvisni od državnih povprečij, kar ne bi smeli biti. Pri takih izhodiščih je težko napovedovati bodoči razvoj območja, še posebno ob dognanju, da območja tudi so pomembna delovna sila, ki bi bila sposobna ustvariti nove razvojne jadra, kar namreka bodočega razvoja.

¹ Športna Slovenija je torej, kot si nalozijo razvojnopolitiški funkciji delovni deli ter je Krško. Druga pa opredeljuje Novo mesto ali Celje (Kavčič, 1997). Vendar, saj so vsi drugi upravljajoči področja iz športa v Sloveniji. Zato je pri v Celju in v Celju in v Celju (Kavčič, 1997). Vendar, saj so vsi drugi upravljajoči področja iz športa v Sloveniji. Zato je pri v Celju in v Celju (Kavčič, 1997).

² V tem območju je predstava območja regionalnega razvoja v Sloveniji, ki je bila v obdobju 1990-1995. Vendar, saj so vsi drugi upravljajoči področja iz športa v Sloveniji. Zato je pri v Celju in v Celju (Kavčič, 1997). Vendar, saj so vsi drugi upravljajoči področja iz športa v Sloveniji. Zato je pri v Celju in v Celju (Kavčič, 1997).

IZHODIŠČA ZA OBLIKOVANJE REGIONALNE STRATEGIJE

1. Uvod

Regija regionalnim planerjem običajno pomeni temeljno pokrajinsko enoto, v kateri se naravni in družbenoekonomski elementi povezujejo na takšen način, da tvorijo organsko povezano celoto. Regionalnemu planiranju najbolj ustreza členitev na funkcijske regije, ker se le-te najbolj približujejo dejanski prostorski organizaciji družbe. Regionalnoplanske regije, določene na podlagi ekonomskih in socialnih razmer in prilagojene dinamiki gospodarskega razvoja, so brez dvoma iz različnih vidikov idealne planske regije. Z vidika racionalnosti je najustreznejše, da se območja planskih regij hkrati ujemajo z območji ostalih upravnih funkcij¹. Tako planske regije - če odmislimo tudi druge pomembne funkcije - oblikujejo vmesno stopnjo med izvodi državne in lokalne oblasti, in naj hkrati s svojimi funkcijami "amortizirajo" prepad med komaj zasnovano lokalno samoupravo in državno oblastjo. Vlogo generatorjev razvoja v planskih regijah običajno prevzemajo regionalna središča. To so običajno hkrati tudi tista mesta, ki imajo v okvirih hierarhije centralnih krajev vsaj mezoregionalno raven funkcij in hkrati tudi primerno gravitacijsko zaledje (najmanj 100.000 preb. in več), imajo tudi kompleten spekter javnih funkcij in ustrezno opremo oskrbnih dejavnosti. Ob tem velja opozoriti, da v pogojih tržne ekonomije dobivajo tekmo le tiste zaključene regije in mesta, ki so gospodarsko močna, ki imajo poleg transportne in komunikacijske opreme vsaj še kulturne, arhitektonske in rekreacijske kvalitete. Takšne regije imajo tudi moč in notranjo dinamiko ter so sposobne investirati v svojo prihodnost tudi tako, da iščejo "partnerska mesta". Omenjeni "lokacijski" pogoji v Evropi pridobivajo na pomenu. Prilagajanje evropskim normativom regionalnega, gospodarskega in tehnološkega razvoja, ki izhajajo iz integracijskih procesov v Evropi, bodo nujno vplivala na modifikacijo kriterijev za oblikovanje regionalnoplanskih regij (Ravbar, 1995).

Šestdeseta, sedemdeseta ter prvo polovico osemdesetih let tudi v Posavju, tako kot drugje v Sloveniji, označujeta koncentracija prebivalstva in delovnih mest v mestih ter praznenje podeželja². Regionalni razvoj je sicer v stalni preobrazbi. Zato se tudi politike oz. mehanizmi za reguliranje regionalnega razvoja nenehno spreminjajo. V preteklosti smo posamezna območja med sabo izenačevali npr. z ustanavljanjem industrijskih centrov, ki so tedaj pomenili diferenciacijo v razvojni moči pokrajine (območja ali mesta). To je bil razvojni vzorec gospodarskega in prostorskega razvoja v 70-letih. Zaradi pretežno industrijskega razvoja smo tudi razlikovali prosperirajoča in stagnirajoča območja in znotraj njih razvijajoča se predvsem mesta. Med njimi in okolico je prihajalo do ekonomske-socialne polarizacije, ki je privedla tudi do drobne segregacije med posameznimi območji tudi v Spodnjem Posavju. S tega vidika je zlasti problematično Bizeljsko, Krško hribovje in podgorjanska naselja. Še nedavno tega so imeli takšni industrijski centri, z njimi pa tudi celotne regije pomembno gospodarsko moč, v njih je bila opazna socialna in prostorska dinamika. Poučen je primer občine Krško s svojim industrijskim razvojem in "energetsko investicijo" v sedemdesetih in osemdesetih letih. Za celotno gravitacijsko zaledje je bila še donedavno značilna stabilna zaposlenost prebivalstva. Tam kjer so industrijska središča, ki so temeljila na "fordističnem" principu proizvodnje iz različnih vzrokov zašla v krizo, opažamo poleg upadanja industrijske proizvodnje (deindustrializacija) tudi deinvesticije v prostorske strukture (podrobnosti glej v: Ravbar, 1995)

2. Možnosti gospodarskega razvoja z izhodišči regionalne razvojne strategije

Kot izhaja iz analitičnega dela, ekonomska moč posavske regije v zadnjem času močno peša, stopnja nezaposlenosti je večja kot v državnem povprečju, rezultati poslovanja obstoječih podjetij so močno pod državnih povprečjem, rast novih podjetij ni izrazita. Pod takšnimi izhodišči je težko napovedovati bodoči razvoj območja, še posebno ob dejstvu, da območju tudi ni potencialne delovne sile, ki bi bila sposobna ustvariti nova razvojna jedra, kot zametke bodočega razvoja.

¹ Spodnje Posavje je s tem, ko si nekatere mezoregionalne funkcije delita Brežice in Krško, druge pa opravljata Novo mesto ali Celje (primer: zdravstvo, -igar usluge uporabljajo prebivalci Krškega v Novem mestu, Sevnice pa v Celju) in celo Ljubljana (npr.: naravna in kulturna dediščina za obino Krško), zelo labilna "prostorska" enota.

² V tem obdobju je politika skladnega regionalnega razvoja v Sloveniji `elela za vsako ceno inducirati difuzijske tokove na pode`elje s pomo`jo razli-nih regionalnopoliti-nih ali "izena-itvenih" mehanizmov. `eprav so v regionalnem planiranju `e dolgo znane sektorske in prostorske determinante "razvojnih polov", so se tudi v Sloveniji prav kmalu - kljub nespornim uspehom tak`ne politike - pokazali o-itni odkloni teh konceptov ne le v praksi in na instrumentalni ravni, marve~ tudi v teoretskih in metodol`kih koncepcijah..

Pričujoča razmišljanja bodo torej podala poglobljena izhodišča možnega ekonomskega razvoja regije. Vendar možnosti še ne pomenijo tudi željene smeri razvoja, prepričani smo namreč, da bo ekonomski razvoj regije možen šele z načrtnejšim pristopom k razvoju, kar pomeni z ustreznim infrastrukturnim urejanjem območja ter s privabljanjem investitorjev.

V kolikor načrtnejšega pristopa ne bo, lahko pričakujemo le, da bo regija postala koridor velikih javnih transportnih poti (cesta, železnica) in elektroenergetskih objektov in naprav, od katerega pa lokalno prebivalstvo ne bo imelo koristi, kvečjemu z degradacijo kvalitetne kmetijske zemlje, škodo. S tem pa bo ta del južne meje res postal "zelena meja", saj se naselja ob meji izredno hitro praznijo.

Možnosti bodočega razvoja vidimo v obstoječih gospodarskih strukturah *razvoju energetike, turizma, storitvenih obrti, usmerjenega kmetijstva in kvartarnih dejavnosti*. Seveda so tudi možnosti razvoja razvoja naštetih dejavnosti omejene.

Razvoj industrije in gradbeništva: Kot izhaja iz analitičnega dela tega projekta, obstoječa industrija regije ni perspektivna in tudi v bodoče ne pričakujemo bistvenega razvoja novih industrijskih dejavnosti.

Vsaj do leta 2000 bo prioriteta industrijska dejavnost v tekstilni in lesno-predelovalni branži, ki pa bo delila usodo pogojem izvajanja dejavnosti v skladu z beneficijami, ki jih bosta ti dve dejavnosti deležni v Sloveniji. Trenutni položaj ni najbolj obetajoč, posebno za izvoznike, pa tudi dolgoročno obe dejavnosti ne sodita med propulzivne gospodarske panoge. Tovarna celuloze in papirja, ali vsaj kar je od nje ostalo, bo v prihodnosti odvisen od države oziroma od odločitev v kolikšni meri podjetje sanirati. Trenutna situacija za podjetje ni ugodna, pa tudi v bodoče ni moč pričakovati, da bi se sanirali večji del sedanjega podjetja. Ostale panoge industrije so v regiji slabše zastopane. Glede na to, da je v regiji kader kovinsko-predelovalne industrije, je možno, da bodo novi manjši obrati s področja te panoge, vendar tudi panoga kovinsko-predelovalne industrije ne sodi med propulzivne industrijske panoge. S področja propulzivnih panog (kemična industrija, elektronika) v regiji ni dovolj znanja, zato so le manjše verjetnosti, da bi se tovrstne male industrije razvile v Posavju. Možno pa je, da se že izoblikovane tuje tehnologije takoimenovane "umazane" kemične industrije preseli iz razvitih držav v Posavje, v kolikor bo ekonomska nuja pretehlala ekološko osveščenost lokalnega prebivalstva.

Gradbeništvo v regiji sicer ni razvito, vendar ima precej možnosti razvoja, če bodo priložnosti ob gradnji velikih infrastrukturnih objektov dane tudi lokalnemu prebivalstvu, da razvije male specializirane gospodarske enote, ki bi se uspešno pridružile velikim izvajalcem gradbenih del.

Razvoj energetike: Z jedrsko elektrarno je energetski kompleks v regiji že močno prisoten, v naslednjih letih, ob predvideni izgradnji petih hidroelektrarn na Spodnji Savi, za kar so že razpisane koncesije, pa bo še tembolj. Z obstoječimi in z izgradnjo novih energetskih objektov, regija, razen nekaj delovnih mest, praktično ne bo dobila ničesar. Energetski objekti bodo pretežno v državni ali privatnem lastništvu - vendar ne prebivalstva območja. Možno je le, pravzaprav bi bilo pravilno, da bi dobila del vrednosti koncesij kot odškodnino za lokacijo objektov na njenem teritoriju, ki bi jo namenila za gospodarski razvoj območja. Poleg gradnje hidroenergetskih objektov že poteka zapiranje rudnika Senovo, kjer bo regija po zaprtju izgubila še ekoli 300 delovnih mest. Investicija v elektrarno Brestanica in sicer prehod iz tekočih goriv na plinasta, na gospodarski razvoj in zaposlovanje ne bo vplivala, povzročila pa bo manjše emisijske vplive na okolje.

Razvoj kmetijstva in gozdarstva: Posavska regija ima, kar izhaja tudi iz analitičnega dela tega projekta, po podatkih katastra 44.292 ha kmetijskih površin (48,9% teritorija regije), kar je približno toliko kot Slovenija. Večji delež kmetijske zemlje od skupnih površin ima le občina Brežice, bistveno manj pa občina Sevnica. Struktura rabe zemljišč na območju regije se razlikuje od povprečja Slovenije, nad povprečjem so njivske površine ter površine pod sadovnjaki in vinogradi. Seveda pa ugotovitev ne velja za celoten teritorij regije, saj lahko rečemo, da so strukture rabe zemljišč izrazito ugodne v občini Brežice, sorazmerno ugodne v občini Krško in zelo neugodne v občini Sevnica.

Možnosti razvoja kmetijstva so, poleg naravnih pogojev definirane tudi z lastništvom zemljišč: Ob popisu prebivalstva leta 1991 je bilo ugotovljeno, da je v Posavju še 13,6% kmečkih prebivalcev, kar je precej več od slovenskega povprečja. Največ nad 15% jih je v občini Brežice, kar je razumljivo, saj so v tej občini pogoji kmetovanja ugodni. Najmanj, vendar zelo veliko jih je tudi v občini Sevnica. 10.885 kmečkih gospodarstev (6,95% vseh slovenskih kmečkih gospodarstev) sestavljajo po socialno ekonomskem tipu: 1.303 čisto kmečkih (7% vseh v Sloveniji), 4.128 mešanih (7,15% v Sloveniji) in 5.334 nekmečkih (6,72% v Sloveniji). Kmečko gospodarstvo ima v Posavju 48,6% gospodinjstev, v Sloveniji pa 24,4%. Glede na število gospodinjstev ima

največ kmečkih gospodarstev občina Brežice (54% vseh gospodinjstev), sledi občina Krško (45,8%), v občina Sevnica pa ima kmečko gospodarstvo 45% gospodinjstev.

Za kmečka gospodarstva posavske regije je značilno, da imajo v povprečju malo skupne, kmetijske in obdelovalne zemlje (z izjema v občini Sevnica, kjer so posestva vseh zemljišč večja od državnega posestva, površine kmetijske in obdelovalne zemlje pa v njenem povprečju), kar priča o veliki razdrobljenosti. Polnovrednih delovnih moči na gospodarstvih je v državnem povprečju (z izjemo občine Brežice, kjer je pod povprečjem), glav goveje živine pa imajo manj od državnega povprečja v občinah Brežice in Krško, ker je usmeritev njihovega kmetijstva bolj poljedelska in manj živinorejska. Po opremljenosti z dvoosnimi traktorji pa regija in vse občine regije močno odstopajo od državnega povprečja, saj je povprečna opremljenost gospodarstva v Posavju bistveno boljša.

Podatki o kmečkih gospodinjstvih in posestvih zemljišč kažejo, da perspektive razvoja niso najbolj ugodne ob nadaljevanju sedanjih setvenih običajev. Verjetno, vendar zelo počasi, se bo število kmečkih gospodinjstev zniževalo, zemlja pa združevala. Ob sorazmerno hitrih spremembah lahko pričakujemo določene možnosti razvoja zasebnega kmetijstva, predvsem na območjih z boljšimi pogoji kmetovanja. Druga možnost, seveda le na območju Krško-brežiškega polja ob izvirih tople vode, pa je v načrtnem gojenju kultur na več zasebnih posestvih, ki bi izkoriščale izredno ugodne pogoje gojenja kultur (vrtnarstvo) ter v vinogradniško-sadarskih območjih, kjer bi načrtno gojili in predelovali grozdje in sadje, specifično za okoliš.

Kmetijskih podjetij in zaposlenih v teh podjetjih je v Posavju nekoliko več kot v slovenskem povprečju in tudi zmanjšanja števila zaposlenih po letu 1990 ni tolikšno kot v Sloveniji, vendar te razmere niso odraz dobrega poslovanja podjetij. Kazalniki poslovanja podjetij pa kažejo, precej slabše rezultate os državnega povprečja.

Razvoj obstoječih podjetij kmetijstva je močno odvisen od cene, ki jo morajo plačevati za najeto državno zemljo in od razvojnih načrtov. Možnosti razvoja imata predvsem Agraria Brežice in Vino Brežice, ki proizvajata specifične produkte, verjetno pa tudi nekatera druga, ki bi se načrtno in usmerjeno ukvarjala s kmetijsko pridelavo in predelavo. Določene možnosti razvoja imajo tudi gozdarska podjetja predvsem na območju občin Krško in Sevnica, kjer je zdravega gozdnega potenciala z ugodnimi naravnimi prirastki več.

Razvoj turizma: Regija ima še najboljše pogoje razvoja turizma, ki obstajajo tako v naravnih kot v ustvarjenih danostih ter na nekaterih območjih tudi v tradiciji.

Naravni pogoji: Naravne danosti obravnavanega območja lahko delimo na več delov in sicer: na naravno dediščino, termalne izvire, pogorja in na splošne krajinske in podnebne značilnosti.

I. Naravno dediščino območja, ki je bolj ali manj ustrezno zavarovana in predstavlja določene prednosti v razvoju turizma, lahko delimo v naslednje večje sklope: **1. Reka Krka z zaledjem** - Visok nivo talne vode in česte poplave pogojujejo značilno obliko Krke v spodnjem toku, specifično rastje Krakovskega gozda (3.400 ha, zavarovan kot naravni rezervoat - edini pragozd nižinsko polavnega območja v Sloveniji in eden redkih v Evropi) in druge naravne znamenitosti: Kostanjeviška jama ter posamezna drevesa (Cvelbarjev hrast v Malencah pri Kostanjevici, črni oreh pri Malem Borštu in beli gaber v Zaborštu z vodnim izviro). **2. Gorjanci z zaledjem** - Gorsko pobočje Gorjancev, ki leži na meji s Hrvaško, skriva v osrčju in v zaledju vrsto naravnih znamenitosti, med katerimi so nekatere pomembnejše tudi na območju Posavja. **3. Ostale pomembnejše naravne znamenitosti** kot so gozdni predeli Bohorja in Lisce ter reka Mirna.

II. Termalni izviri so ob prelomnici, ki poteka ob Krki. Tu so kar štiri naravna termalna zdravilišča med njimi tudi Klunove Toplice in Čateške Toplice ter še nekateri drugi izviri termalne vode. Nahajališča termalne vode v **Čateških Toplicah** so dokaj dobro raziskana. Količina termalne vode je ocenjena na 100 l/s s temperaturo 57 - 64 stopinj Celzija. Voda sodi v akrototermalne in hipertermalne in je kemično nizko mineralizirana. Uporabljajo jo v kompleksu Toplic in za ogrevanje. Termalna voda v **Buščiči vasi** je zajeta v manjšem bazenu - Klunove toplice - (10 l/s s temperaturo 27 stopinj Celzija) in jo uporablja le okoliško prebivalstvo za rekreacijske namene. Poleg tega zajetja je na območju še večje število izvirov s temperaturo 20 - 27 stopinj Celzija in s skupno izdatnostjo 30 l/s. **Potencialni vir** - termalna voda pri Kostanjevici izteka na površje v več izviri v prodnih naplavinah Krke. Z globoko raziskovalno vrtino, je bilo leta 1986 ugotovljeno, da je iz vrtine možno stalno črpati do okoli 45 l/s vode s stalno temperaturo 35,5 stopinj Celzija.

III. Hribovita območja skoraj obkrožajo Posavsko regijo. Večji masiv južno od Krke je gorski masiv **Gorjancev**, ki meji s Hrvaško in sega v Posavje le s svojim vzhodnim delom. Na severu regije se razprostirata

dva masiva Zasavskega hribovja in sicer leži na severu krške masiv z najvišjim vrhom Bohor (nad 1.000 m) in na severu sevniške občine masiv Lisce (malo pod 1000 m nm.). Ostalo obravnavano območje je gričevnato in zelo razgibano, vendar griči praviloma ne presegajo 600 m nadmorske višine.

IV. Krajinske, podnebne in druge naravne značilnosti - Relief obravnavanega območja je zelo razgiban, kar daje območju posebno krajinsko vrednost, ki se dopolnjuje še s pestrostjo rabe površin in razpršenostjo poselitve: menjavanje gozdnih in kmetijskih površin različnih izrab - njive, zatravljene površine, vinogradi - ter majhnih naselij. Na vsakem pomembnejšem gričku je praviloma tudi cerkev. Posebnost območja je tudi različnost zgradbe tal, ki s svojimi značilnostmi dodatno vpliva na pestrost in atraktivnost območja. Tako kot v reliefu so na območju razlike tudi v klimi.

Gozdni sestoji so strnjeni le po gorskih masivih (Gorjanci, Bohor, Lisca), drugod pa so le večji ali manjši kompleksi gozda. Gozdnatost območja je več kot 50%. Gozdni rastiščni sestoji so različni, vendar se pretežno menjavajo listovci in iglavci.

Za njivske in druge kmetijske površine je značilna visoka stopnja razparceliranosti in menjavanje različnih kultur. Vinogradniških površin je precej; Gradišče, Malkovec, Trška gora, Sremič, Bizeljsko so le nekatera od mnogih večjih ali manjših, vendar pomembnejših kompleksov. Večina vinorodnih območij ima izredno slikovite lege, vendar so marsikatera območja degradirana zaradi neustreznih gradenj vinskih hramov, predvsem pa počitniških hišic.

Celotno območje je bogato z divjadjo in ribjim življem. V strnjenih gozdovih domujejo divji prašič, medved. V ostalih gozdovih pa so bogata lovišča srnjadi, jelenjadi, divjega prašiča ter nizke divjadi, medved se pojavlja bolj kot prehodna divjad.

Ribji živelj je v Posavju izdaten predvsem v Krki in Mirni, nekoliko manj pa tudi v drugih rekah. V Krki žive mnoge plemenite ribe, zlasti postrvi, sulci, kleni, ščuke in somi. V zgornjem toku Mirne so potočne in ameriške postrvi, kleni, podusti; v srednjem toku pa tudi ščuke. Ribji živelj je tudi v drugih manjših rekah in potokih.

Ustvarjeni pogoji: I. Kulturna dediščina - Kulturna dediščina območja sodi v tako imenovane ustvarjene pogoje razvoja turizma. Območje je sorazmerno bogato s kulturno dediščino, saj se na ozemlju nahajajo arheološki ostanki preteklih naselitev, ostanki srednjega veka in novejšje zgodovine. **1. Arheološka dediščina** - Številna odkritja pričajo, da se je življenje v Posavju pričelo zelo zgodaj, že v dobi neolita. Največji gospodarski in kulturni razcvet je območje doseglo v halštatskem času sredi prvega tisočletja pred našim štetjem. Pomembna stopnja razvoja je sledila tudi v antičnem času Slovenci so se tod naselili že zelo zgodaj, saj nekatera odkritja govore o poselitvi že v 6. stoletju. Izkopanine so v muzejih, v veliko primerih izven posavske regije ali celo izven Slovenije. **2. Gradovi** - O življenju v srednjem veku pričajo številni gradovi, ki so žal v večini primerov v razvalinah, vendar bi bilo vsaj nekatere ekonomsko smiselno obnoviti in jih vključiti v turistično ponudbo ali pa vsaj ustrezno zaščititi, urediti poti in jih prezentirati kot ostanke zgodovine. V Posavju so bili pomembni naslednji gradovi: brežiški grad, grad Mokrice, grad Pišce, Bizeljski grad, grad Brestanica, grad Kostanjevica, cistercianski samostan 1 km oddaljen od Kostanjevice, Grad Trun na Trški gori, sevniški grad. **3. Spomeniki in spominska obeležja** - Celotno območje je posejano s spomeniki in spominskimi obeležji znamenitih Slovencev, ki so bili rojeni, ali so delovali na območju regije ali pa so bili neslovenci in so zaslužni za razvoj tega območja. Najštevilnejši pa so spomeniki in spominska obeležja, ki izhajajo iz druge svetovne vojne. **4. Sakralni spomeniki** - Na teritoriju Posavja je veliko cerkva, med katerimi jih je precej z veliko zgodovinsko in kulturno vrednostjo, med katerimi verjetno prednjačita Miklavževa cerkev v Kostanjevici s freskami Gorjupa in cerkev v okviru Cistercianskega samostana v Kostanjevici.

II. Kulturne znamenitosti in ponudba - Med drugimi zanimivostmi in kulturno ponudbo naj na prvem mestu omenimo muzeje in galerije, ki so v: Kostanjevici (Lamutov likovni salon, lapidarij Cistercijskega samostana, "Forma viva", vinarski muzej) Krško (likovna galerija, atelje Vladimirja Štovička v Leskovcu, muzej v gradu Brestanica), Brežice (Posavski muzej) in drugod. Mesto Kostanjevica ima z bližnjo oklico izredno bogato kulturno dediščino, saj ga dokumenti omenjajo že leta 1091, kot mesto pa leta 1252. Kot središče velikega Spanheimskega gospostva je imelo razvito trgovino in razne pravice, nekaj časa celo kovnico denarja. Kot celota je danes kulturni spomenik I. kategorije.

III. Kraji, ki že imajo zametke turističnih kapacitet - Obstoječe turistične kapacitete so, z izjemo Čateških Toplic, zelo skromne in namenjene pretežno lokalnemu prebivalstvu in eventualnim obiskovalcem. Ta ugotovitev posebej velja predvsem za nočitvene kapacitete, delno pa tudi za ustrezne gostinske in druge

kapacitete spremlja- jočih dejavnosti (trgovino, obrtne storitve, športne in rekreacijske objekte, objekte kulture in zdravstva, ipd).

Možnosti razvoja turizma: Celotno Posavje ima ugodne možnosti razvoja turizma zaradi naravnih lepot, blage klime, gobate naravne in kulturne dediščine, možnosti raznolike turistične ponudbe in sorazmerne ekološke čistosti.

Potencialne oblike turizma, ki bi jih na območju regije lahko razvili, so zlasti: 1) **Zdraviliški turizem**, ki ima v Posavju že tradicijo (Čateške in Kljunove Toplice) in še neizkoriščene potenciale v izvrih termalne vode ter urejenosti turističnih naselij, ki bi jih z ustreznimi ureditvami in vlaganji lahko usposobili tudi za najzahtevnejše goste. 2) **Obvodni turizem** ima večje možnosti razvoja ob rekah Krka, Sava in Mirna ter drugih manjših rekah in jezerih kot možnosti razvoja naravnih kopališč, turističnega ribolova in za gojenje vodnih in obvodnih športov. Pogoji za čolnarjenje in veslanje so predvsem na reki Krki, vendar tovrstna atraktivnost še ni zaživela. 3) **Lovni turizem** ima velike možnosti razvoja na celotnem območju, saj je območje bogato z raznovrstno divjadjo. Število male divjadi je pred leti sicer močno upadlo, vendar se stanje postopno sanira. Visoke divjadi (srnjad, jelenjad, divji prašič) je precej in je bil dosedanja odstrel za potrebe naravnega ravnotežja celo prenizek. 4) **Gorski turizem** omogoča izletniško rekreativen turizem skozi celo leto, saj obstajajo planinske kočee, planinske markirane poti in Evropska peš pot E 7. Gorstva (Bohor, Lisca) lahko nudijo nudijo zimsko športno ponudbo, vendar v manjšem obsegu, zaradi majhnega števila dni s snegom. Manjši ali večji griči, posebno tisti z dobrim razgledom, pa so pomembni za izletniško-rekreativni turizem. 5) **Jamarstvo, raziskovalni in bio turizem** ima na celotnem območju, spričo velikega števila jam, naravnih rezervatov in drugih naravnih danosti, velike možnosti razvoja tudi v prvi fazi turističnega razvoja, saj ne zahteva toliko superstrukture in infrastrukture kot druge oblike turizma. 6) **Kmečki turizem** ima veliko različnih oblik od tako imenovanih kmetij odprtih vrat, klasičnega kmečkega turizma in turizma ob vinskih cestah. Drugje v svetu ima ta oblika predvsem individualnega in družinskega turizma že daljšo tradicijo, pri nas pa spričo velikega števila manjših, višje ležečih naselij in obširnejših predelov z vinogradi možnosti za razvoj kmečkega turizma in za popularizacijo turizma ob urejenih vinskih cestah, kjer so že v obstoječih zidanicah in počitniških naseljih ustrezne gostinske in nočitvene kapacitete. Kmečkega turizma v Posavju praktično še ni, oziroma so za tovrstno ponudbo usposobljene le posamezne kmetije. Zаметki turistične ponudbe so ob vinski cesti Šmarjeta - Sevnica (preko Tržišča, Malkovca in Vrha). Zelo ugodne možnosti organiziranja vinske ceste pa so tudi v Sremskem vinorodnem okolišu. 7) **Tranzitni turizem** ima možnosti razvoja ob prometnicah, med katerimi je najpomembnejša avtomobilska cesta Ljubljana - Bregana (Zagreb v državi Hrvaški). 8) Z naštevanjem nismo izkoristili vseh možnih oblik zvrsti turizma, ki imajo možnosti razvoja na obravnavanem območju.

Za razvoj turizma posebej zanimiva območja - Celotno območje je, z izjemo manjših predelov industrijskih con in težje dostopnih, turistično manj zanimivih manjših območij, zelo primerno za razvoj turizma. V pričujoči točki bomo podali osnovne argumente posameznih območij, ki so še posebej turistično zanimiva in nudijo več različnih možnosti turizma.

1. **Kostanjevica z Gorjanci** - Glede na naravne danosti, kulturno-zgodovinske znamenitosti ter ugodne raziskave geotermalne vode pri Kostanjevici so podane vse možnosti kompleksnega razvoja turizma na tem območju: zdravi- liškega, športno-rekreacijskega ob reki Krki in gozdovih Gorjancev, jamarskega, raziskovalnega, tranzitnega, lovnega in ribolovnega, ipd. Turistične dejavnosti se, spričo številnih pogojev, lahko izvajajo celoletno. Mestu in okolici primanjkuje predvsem ustreznih nočitvenih, gostinskih in drugih spremljajočih dejavnosti.

2. **Krško z okolico** - Krško z okolico ima možnosti razvoja izletniškega, poslovnega in tranzitnega turizma, delno pa tudi stacionarnega, z izkoriščanjem obvodnene lege, sremskih vinorodnih gorc ter športno-rekreativnih zmogljivosti, ki so delno že razvite.

3. **Brestanica in Senovo z Bohorjem** - V Brestanici so mož- nosti razvoja stacionarnega in izletniškega turizma. Med zanimivostmi so na prvem mestu znani ribniki v Mačkovcih, ki ležijo v neokrnjeni naravi in nudijo možnosti rekreacije v naravi (veslanje, ribolov, sprehodi, itd.) in raz- voja kmečkega turizma. V Senovem so pogoji razvoja stacionarnega, tranzitnega in izletniškega turizma, spričo relativne bližine Bohorja, kjer so urejene planinske poti in možnosti zimsko-športnih aktivnosti ter bližine spominskega parka Trebča.

4. **Čateške Toplice** - Pomembnost območja Čateških Toplic ni potrebno posebej predstavljati, ker že sedaj predstavljajo jedro turistične ponudbe Posavja. Obstoječo turistično ponudbo območja bi kazalo le ustrezno urediti in specializirati, glede na zahtevnost gostov, ter v turistično ponudbo vključiti še ponudbo gradu

Mokrice, delno (predvsem kulturno in športno) ponudbo naselja Brežice ter posamično ponudbo počitniških kapacitet (vključno s počitniškimi hišicami okoliških krajev).

5. Bizeljsko - Območje Bizeljskega turistično ni razvito, vendar nudi izredno ugodne pogoje razvoja predvsem kmečkega in rekreativnega turizma. Turistične nočitvene kapacitete se lahko z minimalnimi finančnimi sredstvi uredijo v stanovanjskih hišah kot v počitniških objektih, ki jih je precej.

6. Lisca - Pogorje Lisca predstavlja rekreacijski center sevniške občine in je opremljeno z napravami za zimske in letne športe, poleg tega pa je tudi znano postajališče planinske poti. Z osrednjim planinskim domom, ki ima tudi nočitvene kapacitete, lahko predstavlja jedro turistične ponudbe rekreativne narave.

7. Sevnica z okoliškimi naselji ter naselji pod Lisco in ob vinski cesti - Kapacitete turizma v Sevnici sicer niso ustrezne za razvoj turizma, lahko pa z izboljšavami in osrednjo organizacijsko službo služijo povezovanju turistične ponudbe v naselju ter v atraktivnih vaseh pod Lisco in ob vinski poti (Malkovec), kjer so možnosti razvoja predvsem kmečkega turizma.

Možnosti razvoja ostalih dejavnosti: Razvoj ostalih terciarnih dejavnosti je močno odvisen od odprtja državne meje in razvoja turizma (trgovina, storitve prebivalstvu in gospodinjstvom) ter od vključevanja možnosti lokalnih faktorjev v velike infrastrukturne objekte (promet, poslovne storitve) in od dokončne opredelitve namembnosti letališča Cerklje. Samo za potrebe lokalnega prebivalstva se tovrstne dejavnosti ne morejo razviti.

Odprtje in oprema državne meje: V novih razmerah so lahko za razvoj mesta Brežice in razvoj celotnega teritorija sedanje občine Brežice in Posavja odpro razvojne prednosti tudi v trgovini, storitvah in prometu (logistiki); kar je povsem razumljivo tudi ob primerjavah razvoja sosednih držav (npr. razvoj trgovine v Trstu, Gorici v Italiji, razvoj trgovine na avstrijski Koroški) in nenazadnje tudi razvoj Nove Gorice pri nas. Vsaka meja nudi določene slabosti, pa tudi prednosti v razvoju zaradi ekonomskih razlik med dvema državama, kar izkorišča predvsem lokalno prebivalstvo (pa tudi podjetja) za transfere blaga in dobrin.

Posavska regija, občina Brežice in s tem tudi mesto Brežice lahko z ustrežno mejo s sosednjo državo Hrvaško pridobi nove razvojne potenciale, ki jih lahko sumiramo v sledeče točke:

1. Z mejnim preходом Obrežje, ki je tudi največji mejni prehod s sosednjo državo, so dane izredno ugodne možnosti razvoja podjetništva, transporta in logistike ter državnih storitev (npr. carinarnica).

2. Mesto Brežice pa tudi Posavje je v neposredni bližini hrvaške prestolnice, z velikimi oskrbnimi potrebami prebivalstva. Spričo različnega gospodarskega položaja obeh držav lahko prebivalstvo Zagreba zadovoljuje del potreb (predvsem po občasnih nakupih in storitvah) tudi v Sloveniji in mestu in občini Brežice ter celotnemu Posavju, če sebo mesto razvijalo v skladu s povpraševanjem poten cialnih kupcev tudi iz sosednje države. Efekti tovrstnega razvoja so lahko lokalni (hiter gospodarski razvoj mesta Brežice in okolice) in tudi državni s finančnimi prilivi, za kar bi morala biti zainteresirana tudi država.

3. Ugodne možnosti razvoja turizma so z mejo postale še ugodnejše. Zdravilišče Čateške Toplice, grad Mokrice ter druge izletniške točke v občini je že v preteklosti obiskovalo veliko Zagrebčanov, v prihodnosti pa jih lahko pričakujemo še več. Veliko Zagrebčanov je na tem teritoriju gradilo celo prava "weekend" naselja. Posebno v nekaterih "weekend" naseljih je že več kot tretjina ozemlja v lasti prebivalcev neslovenske narodnosti (podatke hrani Zavod za prostorsko načrtovanje Brežice).

2. **Graditev velikih infrastrukturnih objektov:** Graditev velikih infrastrukturnih objektov (hitre železnice in avtomobilske ceste, lahko povzroči razvoj predvsem dejavnosti prometa (cestnega in železniškega), v kolikor bo predviden večji pretovor na ozemlju regije. Če tega pretovora ne bo, bodo infrastrukturni objekti za regijo ekonomsko gledano, slaba naložba, ki ji bo pobrala precej kvalitetnih kmetijskih zemljišč.

Ob gradnji velikih objektov se v Posavju lahko razvijejo tudi poslovne storitve, če bo država dovolila, da del projektov del izvedejo tudi lokalne institucije.

3. **Opredelitev namembnosti letališča Cerklje:** Promet v Posavju se lahko hitro poveča tudi ob ustrezni opredelitvi namembnosti letališča Cerklje. Nekdanje vojaško letališče z vso infrastrukturo (na površini 500 ha) trenutno ne služi svojemu namenu in propada. Namembnost letališča je lahko predvsem civilna, z

namembnostjo tovrstnemu prometu za državo in (mogoče tudi za sosednjo državo). Če bi do tega prišlo, se dejavnost prometa v Posavju močno poveča z letališkim prometom, pretovarjanjem in razvozom po cestah.

Razvoj kvartarnih dejavnosti je v veliki meri odvisen od bodoče upravne in samoupravne organiziranosti države. V primeru centraliziranosti državne uprave ter javnih podjetij na področju kvartarnih dejavnosti, lahko regija pričakuje le nazadovanje.

Poleg upravne ureditve je razvoj kvartarnih dejavnosti odvisen tudi od razvoja drugih gospodarskih dejavnosti - predvsem turizma. Lokalno prebivalstvo namreč tudi v bodoče, vsaj glede na demografske trende, ne bo povečevalo povpraševanja po tovrstnih storitvah; povpraševanje (predvsem po storitvah kulture, športa in zdravstva) pa se lahko hitro poveča ob povečanem številu turistov in izletnikov.

3. 1. Izhodišča regionalne strategije gospodarskega razvoja

Kot izhaja iz predhodne točke ima Posavje določene možnosti gospodarskega razvoja, vendar so opredeljene možnosti izražene še v pogojni obliki, kar pomeni, da bi morali razrešiti še kopico odprtih vprašanj, ki so predvsem v:

1. Ureditvi državne meje s sosednjo Hrvaško: Ureditev ustreznih odnosov, meje ter režimov ob državni meji bo omogočilo normalen pretok blaga in tovara in ustrezne povezave obeh držav preko lokalnega prebivalstva. Takšna ureditev bi omogočila Posavju razvoj vseh storitvenih dejavnosti. Ob vstrajanju pri zaprtosti meje oziroma pri zeleni meji, lahko pričakujemo zgolj pollegalno (neregistrirano) trgovino na obeh straneh meje.

2. Organizaciji državne uprave in lokalne samouprave: Z ustrežno regijsko razporeditvijo upravnih enot po celotnem teritoriju države lahko pričakujemo tudi hitrejši razvoj Posavja. Pomemben faktor pri gospodarskem razvoju bo tudi nova lokalna samouprava, njene pristojnosti ter finančne možnosti. V primeru centralizacije države in majhnih pristojnosti in finančnih možnosti lokalne samouprave lahko pričakujemo počasnejši razvoj območja, ki bo zgolj stihijski, pač odvisen od iznajdljivosti lokalnega prebivalstva.

3. Odnosu države do regionalnega razvoja oziroma razvoja ob južni meji: Posavje potrebuje določene ukrepe pospešenega gospodarskega razvoja ter določene racionalne odločitve pri posegih na kmetijska zemljišča.

Glede na materialne možnosti ter podjetniške in kadrovske sposobnosti lokalnega prebivalstva ni možno pričakovati hitrejšega razvoja območja regije. Hitrejši gospodarski razvoj je možen le ob načrtnem razvijanju gospodarskih jeder, ki so šele pogoj samorazvoju območja. Jedra se lahko ustvarijo le ob državni podpori in dodatnemu izobraževanju lokalnega prebivalstva.

Za razvoj nekaterih dejavnosti (predvsem turizem in trgovina) območje Posavja potrebuje tudi ustrezno infrastrukturo. Ker pa ima ugodno kmetijsko zemljo so posegi na kmetijska zemljišča praktično prepovedani (razen za velike državne projekte). Spričo tega bo potrebno v določenih primerih sprejeti tudi kompromise v prioritetenosti gospodarskih dejavnosti. Kljub ugodnih pogojev kmetovanja (v južnem delu občine Brežice, na krškem polju so predvsem zemljišča ugodne kategorije) ostale dejavnosti (promet, turizem, trgovina, podjetništvo) nudijo večje multiplikativne učinke, zato se ekonomska računica pri strogem ščitenju kmetijskih zemljišč pred posegi v prostor ne izide.

4. Hitrosti izvajanja velikih posegov: Razvoj regije je odvisen tudi od hitrosti opredelitev in dejanskih izvajanj velikih projektov. V kolikor bomo le "čuvali" koridorje oziroma lokacije za velike projekte pred drugimi namembnostmi, je lahko gospodarski razvoj regije odmaknjen in pozabljen, čeprav bo gospodarstvo Slovenije šlo svojo pot.

3. Pogoji za oblikovanje regionalne razvojne strategije - slovenske razsežnosti regionalnega razvoja Spodnjega Posavja

Republika Slovenija že približno četrto stoletje sistematično usmerja svoj "regionalni razvoj". Do leta 1990 je bil dan poudarek gospodarsko manj razvitim območjem, po letu 1990 pa geografsko zaokroženim in demografsko ogroženim območjem. Na svojstven način je ta "zakonska" sprememba celo korak nazaj v spodbujanju regionalnega razvoja, saj v devetdesetih letih poznamo le en tip "problemskih" območij. To so "le" demografsko

ogrožena območja, ki so po pravilu pretežno podeželska in z nadpovprečno visokim deležem kmečkega prebivalstva. O celovitem urejanju strukturno zaostalih (pod katerim si predstavljamo predvsem ekonomsko šibka in socialno nestabilna območja) - neuravnoveženih in obmejnih območij v vladnih službah očitno doslej ni bilo ustrezne pripravljenosti. Nasploh primanjkuje skupnih izhodišč pri oblikovanju sektorskih politik in zlasti koordinacije med različnimi vladnimi resorji. Pomanjkljivosti sicer poskušata odpraviti novooblikovani zakon³ o spodbujanju regionalnega razvoja in delovna gradiva Strategije gospodarskega razvoja Slovenije⁴. Oba dokumenta naj bi bila prilagojena regionalni politiki devetdesetih let v Evropski Uniji, ki je zasnovana na načelih endogenega in uravnoveženega razvoja ter na povezovanju v različne poslovne in organizacijske mreže (networks). To pa hkrati pomeni, da je bil dosednji - tradicionalni instrumentarij regionalne politike nezadosten in premalo učinkovit. Poglavitni namen regionalne politike naj bi bil v zmanjševanju tehnoloških in organizacijskih zaostankov posameznih geografsko zaključenih območij za razvitejšimi območji. Poglavitni namen "nove" regionalne politike je tudi v povečevanju sposobnosti teh problemskih območij za osvajanjem novih proizvodenj, postopkov in programov. Inovacijsko in podjetniško usmerjena regionalna politika podpira ustanavljanje novih podjetij in novih proizvodenj ter specifičnih znanj, obenem pa pomaga tudi obstoječim predvsem z zagotavljanjem boljše infrastrukture in kvalitetnih poslovnih storitev. Zato nova regionalna politika prenaša težišče spodbud in vlaganj v izobraževanje in usposabljanje za delo, vlaganja v raziskave in razvoj, ponudbo poslovnih storitev, pomoč pri vključevanju v medregionalno (in mednarodno sodelovanje) ter na vlaganja v infrastrukturo (zlasti transport in komunikacije). Močno se povezuje tudi z industrijsko in socialno politiko. Ta politika je tudi tržno usmerjena in temelji na ekonomski uspešnosti, zato je selektivna. Običajno se osredotoča na tista podjetja in programe, ki igrajo ključno vlogo pri spodbujanju inovativnega in tržnega obnašanja v razvojno problematičnem in pogosto tudi zelo konzervativnem lokalnem okolju. Poglavitni cilj takšne regionalne politike je tudi v celovitosti njenih programov.

Vsled nedorečenosti regionalne politike v R Sloveniji je kakršnokoli oblikovanje regionalne politike neke regije - torej tudi Spodnjeposavske - lahko zgolj hipotetično. *Če je globalni cilj dolgoročnega prostorskega razvoja Slovenije prostorska homogenizacija državnega teritorija in dobra vertikalna in horizontalna prometna povezanost in dostopnost, potem je za doseg tega cilja nujno definiranje primarnih in sekundarnih razvojnih osi.* Za prostorsko planiranje prinaša načrtovanje in izgradnja sodobne prometne mreže nove še nepojasnjene izzive. Hkrati pa je tudi zelo aktualen povod, da se opozori na spremenjene aspekte v konceptiji regionalnega planiranja. *Slovenija je odstopila od konceptije izgradnje "slovenskega prometnega križa" in forsirano dograjuje prometno infrastrukturo v smeri zahod - vzhod, hkrati pa ne "reagira" z "dokumentom" o ciljih in nalogah oz. politiki regionalnega razvoja, ki bi ovrednotil tudi socialnoekonomске in prostorske posledice takšnih odločitev. Spodnjeposavska regija je v tem pogledu izrazito prizadeta.*

Prav zato se kot samostojna država nahaja pred izjemno zahtevno in daljnosežno izbiro primerne koncepta regionalnega razvoja in na tej podlagi temelječe prostorske politike. Le-ta je v Evropski skupnosti identična, kajti regionalno planiranje je zgolj prostorski izraz gospodarske, socialne, kulturne, in ekološke politike. Prilagajanje evropskim normativom gospodarskega in tehnološkega razvoja bo nujno vplivalo tudi na modifikacijo regionalnega razvoja Slovenije. Slovenija potrebuje celovito in v (Srednjo) Evropo naravnano strategijo regionalnega razvoja, potrebuje tudi ekonomsko uspešna mesta kot žarišča in generatorje razvoja za širšo okolico. Potrebuje tudi informacije in se na tej podlagi dejavno, z analitičnimi instrumenti vključuje v prostorsko politiko nove Evrope. Prav zato je za skladen regionalni razvoj Slovenije najpomembnejše oblikovanje pokrajinske identitete, ki naj temelji na mreži policentrično zasnovanih mestnih regij s funkcijsko in kooperativno povezanim podeželjem. Na takšen način oblikovana "razvojna žarišča" bodo tudi podeželskim, hribovitim in kraškimi območjem zagotavljala sinergetske razvojne možnosti vsekakor bolj uravnoveženega razvoja kot ga je doslej "zagotavljala" politika pospeševanja demografsko ogroženih območij⁵. V zadnjem času veliko govore o "sustainable development", izrazu, ki na eni strani pomeni samonosilni razvoj območja - v pomenu izrabe endogenih potencialov. Na drugi strani pa uravnovežen razvoj pomeni decentralizacijo regionalnega razvoja in odgovornost do sonaravnega gospodarjenja. Poglavitna naloga regionalne politike depresivnih območij bi morala prispevati k "miselnemu" preobratu. "Periferno", "podeželsko" oz. "agrarno" ne bi več smelo avtomatsko pomeniti nekaj strukturno šibkega. Prav tako kot centralna lega v sodobnem svetu več ne garantira vsesplošnega regionalnogospodarskega uspeha.

³ Poročevalec, julij 1994

⁴ Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, Zavod za makroekonomske analize, str.: 70 - 71, oktober 1994.

⁵ Klasične politike regionalnega razvoja so te ilie predvsem k zagotavljanju `ivljenjskih in delovnih pogojev. Zato je država investirala predvsem v prometno in komunalno infrastrukturo.

4. Regionalni razvoj in aspekti vrednotenja razvojnih potencialov

Ko opredeljujemo značilnosti delitve Slovenije po regionalni pripadnosti in vse številčnejša regionalistična gibanja, ki so se tudi ob razpravah o oblikovanju nove lokalne samouprave ali regionalni ravni često pojavljala, se moramo zavedati, da Slovenija že zato, ker je sestavljena iz delov štirih velikih evropskih pokrajinskih enot: iz mediteranskega, alpskega, panonskega in dinarskokraškega, sama po sebi "Evropa v malem". V teh pokrajinskih okvirih so se v zadnjih desetletjih odvijali tudi vsi procesi družbenoekonomske preobrazbe iz agrarne v neagrarno družbo. Pri ugotavljanju regionalne pripadnosti prebivalstva Slovenije posameznim enotam tudi ne moremo mimo dejstva, da so današnja regionalistična gibanja vsaj do določene mere še vedno odraz notranje delitve današnjega državnega teritorija iz časov Avstro-Ogrske. To pomeni, da je Slovenija, čeprav majhna država, notranje regionalno močno razslojena, kar terja še posebej subtilno posvečanje pozornosti prebivalstvu posameznih območij, kakor tudi prebivalstvu države kot celote. V teh okvirih tudi Klemenčič opozarja na aktualen pojav regionalizmov, ki z dvigom ekonomske ravni prebivalstva dobivajo nove vzgibe. Pri tem gre po njegovem za poudarjanje potreb po večji avtonomiji nekaterih enot v procesu stalnega spreminjanja geografskega okolja, in sicer od manj razvite agrarne, preko višje razvite industrijske pa vse do postindustrijske informacijske družbe. Tem procesom so še prav posebej podvržena obmejna območja. Ne glede na to, ali gre za visoko razvita območja ob JZ meji, ali za nerazvita območja ob na novo oblikovani slovensko-hrvaški meji. Socialno-ekonomske in prostorske posledice sodobnih političnih odločitev na primeru Spodnjeposavske regije doslej še niso ustrezno proučene.

Naša nadaljnja razmišljanja o regionalizmih temelje na možnem scenariju regionalnega razvoja pri nas, katerega gospodarski razvoj bo pri odprtih mejah poleg večje konkurenčnosti med regijami in mesti kot generatorji razvoja, sprožal povečani prosti pretok blaga, kapitala in storitev tudi povečano mobilnost prebivalstva in internacionalizacijo nasploh. Predpostavke temelje na izkušnjah razvitega sveta. Pri čemer pa vendarle velja opozoriti, da gre v proučevanem primeru vendarle za populacijo, ki živi na majhnem delu zemlje, zato pa ob pomembnem infrastrukturnem in energetskega koridorju in šteje dobrih 70.000 prebivalcev.

LOKACIJSKI FAKTORJI IN POGOJI ZA USPEŠNO OBLIKOVANJE EKONOMSKO USPEŠNIH DEJAVNOSTI

<i>lokacijski faktorji</i>	<i>lokacijski pogoji</i>
Prometne povezave	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge potrebujejo bližino letališča z dobrimi nacionalnimi in mednarodnimi letalskimi povezavami potnikov in tovornega prometa; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost središčem z že izgrajenim omrežjem (predvsem) hitrih cest;
Delovna sila in "prijaznost" ("amenities")	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge pritegnejo kraji z nižjimi stroški, neznatno stopnjo družbene organiziranosti in visoko stopnjo brezposelnosti; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo naselja s prijazno klimo in pokrajinsko mikavnostjo ("natural amenities"); • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost krajem z atraktivnimi bivalnimi pogoji pred tistimi s cenenimi bivalnimi pogoji; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo kraji z atraktivno kulturno ponudbo kot tudi z uspešnim šolskim sistemom in možnostmi nadaljnega izobraževanja ("cultural amenities")
Znanstveno-raziskovalna dejavnost	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost krajem z znanstveno-raziskovalno tradicijo in sodobno opremo; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge pritegnejo univerzitetna središča (posebej na naravoslovnem, matematičnem in tehničnih področjih);
Naklonjenost poslovnim dejavnostim ("Business climate")	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost krajem s koncentracijo visokokvalificiranih strokovnjakov obstoječih podjetjih z visoko tehnologijo ali na univerzah; • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost tistim centrom čigar tamkajšnje možnosti so "sposobne tveganja" ("venture capital"); • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge dajejo prednost tistim krajem, ki imajo majhen delež industrijskih podjetij, ki močno onesnažujejo okolje in ki so se odzvale klicu po okolju prijazni proizvodnji; • Dejavnosti visoke tehnologije privlačijo kraji z bogato ponudbo specializiranih "business services" in so sposobni še naprej "predelovati" proizvode visoke tehnologije;
Prebivalstvena struktura	<ul style="list-style-type: none"> • Dejavnosti visoke tehnologije dajejo prednost krajem, ki že dal časa izkazujejo živahen in stabilen prebivalstveni razvoj; • Dejavnosti visoke tehnologije - industrijske panoge privlačijo kraji s prevladujočo srednjo stanovsko strukturo in neprestanim izboljševanjem te strukture.

Ko poskušamo oceniti ekonomskogeografske potenciale Spodnjega Posavja in ugotavljamo razvojne trende, hkrati tudi ugotavljamo, da klasični lokacijski razvojni dejavniki regionalnega razvoja ne dajejo več željenih rezultatov. Zato potrebujemo nove prijeme in strategijo. Pri oblikovanju razvojnih možnosti Spodnjega Posavja bomo razen nekaterih klasičnih (antropogenih) lokacijskih dejavnikov razvoja, kot so npr. delovni potenciali, (ne)ustrezna infrastruktura, ipd., kot pomembne pospeševalne razvojne faktorje ovrednotiti:

- spoznavanje lastnih regionalnih virov - endogenih faktorjev razvoja in naravno-ekoloških potencialov
- zgostitvena območja z dinamičnim populacijskim in industrijskim razvojem ter pomembnim deležem uslužnostnih dejavnosti (nad) regionalnega pomena;
- obseg (mednarodnega) kapitala,
- možnosti oblikovanja modernih središč znanstvenega in tehnološkega razvoja,
- tista industrijska središča (podjetja) z izvozno naravnanim spektrom proizvodov,
- središča vzdolž pomembnih prometnih koridorjev s specializiranimi distribucijskimi površinami;
- atraktivna podeželska območja, čigar pomen raste, v zaledju zgostitvenih območij z dinamičnim razvojem;

Izhodišče oblikovanja razvojne strategije Spodnjega Posavja zato temelji na oblikovanju, proučitvi, vrednotenju in konkretizaciji gornjih razvojnih faktorjev. Pri tem smo izhajali iz potencialov temeljnih naravno-pokrajinskih enot, ki oblikujejo Spodnje Posavje (to sta v prvi vrsti dolina velike reke, ki se odpira v subpanonsko nižino in njuni prehodi iz gričevja v predalpsko hribovje) ter iz posledic in primerjalnih prednosti, ki je Spodnje Posavje zateklo kot obmejno regijo na zahodnem obrobju metropolitanske zagrebške regije.

Poleg gornjih sedmih lokacijskih faktorjev smo upoštevali še komunikacijske, demografske, znanstveno-tehnične in "poslovo-finančne" kazalce. Spodnji prikaz je eden prvih poskusov opredelitve lokacijskih faktorjev za dejavnosti, ki spodbujajo regionalni razvoj pri nas.

Analiza gornjih faktorjev nas opozarja, da so v Spodnjem Posavju omejene možnosti oblikovanja modernih središč tehnološkega razvoja saj regija nima močnih urbanih centrov z dinamičnim populacijskim in industrijskim razvojem ter pomembnim deležem uslužnostnih dejavnosti (nad)regionalnega pomena; leži le ob pomembnih prometnih poteh - vendar z nedograjeno prometno infrastrukturo⁶.

O **razvojnih potencialih** je bilo doslej že veliko razprav. Brez dvoma so le-ti najvišji v osrednji Sloveniji oz. Ljubljani. Odtod pa se postopno, toda diferencirano znižujejo proti robnim delom države. Za potrebe izdelave pričujočih izhodišč regionalnega razvoja in oblikovanja možnih smeri razvoja na Spodnjem Posavju smo kot faktorje, ki sooblikujejo te razvojne potenciale in istočasno omogočajo merjenje regionalnih disparitet, izbrali **demografske in zaposlitvene razmere, gospodarsko moč in njeno strukturo, infrastrukturne razmere ter izobrazbeno raven prebivalstva**. Demografske razmere ugotavljamo z rastjo ali upadanjem prebivalstva v zadnjem desetletju, zaposlitvene z deležem brezposelnih, gospodarsko moč z narodnim dohodkom na prebivalca, njeno strukturo pa z deležem ustvarjenega dohodka v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Pri ugotavljanju infrastrukturnih razmer smo uporabili analizo razmerij med poselitvijo in oskrbljenostjo območij z gospodarsko makroinfrastrukturo. Stopnja izobrazbene ravni, ki jo določa delež aktivnega prebivalstva z najmanj višjo stopnjo šolske izobrazbe, omogoča razumeti kvalifikacijsko in posredno še "inovacijsko" raven gospodarskega razvoja. Izbor gornjih indikatorjev po našem mnenju omogoča solidno prostorsko diferenciacijo razvojnih potencialov R Slovenije. Ob izboru smo se naslonili na tiste kazalce, ki izražajo regionalno-geografske sestavine temeljnih funkcij človekovega delovanja. Razvojne potenciale smo glede na odstopanje od državnih povprečkov razvrstili v pet skupin in sicer: *visoko nadpovprečne, nadpovprečne, povprečne, podpovprečne in visoko nadpovprečne*.

Analiza je pokazala, da sta občini Brežice in Krško razvrščeni v skupino občin s **podpovprečnimi** razvojnimi potenciali, sevniška pa celo v skupino **močno podpovprečnih** občin⁷. Ugotovitve so tudi potrdile že izpričano ugotovitev, da sodita Sevnica in Krško v skupino središč z izrazito usmerjenostjo v sekundarne dejavnosti, Brežice pa v skupino mest z zmerno usmerjenostjo v terciarne dejavnosti. Kljub temu, da gre za relativno površno analizo, smo z njo vseeno potrdili že znano tezo, da "lokacijski faktorji" zaradi mikavnosti centralnih, poslovnih in oskrbnih funkcij ter bližine političnih odločitev odločilno vplivajo na regionalni razvoj. Zaradi že

⁶ Vloga in vpliv zagrebške aglomeracije na regionalni razvoj Spodnjega Posavja sta v ~asovnih in finan~nih okvirih raziskave, ki nam je bil na voljo prav tako neprou~eni.

⁷ Sicer pa visoko nadpovpre~nih razvojnih potencialov razen Ljubljane ne izkazuje nobeno slovensko mesto oz. regionalno središ~e. V kategoriji nadpovpre~nih regionalnih središ~ so npr. obalna mesta, Nova Gorica, Celje, Maribor, Velenje, Kranj, Postojna, Se~ana Logatec in ob dolo~enih pogojih še Novo mesto, ter "sateliti" Ljubljane: Dom~ale, Kamnik in [kofja Loka. Mo~no nadpovpre~na in nadpovpre~na obmo~ja skupaj predstavljajo le dobro ~etrtno dr~avnega ozemlja.

dolgoletnejše gospodarske recesije se regionalne disparitete Spodnjega Posavja napram širši ljubljanski mestni aglomeraciji povečujejo. Pričakovati je, da bosta funkcija in pomen aglomeracije proti njenemu zaledju je v okvirih selektivne ekonomske rasti v prihodnje še bolj neenakomerna. Za Spodnje Posavje je značilna mešanica bolj ali manj neugodne gospodarske in kvalifikacijske strukture nasproti zadovoljivi infrastrukturni opremljenosti. Izstopajo industrijska območja s strukturnimi in okoljevarstvenimi problemi, visoko brezposelnostjo in tudi agrarna območja z upadanjem prebivalstva, šibko mobilnostjo prebivalstva, izseljevanjem mladih, itd. Med njimi so tudi t.im. demografsko ogrožena območja.

5. Izhodišča za oblikovanje regionalne strategije Spodnjega Posavja

a. Splošno

Spremembe pojavnih oblik in vzroki regionalnih disparitet imajo za posledico vedno nove regionalnopolitične strategije. S teoretičnega vidika razlikujemo vsaj tri vrste strategij:

- centralistično koncepcijo "Development Corporation";
- koncepcijo "Private Public Partnership";
- koncepcijo "mobilizacije endogenih potencialov".

Nobena od gornjih strategij ne ponuja zveličavnih rešitev za uspešen razvoj depresivnih regij ali ožjih območij, zato pa vsaka izmed njih ponuja na specifično zastavljena razvojna vprašanja izvirno zastavljene odgovore oz. rešitve problemov. Vse strategije imajo svoje prednosti in slabosti. V praksi torej še ne poznamo instrumentov, ki bi mehanično in vzročno razrešile vse razvojne probleme, zato tudi ne poznamo "čistih" razvojnih strategij.

Izkušnje po svetu so pokazale, da so v procesu družbene restrukturacije najbolj profitirala tista območja, ki so s selektivno koncentracijo razvojnih potencialov modernega kapitalizma uspele razviti središča z novo razvojno tehnologijo. Ta središča hkrati razvijajo nove oblike oskrbnih dejavnosti, ki so prav tako nosilci nadaljnje razvojne ekspanzije. V globalnih procesih restrukturacije se običajno pojavljajo: (a) fleksibilizacija proizvodnje in trga delovne sile, (b) internacionalizacija produkcije in mobilnost kapitala, (c) opuščanje "realne" proizvodnje z namenom aktiviranja "prostega" kapitala (d) deregulacija podedovanih politično-institucionalnih davčnih mehanizmov (e) dokapitalizacija spektra družbenih področij (f) polarizacija in hierarhizacija zaposlitvenih in konsumnih vzorcev.

Zato se v Sloveniji kot možne strategije regionalnega razvoja ponujajo naslednje "tipologije": (A) v starih industrijskih središčih najbrž pridejo v poštev "neo-fordistični" razvojni vzgibi, ki naj na starih "fordističnih" tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. (B) za vrsto majhnih in srednjevelikih središč, čigar proizvodnja še vedno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigma "fleksibilne specializacije". To drugo, po naši sodbi, priporočamo tudi za Spodnje Posavje.

Geografija in druge prostorske vede že dolgo povezujejo "gospodarski prostor" z "življenjskim prostorom", kajti "gospodarski razvoj" hkrati pomeni tudi način življenja, kulturo, prosti čas in infrastrukturo ..., zato imajo gospodarski impulzi odločujoč pomen tudi na oblikovanje regionalne zavesti. Gospodarstvo je pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog običajno skrajno pragmatično. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo za vsako regionalno središče oz. za vsako regijo posebej, oblikovati nekaj prioritetenih nalog, ki bodo ojačali kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v teritorialni skupnosti. Obstoječa regionalna središča dolenjske, gorenjske, goriške, koroške, obalno-kraške, osrednjeslovenske, podravske, pomurske, savinjske, spodnje posavske in zasavske regije brez dvoma pomenijo jedra gospodarskega povezovanja. Postavlja pa se vprašanje ali je vseh dvanajst regionalnih regionalnih središč sposobnih prevzeti vlogo gospodarskih generatorjev razvoja saj so na eni strani ekonomsko prešibke ter imajo hkrati prenizek populacijski potencial. Po tej razdelitvi je Spodnjeposavska regija danes med ekonomsko in populacijsko najšibkejšimi slovenskimi regijami.

Sodobni cilji regionalne politike so usmerjeni k razvoju uslužnostnih dejavnosti. Naravnani so k vzpodbujanju podjetniške iniciative, pridobivanju posebnih znanj, inovacij in povezovanju v posebne oblike podjetniško-informacijskih omrežij. Poglavitni in dolgoročni cilj regionalnega razvoja Slovenije je zato v vzpostavitvi omrežja regionalnih središč ter njim prilagojenih in dopolnjujočih nižjih središč, ki naj izhaja iz partnerstva (ne pa politične prisile) med njimi. Poleg sposobnosti za krepitev gospodarstva, izboljšanja kvalitete življenja v lastnem gravitacijskem zaledju je predpogoj uspešne realizacije ekonomska povezanost pokrajine.

Institucionalno-organizacijski modeli regij naj upoštevajo sinergijsko povezanost družbenih in gospodarskih subjektov, dostopnost do informacij o tržiščih in tehnologijah in družbeno okolje. Empirična opazovanja učinkov regionalnega razvoja zadnjih desetletij potrjujejo, da so tudi sicer različne oblike državne pomoči uspešne le tedaj, če so vsebinsko in funkcionalno povezane s specifičnimi problemi regionalno zaokrožene skupnosti. Pri tem imajo svoje dolgoročne učinke le takšni ukrepi regionalne politike, ki niso omejeni zgolj na gospodarske temelje⁸. Če si Spodnje Posavje kot uspešna regija želi izboriti "ugodnejši izhodiščni položaj", potem je njen prvi korak izbor skupnih nalog na ravni regionalnih središč (v našem primeru celotne regije). Možna merila za oblikovanje skupnih nalog bi lahko bila npr.: a.) mednarodne, nacionalne in regionalne prometne povezave, vključujoč javni promet; b.) trg in kvalifikacijska struktura delovne sile, oblikovanje dodiplomskega izobraževanja za gospodarstvo; c.) tehnološka politika in podpora finalnim proizvodnjam; d.) oblikovanje stalnih in integralnih oblik kulturne ponudbe; e.) oblikovanje inovativne turistične ponudbe in prostega časa vključno z vzpostavitvijo medsebojno združljivih informacijskih in promocijskih instrumentov; f.) regionalna identifikacija in kvaliteta bivanja; g.) oblikovanje privatnega "svetovalnega poola" za pomoč/podporo novim podjetjem ali projektom ipd.

b. Možna opozorila pri oblikovanju regionalne politike Spodnjega Posavja

(in razvojne usmeritve, ki jih narekujejo ugotovitve na podlagi analiziranih sociodemografskih značilnosti regije in njenih delov)

Gornji - analitični - pregled nekaterih tipičnih ekonomsko-geografskih kazalcev je opozoril, da Spodnje Posavje v svojem razvoju zaostaja, kar z drugimi besedami pomeni, da je v ekonomski krizi, ki se posledično odraža na socialnem in tudi prostorsko-strukturnem sektorju. Ekonomsko krizo dodatno pogloblja obmejnost.

Že v prvem, analitičnem delu smo ugotavljali, da na območju Spodnjega Posavja ni večjega urbanega središča. Tako je to ozemlje glede storitev srednje ravni v številnih pogledih navezano na Novo mesto ali Celje (in tudi na Zagreb). Sedanji pglavlni središči, Krško in Brežice sta prešibki, da bi lahko opravljali različne funkcije, ki sodijo razvojnim središčem. Razvoj mest je bil tudi relativno počasnejši od regionalnih središč, kar je v skladu z relativno skromnim gravitacijskim zaledjem. Ni pa v skladu z nekaterimi drugimi, po splošni presoji ugodnimi razmerami: dobra lega ob pomembnem prometnem koridorju, veliki presežki delovne sile in ne ravno skromna industrializacija.

Spodnje Posavje tudi nima izrazitega regionalnega središča, zato tudi ne gre za homogeno regijo. Vlogo mezoregionalnega središča si sicer delita Krško in Brežice. V prvih povojnih letih so se kot regionalno središče pojavljale Brežice s svojo terciarno in kvartarno infrastrukturo (bolnišnica, gimnazija), pozneje pa je vse bolj stopalo v ospredje tudi Krško zaradi hitrejšega industrijskega razvoja in tudi zaradi pomembne energetske vloge oz. jedrske elektrarne. Obe mesti sta po Vrišerjevi hierarhiji centralnih krajev za to stopnjo podpovprečno opremljeni. Sevnica pa dosega le raven občinskega središča. Močnejše regionalne funkcije se niso razvile zaradi relativne bližine drugih središč z višjo stopnjo regionalnih funkcij (Celje, Novo mesto), zaradi populacijske in ekonomske šibkosti območja in predvsem zaradi obmejnosti ter dolgoletnega metropolitanskega vpliva Zagreba (v nekdanji skupni državi).

Osnovna razvojna središča regije so kraji, ki so dosegli vsaj soseskino oskrbno raven: ti imajo določeno gravitacijsko območje in predstavljajo funkcijski vezni člen v regiji. Ta središča so **Dobova, Kostanjevica, Bizeljsko, Senovo (Brestanica), Raka in Krmelj, seveda pa tudi Sevnica, Krško in Brežice**, ki v okviru mej starih (in novih) občin povezujejo območja v notranje mikroregije. Središče, ki povezuje regijo v funkcijsko celoto, predstavlja somestje Krško - Brežice. Zaradi že omenjenih razlogov (šibko demografsko zaledje, vpliv močnejših sosednjih centrov), pa tudi reliefno pogojene komunikacije, ki iz gričevnatega in hribovitega zaledja najprej vodijo v dolino Save in s tem najprej k občinskemu središču, šele nato ob Savi k središču višje stopnje, je potrebno nadaljnji razvoj obravnavati predvsem znotraj mikroregij, ki jih tvorijo občinska središča.

Znotraj mikroregij, kot že rečeno, tvorijo osnovna gravitacijska območja industrijski in podeželski centri, ki zagotavljajo oskrbo na ravni soseske (popolna osnovna šola, zdravstvena postaja, bančna izpostava, več trgovin, med njimi tudi že s pecializirano ponudbo, bencinski servis, gostišče, sedež KS). V doseženi stopnji

⁸ Kukarjeva ob tem tudi ugotavlja, da R Slovenija iz dr'avnega prora~una preliiva veliko sredstev, kar v bistvu pomeni prerazdelitev sredstev mimo tr'nih principov. Poleg tega je med razli~nimi ukrepi (in mimistrstvi) premalo koordinacije.

gospodarskega razvoja samega centra in gravitacijskega območja so med temi središči pomembne razlike. Različne značilnosti dosedanjega razvoja pa zahtevajo različne razvojne usmeritve.

Bizeljsko je centralni kraj izrazito agrarnega območja z izrazito prevlado agrarnih delovnih mest. Socioekonomska struktura prebivalcev sicer kaže manj izrazito agrarno usmerjenost, čeprav še vedno pretežno agrarno (karti 8 in 9). Dnevna migracija je zato med najnižjimi v regiji. Zaradi šibke gospodarske strukture, čeprav je centralni kraj, je bolj ali manj le gravitacijsko območje svoje KS, medtem ko sosednje KS bolj gravitirajo k bolj oddaljenemu občinskemu središču. Zaradi izrazite demografske šibkosti in "starega" prebivalstva, je potrebno razvoju tega območja posvetiti posebno pozornost. Osnovno vprašanje so perspektive nadaljnjega razvoja kmetijstva. V kolikšni meri bo kmetijstvo v bodoče še lahko zagotavljalo gospodarsko vitalnost območja. S tem je povezano tudi vprašanje, ali lahko v bodoče pričakujemo večjo deagrarizacijo, saj danes kmečko prebivalstvo presega 30%. Druga dilema je vprašanje, ali za zaposlovanje neagrarnega prebivalstva (sedanjega in v bodoče deagrariziranega) krepijo poleg (ohranjanja) oskrbne funkcije tudi gospodarsko moč kraja ali zagotoviti ustrezne prometne povezave do večjih zaposlitvenih središč in omogočiti dnevno migracijo. V slednjem primeru bi morali z ustrezno urbanistično in komunalno politiko zagotavljati primerne bivalne razmere na podeželju, kar bi ohranjalo poselitev tega danes demografsko bolj ali manj "ogroženega" območja.

Dobova in njeno zaledje imata povsem drugačno gospodarsko strukturo. Glede na aktivnost prebivalcev po kraju dela (delovna mesta) je območje usmerjeno v industrijo (razen obroba Gorjancev). Socioekonomska sestava prebivalcev pa zopet kaže drugačno sliko - usmerjenost v sekundarne in terciarne dejavnosti. Dnevno migrira v to območje predvsem industrijsko prebivalstvo. Demografski podatki kažejo določeno razvojno umirjenost, izobrazbena sestava pa doseženo določeno razvojno stopnjo (v okviru republiškega povprečja). Izrazito neugodna starostna struktura (indeks staranja nad 90, izrazito podpovprečen delež mladega prebivalstva) pa opozarja, da lahko v bodoče pričakujemo negativne trende demografskega razvoja. Območje torej ni doseglo uravnoteženega razvoja, zato je potrebno ali krepijo gospodarsko osnovo območja ali bližnjega centra kot gravitacijskega območja.

Brežice kot občinsko in deloma regijsko središče so v celotnem obravnavanem obdobju po številu prebivalcev rastle, temu je ustrezna tudi ugodna starostna struktura. So pomemben zaposlitveni kraj s presežkom delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva. Gospodarstvo je usmerjeno v terciarne in sekundarne dejavnosti, medtem ko med prebivalci kraja prevladujejo zaposleni v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Vpliv Brežic in sosednjega Čateža kot zaposlitvenih središč terciarnih dejavnosti je opazen le v nekaterih (ne vseh) okoliških KS (Čatež, Bukošek, Krška vas, Cerklje, Dobova, Jesenice), v ostalih prevladuje usmerjenost prebivalcev v sekundarne dejavnosti (Velike Malence, Skopice, Šentlenart, Artiče, Sromlje) ali so še pretežno agrarne (Mrzlava vas, Velika dolina, Globoko, Kapele, Pišce). Še na ožjem območju je opazen vpliv mesta glede na doseženo stopnjo izobrazbe. Poleg samih Brežic presegata republiško povprečje v deležu prebivalcev z doseženo najmanj srednjo izobrazbo še KS Krška vas in Velike Malence, Čatež in Dobova presegata regijsko povprečje, vsa ostala območja pa imajo nižji delež. Kljub temu je potrebno opozoriti, da ima Brežiška občina doseženo višjo izobrazbeno stopnjo kot ostala mikroregionalna območja, torej je bil vpliv mesta v regiji še vseeno najmočnejši. Povsem drugačno sliko pa kažejo demografski podatki. Število prebivalcev je rastlo samo v Brežicah, stagniralo pa v Dobovi, Jesenicah in Artičah. V vseh ostalih KS je število prebivalcev v tridesetletnem obdobju nazadovalo, le v KS Čatež in Krška vas se je v zadnjem desetletju to nazadovanje umirilo, porast števila hiš v tem obdobju pa kaže nova razvojna gibanja tega območja. Še neugodnejšo sliko območja prikazuje starostna sestava prebivalcev. Razen Brežic in Čateža imajo vse KS indeks staranja nad 75 in delež mladega prebivalstva manjši kot 19,5%, kar pomeni ob nadaljevanju trenda upadanje števila prebivalcev v vseh teh območjih. Zastavlja se vprašanje, ali je takemu demografskemu razvoju botrovala samo gospodarska šibkost občinskega in sekundarnih centrov ali tudi (bolj ali manj) načrten (ne)razvoj naselij. V nadaljnjem razvoju bo vsekakor potrebno poleg krepitev gospodarske funkcije občinskega in sekundarnih centrov potrebno načrtno vzpodbujati razvoj tudi posameznih naselij v gravitacijskem območju.

Krško kot drug center je po številu prebivalcev v zadnjem desetletju prerastlo Brežice. Mnogo bolj kot v številu prebivalcev pa presega Brežice v številu delovnih mest, ima okoli 3000 delovnih mest več. V gospodarski strukturi prevladuje industrija, prebivalci pa so aktivni v sekundarnih in terciarnih dejavnostih, kar pomeni, da je mesto gravitacijsko območje predvsem za industrijsko prebivalstvo. Prebivalstvo celotnega zaledja je namreč aktivno pretežno v sekundarnih dejavnostih, v višjih in bolj oddaljenih območjih pa v sekundarnih in primarnih. Sorazmerno večja gospodarska moč, merjena s številom delovnih mest, se kaže tudi v demografskih značilnostih širšega gravitacijskega območja mesta. Poleg KS Krško je število prebivalcev v obravnavanih obdobjih naraščalo še v KS Leskovec in Veliki Podlog, nazadovalo pa le v KS Podbočje. Kar v sedmih KS

ugotavljamo v zadnjem desetletju ustavitev trenda zmanjševanja števila prebivalcev. To območje "umirjanja" je prav v gravitacijskem območju Krškega v celotni regiji največje in sklenjeno. Tudi starostna struktura, čeprav v nekaterih predelih prav tako neugodna (Dolenja vas, Veliki Trn), je ugodnejša kot v sosednji Brežiški občini. K bolj uravnoteženemu razvoju celotne mikroregije pa poleg samega občinskega centra pripomoreta še industrijsko Senovo, na drugi strani pa Kostanjevica. Tudi v bodoče bi morali obe središči ohranjati in krepiti svojo oskrbno in zaposlitveno moč v svojem delu mikroregije. predvsem Kostanjevica bi morala svojo gospodarsko moč razširiti še na sosednje Podbočje.

Tretje sekundarno središče v mikroregiji Krško je **Raka**, ki je s svojo opremljenostjo dosegla stopnjo podeželskega oskrbnega središča (na soseskini ravni). Je majhen centralni kraj razdrobljeno poseljenega, še dokaj agrarnega območja. Krepitev tega centra bi omilila dnevno migracijo v Krško in zagotovila stabilnejši razvoj tega območja. Stagnacija števila prebivalcev v zadnjem desetletju že nakazuje drugačne trende razvoja, vendar je prebivalstvo relativno staro (indeks staranja nad 75), kar še ne zagotavlja stabilizacije razvoja.

Tretja, **Sevniška mikroregija**, je najmanjša. Sevnica je izrazit industrijski zaposlitveni kraj. Razvojna moč tega središča, opazovana v naraščanju ali upadanju števila prebivalcev, se najizraziteje kaže le na območju KS Sevnica, kjer je število prebivalcev naraščalo in Boštanj, kjer je prebivalstvo stagniralo. V KS Zabukovje in Blanca se je v zadnjem desetletju izseljevanje ustavilo, v ostalih območjih v neposrednem zaledju Sevnice pa še vedno upada. Vendar pa starostna sestava prebivalcev postavlja nekoliko drugačne osnove nadaljnjega razvoja kot v enakih demografskih območjih Brežiške občine. Še posebno nazoren kazalec večje dinamike v razvoju kažejo spremembe v številu hiš v obravnavanem desetletnem obdobju. Če so podatki registra pravilni, je bila najintenzivnejša (stanovanjska) gradnja v regiji v Sevniški občini, oz. v gravitacijskem območju Sevnice. Sevnica bi zato morala ohraniti in krepiti svojo gospodarsko moč (predvsem bi morala poskrbeti za dvig izobrazbene ravni), da bi ohranila začeto razvojno dinamiko.

Sekundarno središče mikroregije je **Krmelj**, ki je zaposlitveno središče širšega območja kot je območje KS. V sosednjih KS, ki sta po delovnih mestih izrazito agrarni, po ekonomski usmeritvi prebivalcev pa pretežno industrijski, je število prebivalcev še vedno v upadanju, kar pomeni, da v preteklosti gospodarska "moč" Krmelja ni bila tako velika, da bi zagotovilo ustrezno ekonomsko osnovo tudi prebivalcem v širšem gravitacijskem območju. Ugodna starostna struktura (vrednost indeksa je po regijskim povprečjem) pa opozarja, da območje še ni izrazito demografsko "ogroženo". Zato je ohranjanje določenega razvojne dinamike v tem sekundarnem centru Sevniške regije potrebno za razvoj podeželskih območij v njegovem zaledju.

Navedene ugotovitve temeljijo na uporabljenih statističnih podatkih, ti pa podajajo le okvirna razmerja znotraj regije. Specifične naravne, podedovane gospodarske, bivalne, kulturne razmere pa dajejo vsakemu območje še dodatne, za njih posebne razvojne možnosti ali omejitve. Prav te posebnosti in specifičnosti lahko v veliki meri, posredno ali neposredno, odločajo o nadaljnjih perspektivah teh območij. Šele razvojni ukrepi, ki bodo temeljili na notranjih potencialih posameznih mikroregij in krajev, bodo omogočili in zagotovili umirjen, uravnotežen razvoj. Občine in regija si morajo prizadevati, da bi spoznali te notranje potenciale in jih uspešno razvijale. Država mora regiji zagotoviti osnovno infrastrukturo, ki jo bo učinkovito povezala v širši gospodarsko - funkcijski prostor države in ji obenem zagotoviti mehanizme, da bo spoznavala in razvijala svoje notranje razvojne potenciale in zagotavljala bolj uravnotežen razvoj celotne regije.

Prihodnji gospodarski razvoj Spodnjega Posavja bo vedno bolj odvisen od vpetosti v omrežje evropskih ekonomij ("network economies"). To pa pomeni, da bo zato potrebno ne zanemarjujoč "regionalno zavest" najprej na lokalni in regionalni ravni iskati povezave proizvodnih in servisnih dejavnosti in se na ta način vključevati v naraščujočo internacionalizacijo gospodarstva. Bodoči obstoj Spodnjeposavske regije je zato v mnogočem odvisen od sposobnosti tamkajšnjega gospodarstva oz. njegove "integrativne" sposobnosti pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog. Zato se kot možna oblika lahko oblikuje regionalno združenje⁹, ki mora stremeti za pospešeno izgradnjo različnih omrežij "namenskih" povezav, namenjenih hitrim spremembam na trgu. Krepitev infrastrukturnega omrežja ima poleg "prostorskega zblíževanja" in "funkcionalnega druženja"

⁹ Med evropskimi državami regionalna združenja najdlje obstajajo v Nemčiji in Franciji, kjer imajo še bogate izkušnje. Tam, kjer so se ta združenja oblikovala, so njihove naloge različne. Poudarek je na pripravi regionalnih planov. Najpogostejša oz. tipična področja delovanja teh združenj so pri oblikovanju gospodarske pomoči regijam, energetski in vodni oskrbi, -i/-enju in odvajanju odpadkov ter varstvu okolja nasploh, planiranju prometa, oskrbi in preskrbi prebivalstva, izobraževanju, itd. Zanimivo je, da so regionalna združenja -ez/-as oblikovala lasten regionalni parlament in na ta način nasproti še obstoječi upravni organiziranosti izpopolnila paralelno regionalno združenje. Regionalna združenja niso le v območjih mest, marveč tudi na podeželju.

tudi pomembnejšo vlogo pri upravnem oblikovanju regije, ki so nujnost za uspešen ekonomski razvoj in kolikor toliko enakomerno poselitev. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo da v Spodnjem Posavju oblikujejo nekaj prioritetenih nalog, ki bodo ojačali kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v regionalni - teritorialni skupnosti. Pri (ne)obstoju in (ne) vključevanju regije v te tokove bodo še nekaj časa imeli odločilno vlogo brez dvoma sodobni informacijski tokovi in komunikacijski mehanizmi. Zato je nadaljnja izgradnja kompletnega slovenskega prometnega sistema za gospodarske potrebe odločilnega pomena za uspešen preboj. V tem kontekstu je odločilnega pomena njena navezanost na evropske prometne sisteme (Lichtenberger, 1993). Na tem segmentu pa trenutne razmere izkazujejo odločujoč deficit, ki regiji ne daje potrebnih razvojnih impulzov.

Za Spodnjeposavska mesta in celotno regijo je zelo pomembno, da leži ob prometni - dolgoročno tudi razvojni osi - in relativno blizu zagrebškemu vozlišču, kar pomeni, jih je vsaj s tim. "hitrimi priključki" možno povezati z enim od teh vozlišč. V ta namen je potrebna samoorganiziranost na (med)regionalni ravni. Ker je ustrezna prometna infrastruktura eden pomembnejših sodobnih lokacijskih faktorjev, je pomembna tudi hitrost odločitev. Z njo so še najtesneje povezana mesta v vlogi centralnih krajev, ki kot razvojni generatorji predvsem z oskrbnimi funkcijami oblikujejo zaledje lastne regije. Na tem mestu poleg "samoumevnih" infrastrukturnih povezav kot so npr. cestno in železniško omrežje ter sodobno telekomunikacijsko omrežje, posebej izpostavljamo kot razmislek usposobitev in vključitev nekdanjega vojaškega letališča v Cerkljah v prometne (tovorne) tokove.

Spodnje Posavje pa v vsakem primeru potrebuje primerno razvojno urbano središče, ki se naj bi razvilo s postopnim zraščanjem Krškega in Brežic v enotnejše somestje. Takšni odločitvi govore v prid populacijski in prometni razlogi ter vzpostavitev določenega ravnotežja z bližnjo milijonsko zagrebško aglomeracijo. To tezo utemeljujemo s sodobnimi postindustrijskimi "aglomeracijskimi" trendi konca dvajsetega stoletja: V mestnih regijah in zgostitvenih območjih bo po predvidevanjih prihajalo do prostorske decentralizacije proizvodnih kapacitet, do deindustrializacije ob istočasni prostorski centralizaciji finančnih in drugih "kontrolnih" funkcij. Aglomeracijske tendence se ne odražajo le na področju modernih tehnologij, marveč tudi na področju novih "fleksibilnih" proizvodenj. Če se bodo uveljavile naše predpostavke, potem se bodo v urbaniziranih, gosto naseljenih ravninskih in dolinskih območjih na gospodarskem področju poleg prepotrebne strukturne sanacije starih industrijskih območij (Posebej močan "modernizacijski" pritisk je pričakovati v podjetjih s klasično proizvodnjo.) s pomočjo javnega in privatnega napa še nadaljnje uveljavljale sodobne (sub)urbanizacijske težnje. Pričakovati je tudi nadaljnje naraščanje srednjih in majhnih obratov usmerjenih v energetske in surovinsko manj zahtevne proizvode ter uslužnostne dejavnosti. Intraregionalne gospodarske disparitete se bodo medsebojno krepile in poglobljale. Kljub relativnemu upadanju odpuščanja delavcev bo še nadalje ostala strukturna brezposelnost. Preostalo kmetijstvo bo še nadalje životarilo pod ekstenčnimi pritiski. Sicer pa je pričakovati prijaznejši razvoj na temelju sodobnih lokacijskih prednosti in investicijskih pogojev. Prav zato si bodo območja z naštetimi lokacijskimi pogoji prizadevala vzdrževati poslovne povezave predvsem s tehnično-naravoslovnimi visokimi šolami in raziskovalnim delom nasploh. To bo eden odločilnih faktorjev uspešnega regionalnega razvoja. V dolinskem in urbaniziranem območju Spodnjega Posavja se bodo zaostrovali prometno-komunikacijski problemi. Nadaljnja izgradnja omrežja za osebne prevoze ter čim hitrejša navezave na evropsko prometno omrežje (predvsem letališč in tudi železnica) bodo atraktivnost območij le še povečale. Okoljevarstvena problematika je bila že doslej povezana s počasno sanacijo in neizvajanjem ukrepov. Kljub sanaciji starih industrijskih območij je pričakovati naraščujoče pritiske modernih industrijskih in obrtnih obratov na še proste kmetijske površine. Obremenitve okolja bodo naraščale skupaj z naraščanjem prometa. Urbanizirana območja bodo še nadalje podvržena naraščujočim zahtevam po novih stanovanjskih, proizvodnih in obrtnih površinah. Poleg modernizacije mestnih območij (prenova) in stanovanjskega fonda je pričakovati tudi močan pritisk na še proste površine. Povečevalo se bo povpraševanje zlasti po atraktivnih lokacijah na podeželju za bivanje, rekreacijo in obrt ("delati v parku"). Težnje po zgoščevanju nakazujejo nadaljnje funkcionalne spremembe poselitvenih in prostorskih struktur.

Tudi spodnjeposavsko podeželje izraža naraščujočo funkcionalno diferenciacijo in razvojne disparitete: Periferna podeželska območja z gospodarskega vidika zaostajajo ali stagnirajo v razvoju. Tista podeželska območja, ki pa so v vplivnem območju mest in urbaniziranih območij pa bodo še nadalje profitirala zaradi fenomena "spillover". Gospodarska struktura atraktivnih podeželskih območij se spreminja zaradi rekreacijske in turistične izrabe, pa tudi zaradi porasta počitniških hiš. Pomen podeželja za razvoj sodobnih industrijskih dejavnosti upada. Pričakovati je tudi upadanje naložb v industrijo iz državnih fondov. Obsežne kmetijske površine in kmetijska gospodarstva se bodo tudi na temelju subvencij postopno prestrukturirala. Regionalne specializacije kmetijskih proizvodov bodo naraščale. Tehnološki prepad med zgostitvenimi območji in podeželjem se bo še povečal. Na področju prometa podeželje z nadaljnjim razvojem komunikacijskih tehnologij

zelo verjetno ne bo profitiralo. Pri okoljevarstveni problematiki z intenziviranjem kmetijske izrabe pričakujemo povečane obremenitve pri tleh in vodnih virih.

6. Sklep

Kot izhaja iz opredelitev gospodarskih razvojnih možnosti, POSAVSKE REGIJE ima Posavje še precej odprtih vprašanj, ki jo že in jo bodo še bolj intenzivno iz leta v leto oddaljevala od povprečnega gospodarskega razvoja Slovenije. Strokovnjaki, ki so ocenjevali obstoječe gospodarske strukture in razvojne potenciale, ne vidijo možnosti razvoja območja v sedanjih gospodarskih strukturah, pač pa v potencialih za razvoj storitvenih dejavnosti, ki pa zahtevajo takojšnje odgovore na, v tem delu opredeljena, nekatera ključna vprašanja, ki so povezana z dvema značilnima trendoma razvoja regije na prehodu v 21. stoletje:

1. nadaljevanju podiranja obstoječe gospodarske strukture in v možnostih in sposobnostih graditve nove na osnovinaravnih potencialov

2. in v graditvi velikih infrastrukturnih objektov in naprav in sicer: priprave na gradnjo avtomobilske ceste Ljubljana-Bregana (gradnja naj bi se pričela po letu 2000), priprave na gradnjo hitre železniške proge Ljubljana-Dobova (gradnja naj bi se pričela po letu 2000) in gradnja petih hidroelektrarn na Spodnji Savi.

Prepotrebne raziskave regionalnega razvoja so pri nas silno redke. Ob interdisciplinarnem nadaljevanju projekta bi bila potrebna podpora celovitega informacijskega sistema in nato z inovativnim pristopom diagnosticiranje produkcijskih povezav znotraj regije in med sosednjimi regionalnimi središči ter konkretizacija posledic na socialnoekonomskem področju, kot tudi v načinu življenja in poselitvenih navadah nasploh. Če osplošimo, nadaljnje raziskave naj temelje na predvsem na naslednjih izhodiščih:

- da je v okvirih celovitega prostorskega planiranja potrebno posebno pozornost posvečati mestom kot razvojnim žariščem;
- da so obmejna območja nov razvojni impulz, ki ga v regionalnem planiranju ne smemo zanemarjati in;
- da so tekoče analize prostorsko relevantnih politik vedno pomembnejši instrumenti odločanja za "evropsko naravnano regionalno politiko".

① Upravit razvoje scene

• Uvodi na novo izdajanje!

• vestro deditive
- vodno gospodarstvo (?)!

d. Sklep

I. nadaljevanja podizanja obstoječe gospodarske strukture in v možnostih in sposobnostih graditve nove na obnovljenih potencialov

2. in v graditvi velikih industrijskih objektov in naprav in sicer: pripravne na gradnje avtomobilske ceste Ljubljana-Brezova (gradnja naj bi se pričela po letu 2000), pripravne na gradnjo hitre železniške proge Ljubljana-Dobova (gradnja naj bi se pričela po letu 2000) in gradnja petih hidroelektrarn na Zgodnji Zavi.

Prilagodne raziskave regionalnega razvoja so pri nas silno redke. Ob interdisciplinarnem nadaljevanju projekta bi bila potrebna podpora celovitega informacijskega sistema in nato z inovativnim pristopom diagnosticiranje produktivnih povesnih vzrokov regije in med sosednjimi regionalnimi središči ter konkretna analiza na socialnoekonomskem področju, kot tudi v načinu življenja in poselitvenih navadah nastop. Če postojimo, nadaljnje raziskave naj temelje na predvsem na naslednjih izhodiščih:

- da je v okvirih celovitega prostorskega planiranja potrebno posebno pozornost posvetiti mestom kot razvojnim žariščem;
- da so obsejna območja nov razvojni impulz, ki ga v regionalnem planiranju ne smemo zanemarjati in;
- da so tekoče analize prostorsko-ekonomskih politik vodno pomembnejši instrumenti odločanja za evropsko naravnano regionalno politiko.